

AHMET YESEVİ DERGİSİ

Uluslararası Hakemli Dergi
Yılda 2 (iki) kere yayınlanır.

Yıl/Year: 2

Cilt/Volume: 2

Sayı/Issue: 4

Tarih/Date: Aralık/December 2024

ISSN: 2980-2520

AHMET YESEVİ DERGİSİ
İMTİYAZ SAHİBİ/YAYINCI
Ali Rıza Özdemir

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ
Dr. Özlem Özdemir

EDİTÖR KURULU
Dr. Özlem Özdemir (Editör)
Dr. Mustafa Öge (Editör yardımcısı)
Dr. Serkan Balcı (Editör yardımcısı)

DANIŞMA KURULU
Hüseyin Hürrem Ulusoy
Dursun Gümüšoğlu
Hüseyin Dedekargınoğlu
İsmail Özmen
Baki Güngör
Mehmet Tütüncü
Ali Rıza Özkan

İLETİŞİM
www.ahmetyesevidergisi.com
E-mail: ahmetyesevidergisi@gmail.com

Baskı tarihi: Aralık 2024

YAYIN KURULU

Prof. Dr. Abdulkadir Gül

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof. Dr. Ahmet Taşgın

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Ali Selçuk

Erciyes Üniversitesi (Kayseri)

Prof. Dr. Bayram Durbilmez

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Cenksu Üçer

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Erdal Aksoy

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Fahri Maden

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Fuzuli Bayat

Azerbaycan Bilimler Akademiyası

Prof. Dr. Harun Yıldız

Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun)

Prof. Dr. Hava Selçuk

Erciyes Üniversitesi (Kayseri)

Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik

Fırat Üniversitesi (Elazığ)

Prof. Dr. Kamil Sarıtaş

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Prof. Dr. Kenan Ziya Taş

Balıkesir Üniversitesi

Prof. Dr. Kürşat Öncül

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Aça

Marmara Üniversitesi (İstanbul)

Prof. Dr. Mehmet Ali Yolcu

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Saffet Sarıkaya

Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta)

Prof. Dr. Mustafa Aksoy

Munzur Üniversitesi (Tunceli)

Prof. Dr. Namık Musalı

Kastamonu Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Faruk Teber

Akdeniz Üniversitesi (Antalya)

Prof. Dr. Özkan Daşdemir

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Prof. Dr. Sadullah Gülten

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Shomirza Turdimov

Özbekistan Bilimler Akademisi

Prof. Dr. Sönmez Kutlu

Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Şahin Fazil Ferzelibeyli

Azerbaycan Bilimler Akademiyası

Prof. Dr. Şahin Filiz

Akdeniz Üniversitesi (Antalya)

Prof. Dr. Tuncay Bülbül

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi

Prof. Dr. Ümit Kılıç

Atatürk Üniversitesi (Erzurum)

Prof. Dr. Yahya Yeşilyurt

Milli Savunma Üniversitesi (Ankara)

Prof. Dr. Yılmaz Arı

Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi

Doç. Dr. Aziz Altı

Munzur Üniversitesi (Tunceli)

Doç. Dr. Bülent Akın

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Doç. Dr. Derya Coşkun

Erzurum Teknik Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin Kalemli

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Kürşat Efe

Amasya Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Salih Erpolat

Dicle Üniversitesi (Diyarbakır)

Doç. Dr. Özgür Savaşçı

Emekli Öğretim Üyesi

Ludwig Maximilians-Universität München

Doç. Dr. Rıza Yıldırım

Emory University (USA)

Doç. Dr. Suat Tuysuz

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Doç. Dr. Ufuk Erdem

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Emrah Özdemir

Balıkesir Üniversitesi

Dr. Fatimetül Zehra Gültaş

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Mustafa Öge

Balıkesir Üniversitesi

Dr. Oğuzhan Çelik

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Dr. Özlem Özdemir

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Selahattin Tozlu

Atatürk Üniversitesi (Erzurum)

Dr. Serkan Balcı

Ardahan Üniversitesi

Dr. Şule Gümüş

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Öğr. Gör. İkbâl Vurucu

Pamukkale Üniversitesi (Denizli)

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma makaleleri

DEDE KORKUT KİTABI'NDAKİ KAN TURALI DESTANI'NIN TASAVVUFİ ANALİZİ

(Sufi Evaluation of The Kan Turalı Epic in *The Book of Dede Korkut*)

Musa KAVAL7

TOKAT BÖLGESİNDE YAŞAYAN ALEVİLERİN

İBADET VE DİNİ HAYATLARINDA ABDÂL MUSA CEMİ VE KURBANI

(The Worship and Religious Life of the Alevi Living in the Tokat Region:

The Abdâl Musa Cem and Sacrifice)

Melike TEPECİK-Hasan ÇELİK25

KURULUŞUNDAN YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASINA KADAR

OSMANLI- BEKTAŞILIK İLİŞKİLERİ

(The Relationship Between the Ottoman Empire and Bektashism from Foundation to Abolition of the Janissary Corps)

Sevda OCAKTAN.....81

Çeviri

HACI BEKTAŞ TEKYESİ

Yazar: Hamit Zübeyir – Aktaran: Mustafa ÖGE91

Kitap tanıtımı

BALIKESİRLİ ABDÜLAZİZ MECDİ TOLUN

SİYASİ, TİCARİ, EDEBİ HAYATI VE TASAVVUFİ DÜNYASI

Hatice KOÇER.....113

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Aralık/December 2024, ss. 7-24.

Geliş Tarihi–Received Date: 06.07.2024

Kabul Tarihi–Accepted Date: 29.11.2024

Araştırma Makalesi – Research Article

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578364>

DEDE KORKUT KİTABI'NDAKİ KAN TURALI DESTANI'NIN TASAVVUFİ ANALİZİ

(Sufi Evaluation of The Kan Turalı Epic in *The Book of Dede Korkut*)

Musa KAVAL*

ÖZ

Dede Korkut Destanları birçok alana dair içerdiği muhteva ile Türk tarih ve kültürünün en önemli sözlü anlatımlarından biridir. Türk halk inancındaki yaygın tesirinden ötürü tasavvufi öğretinin Dede Korkut Kitabı'nda işlenmiş olması beklendik bir durumdur. Kitapta yer alan Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı içerisinde tasavvufi motiflerin destanın vermek istediği mesajın önemli yerlerinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Türk'ün alp geleneğinin erenlik ile manevi tekâmül bileşkesini sunan destan aynı zamanda sevgi ve merhametin dönüştürücü gücünü yansıtmaktadır. Destanda Kan Turalı ile Selcen Hatun'un evlilik için giriştikleri mücadele gerçek sevgi ile nihayete erer. İlk başta zannettiğinden farklı olarak Kan Turalı'nın kendini keşfetmesi ve gerçekleştir-mesinde en büyük destekçisi Selcen Hatun Türk toplumunda kadının ehemmiyetini gösteren başat bir rol oynar. Törenin bir gereği olarak evlenmesi beklenen Oğuz'un yiğidi Kan Turalı istediği niteliklere sadece Selcen Hatun sahiptir. Ahlak ve edep ile koyulduğu evlilik yolculuğunda Kan Turalı üç ejderhayı alt eder. Asıl gizli düşmandan bihaber olan Kan Turalı'nın onu da yenmesinde yine Selcen Hatun kılavuzluk eder. Zira kılıç ve yay kullanmakta mahir olan Selcen Hatun aynı zamanda manevi rehberlik edebilecek yetkinliğe de sahiptir. Evlilik çadırının direği ve ideal kadın tipolojisinin maddi, manevi açılardan ortaya konulduğu destan erkek ve kadının birbirini nasıl ikmâl ettiği bildiren Kur'an âyetinin bir örneği olmuştur. Dede Korkut Destanları'nın öğreticilik fonksiyonun dini ve toplumsal gerçeklik zemininde işe koşulduğu efsanedeki tasavvufi motifler ilk defa bu çalışma ile değerlendirilmiştir. Bu yönüyle ilk olan çalışmanın tasavvuf dışında diğer alanlara katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kan Turalı, Selcen Hatun, Destan, Dede Korkut

* Doç. Dr., Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kavalmus@hotmail.com, orcid.org/0000-0001-8784-7762

ABSTRACT

The Dede Korkut Epics are one of the most important oral narratives of Turkish history and culture with their content covering many areas. It is an expected situation that the sufi doctrine is processed in The Book of Dede Korkut due to its widespread influence on Turkish folk belief. It has been determined that sufi motifs are used in important places of the message that the epic wants to give in The Epic of Kan Turalı Son of Kanglı Koca included in the book. The epic, which presents the combination of the Turkish Alp tradition with spiritual evolution, also reflects the transformative power of love and compassion. In the epic, the struggle that Kan Turalı and Selcen Hatun embark on for marriage ends with true love. Contrary to what he initially thought, Selcen Hatun, Kan Turalı's greatest supporter in his self-discovery and self-realization, plays a leading role in demonstrating the importance of woman in Turkish society. As a requirement of the ceremony, Kan Turalı, who is the hero of Oğuz, is expected to marry. Only Selcen Hatun has the qualities which Kan Turalı wants. On his marriage journey, which he embarked on with morality and decency, Kan Turalı defeats three dragons. Selcen Hatun guides Kan Turalı, who is unaware of the real secret enemy, to defeat him as well. Because Selcen Hatun, who is skilled in using a sword and bow, also has the competence to provide spiritual guidance. The epic, in which the pole of the marriage tent and the ideal woman typology are presented in material and spiritual terms, has become an example of the Quranic verse that states how men and women complete each other. The sufi motifs in the legend, in which the educative function of the Dede Korkut Epics are put into practice on the grounds of religious and social reality, have been evaluated for the first time with this study. It is expected that this study, which is the first in this respect, will contribute to other areas other than sufism.

Keywords: Sufism, Kan Turalı, Selcen Hatun, Marriage, Epic, Dede Korkut.

GİRİŞ

Türk tarihi ve kültürünün başat eserlerinden olan *Dede Korkut Kitabı* birçok alana dair barındığı muhtevası ile ayrıca öneme sahiptir. Türk toplumunun dini yaşamında yadsınamaz izlere sahip tasavvuf ilmi bağlamında Dede Korkut destanlarında birtakım referanslara rastlanılması doğaldır. *Dede Korkut Kitabı* ile ilgili tasavvufi açıdan genel ve yüzeysel sayılabilecek araştırmalar yapılmıştır. *Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı*'na dair henüz tasavvufi bir çalışmanın yapılmadığı görülmüştür. Dede Korkut destanlarının her birinde görülen zengin tasavvufi içerik ile ilgili özel çalışmaların yapılmamış olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan biri olan *Kanglı Koca Oğlu Kan Turalı Destanı* manevi olgunlaşma sürecinde kadının rolünü göstermesi açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

Dede Korkut'un kendisinin de veli bir şahsiyet olması, aktardığı destanlardaki tasavvufi muhtevanın basit ama incelikle işlenişini anlaşılır kılmaktadır. İslamlaşan Türk toplumunun dini yaşantısında tasavvufi yorumun hemen her alanda kendini belli etmesi kaçınılmazdır. Kan Turalı destanının ana teması olan evlilik bağlamında tasavvufi öğretinin yer aldığını görürüz. Türk alp tipinin evlilikten beklentisi ile manevi olgunluğun bileşkesini sunan Kan Turalı destanı adeta Türk-Tasavvuf sentezinin örneklerinden biridir. Yiğit ve cesur Oğuz eri Kan Turalı'nın dinin zahirine gösterdiği hürmetin sonucunda Selcen Hatun'un sevgi ve merhamet ile eriştiği ruhsal olgunlaşma yolculuğunun anlatıldığı destanda tasavvufi seyr-ü sülûk'a da şahit olunur.

Destan incelenirken kişiler, olaylar ve kahramanların birbirine sarf ettiği sözler arasında serpiştirilen tasavvufi motiflerden yola çıkarak ulaşılan yorumlar, daha önceki sufilerin görüşleri ile paralellik göstermektedir. Küçük cihattan büyük cihada dönüş gibi nebevi uyarının muhatabı olarak karşımıza çıkan Kan Turalı, seyyide vasıflı Selcen Hatun vasıtasıyla maddi ve manevi güçlerini kemale erdirir. Giydiği sarı kıyafet ile ruhsal kılavuzluk misyonunu icra eden Selcen Hatun, Türk alpinin erenlik ile ikmale nasıl ereceğini örnekendirir. İlk defa bu yönü ile analiz edilen destanın tasavvuf başta olmak üzere diğer sosyal bilimlere de farklı bakış açısı sunabileceği düşünülmektedir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Evlilik

Kanglı Koca yaşı ilerleyince gelenekte olduğu gibi, vefatından sonra yerini alacak oğlu Kan Turalı'nın evlenmesini ister. Atasından devraldığı yönetme sorumluluğunu sağlığı yerindeyken oğluna bırakması gerekmektedir. Bu görevin tam olarak yerine getirilebilmesi için Kan Turalı'nın evlenmesi icap etmektedir. Zira neslin devamlılığı ile sürdürülebilecek töre için Kanglı Koca ölümünden önce hazırlık yapmak durumundadır (Ergin, 1971:134). Kültür ve geleneğin aktarılmasında esas teşkil eden gelecek nesillerin devamı için gerekli olan aile kurumunun başlangıcı olan evlenme, hem birey hem de toplum için büyük öneme sahiptir. O nedenle doğum ve ölüm arasında en çok ehemmiyet verilen ve geleneksel pratikleriyle evlenmeyi de görürüz (Günay ve Güngör; 2007: 101).

Dede Korkut destanlarının altıncısı olan Kanglı Koca oğlu Kan Turalı destanı hariç diğer destanlarda evlilik kurumu hikâyenin çıkış ve sonuç bölümlerini kendinde toplayarak anlatmamıştır. Ergen olma, ad kazanma, savaşarak şan kazanma gibi

kahramanlıklar çerçevesinde gelişen destanlardan farklı olarak Kan Turalı destanında gelişen olaylar, Türk toplumunda çok mühim yeri olan evlilik kurumuna dair öğretici, ders verici bilgiler içermektedir. Uzun tarihi birikimin nakledildiği eserler olarak destanlar birçok davranış modelleri sunmaktadır (Artun, 2004: 8). İleride evlenecek gençlere telkin edilen değerleri içeren destanlar anlatıldığı anın ötesine uzanarak geleceğe şekil veren bir fonksiyon icra etmektedir (Öztürk, 1986: 160-178). Zira hayal ve zihin dünyasının geliştiği, mitik evre olarak tarif edilen 4-9 yaş arası dönemde kendilerine aktarılan destanlar çocukları geleceğe hazırlamakta büyük işlev etmektedir (Şimşek, 2000: 15). Bu yönüyle *Dede Korkut Kitabı*'nın Kan Turalı baştan sona evlilik ile ilgili yaşanan olayların ele alındığı özgün bir destan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kanglı Koca'nın Türk töresinin gereği olarak evlendirmek istediği Kan Turalı'nın da evlenmeye hazır olduğu anlaşılmaktadır. Zira evleneceği kızıdaki özellikleri babasına bildiren Kan Turalı'nın arzu ettiği kızın sıra dışı vasıflara sahip olduğunu okuruz. Baba ve oğlun toplumsal rolleri açısından hazır bulunduklarını gördüğümüz destanın öğreticilik yönü hikâyenin hemen başında icra edilerek işe koşulmuştur. Beklendik bu başlangıçtan sonra destan sıra dışı bir taleple daha ilgi çekici hale gelmiştir. Sıradan bir Türk kızı yerine Kan Turalı, kendisinden önce kalkan, koç atına binen ve kâfir düşman saldırıp can alan bir kız istemektedir. Bu talebine karşılık Kanglı Koca oğluna aslında kız değil, yiğit bir bahadır istediğini ve onun sırtından geçinmeyi düşündüğünü söyler. Babasının bu eleştirisine Kan Turalı süslü bir Türkmen kızı ile evlendiğinde olacakları mazeret göstererek talebini yineler. Bunun üzerine babası Kan Turalı'ya istediği kızı aramasını söyler. Kızı bulduğunda da baba olarak Kanglı Koca tüm masrafları karşılayıp yeni evlilere mal vereceğini ifade eder (Ergin, 1971: 134-135).

Türk töresinin gereğini yapan Kanglı Koca, hazır ve talepkâr bir erkek olarak oğlunun önünü açmıştır. İslam inancında da neslin devamına özel önem verilmiştir. Hz. Peygamber; “Evleniniz, çoğalınız, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.” (Beyhakî, VII: 81) buyurarak dini ve uhrevi bir misyon olarak evliliğe işaret etmiştir. Her zorlu mücadele öncesi Hz. Peygamber'e salavât getiren Kan Turalı, bu motivasyondan haberdardır. Kanglı Koca'nın atalardan alıp oğluna devretmeyi istediği emanetin nesil sayesinde olacağını bilmesi, oğlunu evlendirme niyetinin tezahürüdür. Gazâlî de evlilikten amacın neslin devamı olduğunu söyler (2020: 150-151). Evlilik ile meşru kılınan cinsel birlikteliğin gayesi çocuk sahibi olmaktır (Bursevi, 2018: 2/210-211). Evliliğin dini ve dünyevi açıdan ehemmiyetini anlatan Hûcvirî evliliğe karar vermeden önce

iyi düşünülmesi gerektiğini söyler (2014: 420-424). Evliliğin manevi olgunlukta büyük etkisi olduğun hâdisler eşliğinde anlatan Mekki, evliliğin amacının önemine vurgu yapmaktadır (2016: 4/402-420).

Kan Turalı'nın evliliğe hazır olduğu, babasının teklifine karşı verdiği hazır ve şaşırtıcı gelin vasıflarından anlaşılmaktadır. Daha evvelden zihninde kararlaştırdığı bu vasıflar Kan Turalı'nın evlilik konusunda belirli bilgi ve gözleme sahip olduğunu göstermektedir. Süslü Türkmen kızları ile evlenmemek gibi yaygın tavra muhalif bir tercihi benimsemesi bu durumun sonucudur. Onun bu ifadesi evlenecek kişilerin birbirlerinde bulunmasını istedikleri özellikleri bilme ve karşı tarafı bildirerek tam olarak tanımanın gerekliliğini de karşılamaktadır (Mekki, 2016: 4/440). Dini bu ödevleri bildiğini zanneden Kan Turalı, İç Oğuz boylarının hepsini dolaşır fakat aradığını nitelikte bir kız bulamaz. Eve dönüp durumu babasına anlatınca Kanglı Koca oğluna kız aramanın bu kadar hızlı yapılamayacağını söyler. Oğlunu yerine bey olarak bırakan Kanglı Koca, övünç içerisinde kız aramaya koyulur. İç Oğuz'dan sonra oğlunun gitmediği Dış Oğuz'da da kız arar ancak bulamaz. Uzun aramaların sonucunda Trabzon tekfurunun güzel ve savaşçı bir kızı olduğunu öğrenir. Yay ve kılıç kullanmakta mahir olan kızın adı Selcen Hatun'dur. Onunla evlenmek için her biri ejderha olan aslan, boğa ve erkek deve ile savaşmak gerekmektedir. Ki bu uğurda o güne dek otuz iki can vermiş, başları da burçta asılı durmaktadır (Ergin, 1971: 135-136).

İsteddiği niteliklere sahip kız ve onunla evlenebilme şartlarını anlatan Kanglı Koca'ya, Kan Turalı'nın cevabı kesindir. Babasının ucunda ölüm olan evlilik şartlarından dönmek için mümkün olmadığını söyleyen yiğit Kan Turalı, babasının sözlerinden ötürü başına kakılacak, yüzüne vurulacak bir şeye de neden olmak istemez. Zira talep kız ile ilgili çevrede fazlasıyla malumat yayılmıştır. Beklenmedik ağır bedele karşın geri atmak Kan Turalı'nın şanına yakışmayacaktır. İsteddiği tek şartı taşıyan Selcen Hatun'dan vazgeçmeyi utanç sebebi sayan Kan Turalı, alplık töresi gereği sözünden dönmez. Fakat babası Kanglı Koca, ucunda ölüm olan maceradan vazgeçireceğini zannederek söylediği sözlerden pişmanlık duyar. Oğlunun ölümü ile daha büyük pişmanlık ve acı yaşamamak için gittiği yerde maruz kalacağı başka nice sıkıntıları da anlatır (Ergin, 1971: 137-138). Babasının vazgeçmesi için öne sürdüğü sebeplere cevaben Kan Turalı, alp ere korku vereceğini zannettiği bu şeylerin hakikatte hicap verici olduğunu söyler. Kadir Mevla'nın takdiri ile ejderhaları yenebileceğini ya da öldürüleceğine peşinen iman ettiğini söyleyen Kan Turalı anne-babasının ellerini öperek vedalaşır (Ergin,

1971: 138-139). Türk toplumunda idealize edilen kahramanlar olarak güçlü alp tipolojisi karşımıza çıkmaktadır (Kaplan, 1999: 14). Dede Korkut Kitabı'ndaki tüm kahramanların alp olarak vasıflandırıldıkları görülür (Ergin, 1994: 28). Köprülü, kitabında işlediği alplığı bizzat icra eden başat karakter olarak gördüğü Dede Korkut'un İslamlaşan Türk toplumunun iman ve amel bileşkesini kendinde gösteren ilk alperenlerinden olduğu savunur (1980: 198). Dede Korkut Kitabı'ndaki hemen tüm kahraman nezdinde idealize edilen alp rolleri (Bilgin, 2004: 47) gibi Kan Turalı da yiğitliğin sadece fiziksel güç ve cesareten ibaret olmadığını öğrenecektir.

2. Mücadele

Yedi gün, yedi gece süren yolculuktan sonra kâfirin hudut boyuna kırk yiğidi ile birlikte varan Kan Turalı çadırını kurar. Yurduna gelen yabancılardan haberdar edilen tekfura onlarla ilgi bilgi verilir. Tekfur ve halkının Oğuzlardan hoşlanmadıkları anlaşılmaktadır. Askerlerini gönderen tekfur Kan Turalı'yı huzuruna alır. Huzura gelen Kan Turalı, tekfurdan Allah emri, peygamberin kavli ile kızını ister. Tekfur, kızını almak için gelenlerin hüner göstermesi gerektiğini hatırlatır. Tekfur üç canavarla meydanda savaşması gereken Kan Turalı'nın üzerindeki elbiselerin çıkarılmasını talimatını verir. Sadece ince keten bir bez ile belini öreten Kan Turalı meydana getirilir. O ana kadar Kan Turalı'yı hiç böyle halde gören olmamıştır. Zira Kan Turalı mutat olduğu üzere yüzünü dahi peçe ile kapatmaktadır. Daha önce yüzünü dahi örten bir peçe ile dolaşan Kan Turalı evlenmek istediği kız uğruna buna rıza göstermiş, soyundurulmuştur. Tekfur'un kızı Selcen Hatun, Kan Turalı'yı görür görmez eli ayağı gevşer. Çünkü Kan Turalı, Oğuz boyları arasında güzelliği ile nam yapmış dört yiğitten biridir. Kan Turalı'ya karşı sevgi ve arzu duyan Selcen Hatun, yanındaki kızlara babasının gönlüne Hakk Teâlâ tarafından merhamet lütfedilerek dövüş olmadan evlendirilmelerini söyler. Zira Selcen Hatun daha evvelki örneklerden hareketle Kan Turalı'nın canavarlar tarafından helak edileceğini düşünmektedir (Ergin, 1971: 140-141).

Kan Turalı'nın yüzünü örten bir peçe ile dolaşması yakışıklılığı yanında haya ve namus sahibi bir erkek olduğunu göstermektedir. Babası, evlenme vaktinin geldiğini söylediği ana dek hiçbir kız ile ilişkisinin olmadığını anlıyoruz. Zira evlenmek istediği vasıflara etrafındaki hiçbir kız sahip değildir. Kendisi gibi alp niteliklerine sahip bir kız ile evlenmek isteyen Kan Turalı, ahlaken de güzel vasıflara haiz olduğu için kendini peçe ile muhafaza etmiştir. Derviş ve şeyhlerin de

nikapla yüzlerini kapattıkları bilinmektedir (Gökya, 2006: 1137). Türk erkeğinin dahi kendi haya ve edeple koruduğu evlilik yolunda kendisini beklediği eşi uygun zamanda ortaya çıkmıştır. Allah'ın emrine ve takdirine güvenen Kan Turalı'yı görür görmez âşık olan Selcen Hatun, onun için dua eder. Kan Turalı'nın evlilik öncesi namus ve edebiyatla kendini göstermesi İslami açıdan doğru bir evlilik için gereken ahlaki vasıflara haiz olduğunun delilidir. Gazâlî'nin vurguladığı evlilik için gerekli temiz niyet ve güzel ahlak (2020: 3/153) Kan Turalı'da mevcuttur. Zira mutasavvıf Hücvi'ri'nin ifade ettiği evlilik öncesi nefse karşı mücadele (2014: 422) konusunda Kan Turalı gayret sarf etmiştir.

Selcen Hatun'un, Kan Turalı'yı soyulmuş vaziyette görüp sevmesi de İslami açıdan gerekli olan bir uygulamanın yerini bulduğunu göstermektedir. Zira Hz. Peygamber'den nakledilen bir hâdis-i şerif'te evlenecek olanların birbirlerini görmeleri ve tanımlarını istenmektedir. Ki böylece evlenecek kişiler birbirlerinin hem fiziksel hem de ahlaki açıdan tanıma imkânı bulacaklardır. Hâdis-i şerif bağlamında bu olguların önemini anlatan Mekki bakma duygusu ile kişiler arasında kaynaşmanın gerçekleşeceğini yine bir başka hâdis-i şerif eşliğinde aktarır (2016: 4/440-449). Daha önce otuz iki kişinin helak olduğu meydana hiçbir kimseye karşı ilgi ve sevgi duymayan Selcen Hatun'un, Kan Turalı'ya karşı ilk görüşte beslediği muhabbet yukarıdaki ilahi yazgı ile birlikte Kan Turalı'nın benimsediği haya ve edep duygusunun doğal bir çekiminin neticesidir. Kan Turalı'nın soyulan elbiseleri ile ona karşı sevgi besleyen Selcen Hatun bundan sonra onun için adeta koruyucu bir elbise olacaktır. Kur'an-ı Kerim'de eşler için bildirilen; "onlar size bir elbise, siz de onlara bir elbisesiniz" (Bakara: 187) tarifine uygun şekilde Selcen Hatun müstakbel eşi için ilk görüşten itibaren koruyucu bir elbise olmuştur. Destanın ilerleyen evrelerinde de aynı koruyuculuğu sürdürecektir. Onun bu tavrı âyetle bildirilen gerçeğin bir numunesidir. Zira Bursevi, ilgili ayetin tefsirinde diğer işlevleri yanında eşlerin birbirlerini kötülüklerden de koruma vazifelerini de zikretmiştir (2020: 2/210). İlk görüşte âşık olduğu Kan Turalı'yı korumaya başlayan Selcen Hatun, evvelki taliplerinin başına gelen acı sonu bildiğinden ötürü yanındaki kızlara şöyle der; " Hak Taala, atamın gönlüne rahmet eylese, kâbin kesüp meni ol yigide verse." (Gökya, 2006: 125). Selcen Hatun, Kan Turalı'nın canının heder olmasından korkması ve babasının onları hemen evlendirmesi için Hakk'ın lütfunu niyaz etmesi âyetle bildirilen gerçeğin tezahürüdür. Selcen Hatun'un, Hak Taala'ya dua etmesinden ötürü onun Müslüman olduğunu anlıyoruz. Babası, amcasının oğlu ve diğerleri için kâfir ifadesi kullanırken Selcen Hatun için en başından beri böyle bir tanımlamanın yapılmamış olduğu görülür.

Selcen Hatun dua ettiği sırada demir zincirlerle bağlı boğa meydana getirilir. Çok güçlü olan boğa mermer taşıyı peynir gibi parçalar. Onun gücünü gören kâfir, Oğuz illerinden gelen Kan Turalı'nın rezil olacağından ötürü sevinirken onları işiten kırk yiğit ağlamaya başlar. Arkadaşlarının ağlamalarını gören Kan Turalı kopuzunun getirilmesi ve kendisinin övülmesi için onlara talimat verir (Ergin, 1971: 141). Yiğitler övgülerinde Kan Turalı'nın geçmişteki hünelerinden bahsettikten sonra boğanın da inek yavrusu olduğunu hatırlatarak gözünden büyütmemesi gerektiği hususunda Kan Turalı'nın dikkatini çekerler. Alp yiğitlerin hasmından korkmayacağını da dile getiren kırk yiğit sarı donlu Selcen Hatun'un köşkten kendisini izlediği bilgisi ile de Kan Turalı'yı motive etmek isterler. Zaten Kan Turalı, başkalarının nazarlarına fazlasıyla kıymet veren bir kişidir. Son söz olarak kırk yiğit “Kan Turalı sarı elbiseli kız aşkına bir Hû.” derler (Ergin, 1971: 142). Selcen Hatun'a kavuşması için övgünün bitirildiği “Hû” tasavvuf literatüründe önemli bir anlama sahiptir. Arapça “O” anlamında ayrı yazılan bir zamir olan “Hû” Allah'ın güzel isimlerinden biridir. Allah'ın Zât'ını, mutlak gayb olan hüviyetini ifade eder (Cebecioğlu, 2004: 282). Zikir törenlerinde de sıklıkla dile getirilen “Hû” zaminin kırk yiğidin sözlerinde yer bulması Türk toplumundaki tasavvufi etkinin kahramanların girişecekleri mücadele öncesi kapanış sözü olarak zikredilmesi açısından önemlidir.

Tasavvufi bu motiftten sonra Selcen Hatun'un giydiği donun renginin de sarı olması tesadüf değildir. Türkler arasında yaygın olan başka renkler dururken özellikle evlilik ve evliliğin çağrıştırdığı manalar açısından sarının özel bir yeri vardır. Zira sarı, kadını, gençliği, üreme ve doğurganlığı simgelemektedir (Onarlı, 2003: 2). Babasının Kan Turalı için düşündüklerinin müşahhas kişiliğine dönen Selcen Hatun'un sarı renkli giyinmesi yerini bulmaktadır. Tasavvufi motifleri de barındıran destanda sarının eski Türk inanışında “hayırlı ruhu” temsil etmesi (Genç, 1999: 8) de tesadüf değildir. Zira tasavvuf doktrinin de manevi olgunlaşmanın kademeli seyrinde kendini gösteren latîfeler içerisinde kalpten sonraki ikinci mertebe olan ruh da sarı renkle temsil edilmiştir (Cebecioğlu, 2004: 395-398). Kalp latîfesinin kırmızı ile temsil edilmesi, aşkın renginin de kırmızı olmasına rağmen Selcen Hatun'un sarı renkli ile remzedilmesi dikkat çekicidir. Kan Turalı'nın ruhsal gelişimine de önemli katkı sunan Selcen Hatun'un bu yöndeki işlevi ileride daha net ortaya konulacaktır.

Dünyevi motivasyonların uhrevi bir bağ ile bitirilmesi Kan Turalı'yı cesaret noktasında zirveye taşıdığı için boğanın serbest bırakılmasını ister. Boynuzu elmas gibi keskin olan boğa hamle edince Kan Turalı, adı güzel Muhammed (s.a.v.)'a

salavât getirerek boğanın alnına bir yumruk vurur. Hz. Peygamber’e salavât getirilmesi Allah’ın buyruğudur (Ahzâb, 33/56). Arapça dua anlamına gelen salavât Hz. Peygamber’e dua etmek anlamında kullanılır. İnananların ifâ etmeleri gereken dini bir vecibedir (Cebecioğlu, 2004: 540). Hz. Peygamber, Müslümanların Allah’tan dilekte bulunduklarında dualarının başında, ortasında ve sonunda kendisine salavât getirilmesini tavsiye etmiştir (Tirmizî, Salât: 352). Hatta bir başkası için dua ederken Hz. Peygamber’in önce kendisine salavât getirdiği rivayet edilmiştir (Tirmizî, Daavât: 10). Tasavvuf telakkisine göre âlemlere rahmet ve varlığın övüncü olan Hz. Muhammed tüm varlıkların ilki, kusursuzu, âlemin varlık sebebidir. Tasavvufi düşünceye göre her şey onunla başlar ve biter (İbn Arabî, 2014: 275). Müslümanların ontolojik ve ruhsal var oluş sebebi olarak kabul edildiği için Hz. Peygamber’e salavât emredilmiştir. Allah tarafından övülen Hz. Muhammed “makâm-ı mahmûd” lütfedilmiştir (İsrâ, 17/79). Övülmüş makam anlamına gelen makâm-ı mahmûd lütfedilen Hz. Peygamber dünya ve ahirette Müslümanlara şefaet edecektir (Cebecioğlu, 2004: 410). Kan Turalı, boğaya vurmadan evvel getirdiği salavât ile talep ettiği manevi yardımın ön şartını yerine getirmiştir.

Böylece herkesin korktuğunun aksine boğa tarafından helak edilmeyen Kan Turalı’nın yumruğu boğayı kıcı üzerine çöktürür. Ağzı köpüren boğa ile bir süre itişen Kan Turalı erenlerin akıllarını kullanmaktaki maharetlerini hatırlar. İlk mücadelesine tasavvufi adap ile başlayan Kan Turalı sıkıştığı bir başka durumda erenler gibi aklını kullanması gerektiğini bilir. Erenlerin akıllarını öven Kan Turalı, Hz. Peygamber’e tekrar salavât getirerek akılcıca bir oyun kurar ve boğazı alt eder (Ergin, 1971: 142-143). Onun kahramanlığını gören tekfur, Selcen Hatun’u, Kan Turalı’ya vermeye razı olur. Fakat tekfurun kardeşinin oğlu, canavarların sultanı aslanla savaştıktan sonra kızı almasını söyler. Aslanla karşılaşmasından önce boğada olduğu gibi Kan Turalı ve yiğitleri benzer şeyleri yaşar. Kan Turalı’yı cesaretlendirmek isteyen yiğitler sözlerini yine aynı son ile bitirir. Şöyle ki; “Sarı elbiseli Selcen Hatun köşkten bakar Kim e baksa aşk ile ateşe yakar Sarı elbiseli kız aşkına bir hû.” (Ergin, 1971: 144-145). Maddi ve manevi motivasyonlar aslanı karşılayan Kan Turalı salavât eşliğinde onu da yere serer. Onun kahramanlığına şahit olan tekfur, Kan Turalı’yı sevdiğini ifade ederek kızını vermek ister. Fakat kardeşinin oğlu yine araya girerek canavarların başı deveyi de yenerek kızı alabileceğini söyler. Kan Turalı, deveyi de Allah’a sığınıp Hz. Peygamber’e salavat getirerek alt eder (Ergin, 1971: 145-148).

Tüm ejderhaları öldüren Kan Turalı'yı sevdiğini ifade eden tekfur, gelin güvey için kırk yerde otağ diktirir. Anasız atasız düğün, gerdek etmeyeceğini söyleyen Kan Turalı, Oğuz illerine doğru derhal yola çıkar. Yolculuk esnasında kuğu, turna, sülün ve kekliklerin uçtuğu yeşilliği ve suyu bol bir yerde oyalanırlar. Orada yerler, içerler sonra da uyurlar.

3. Mücâhede

Kan Turalı sergilediği irade ve mücadelesinin sonucu istediğini elde etmiştir. Arzu ettiği kıza kavuşması için verdiği fiziksel güç mücadelelerin ardından mücâhede evresine geçmiştir. Tasavvuf öğretisinde nefse zor gelen şeylere karşı savaşmak, nefsi ezmek, ölmeden önce ölmek için yapılan bu mücadele; cihad-ı ekber olarak tarif edilir (Uludağ, 1991: 348). Kan Turalı kazandığı fiziksel mücadelelerden sonra nefsi ile mücâhede etmesi gerektiğinin farkına varacaktır. O ana dek hiç kimsenin öldüremediği üç canavarı öldüren Kan Turalı gerçek düşmanı olan nefsi ile savaş vermek durumunda kalacaktır. Hz. Peygamber'in bir sefer dönüşü ifade ettiği küçük cihattan büyük cihada dönüyoruz derken kastının ne olduğu ashâbı tarafından sorulunca Hz. Peygamber fiziksel savaşın, küçük; nefisle mücâhedenin ise büyük cihat olduğunu açıklamıştır (Suyûti, II: 73). Kan Turalı da tıpkı hâdis-i şerif'te belirtilen gibi kazandığı mücadelelerin dönüşünce nefis düşmanını ile yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Dönüş yolculuğunda nefsin hoşuna giden uykuya mağlup olan Kan Turalı'nın başına büyük dertler gelecektir. Destanda belirtildiği üzere o dönemde Oğuz yigitlerinin başına ne gelirse uykudan ötürü gelmektedir (Ergin, 1971: 149). Oğuz yigitlerinin tutsak edilmelerine sebep olan uykuya “Oğuz Uykusu” denmiştir (Boratov, 1999: 28). Oğuz kelimesinin bir anlamının da süt olduğunu aktaran Kaya, “süt uykusu” ile “Oğuz Uykusu” arasındaki benzerliğe dikkat çeker. Doğum yapan sağmal hayvanların ilk sütünün Anadolu'da avuz, uğuz, ağız ve avuz sütü olarak adlandırılmasını da örnek göstererek Oğuz'un uykusunun derinliğini anlatır (Kaya, 2015: 2).

Dinlenmek için yeterli olan uykunun fazlası tasavvufi gelenekte zararlı bulunmuş, kerih görülmüştür. Tasavvufi terbiyenin en önemli uygulamalarından olan riyâzet ile uyku minimize edilerek gecenin bir kısmı âyetlerde bildirildiği üzere Allah'a ibadet ile geçirilmelidir. O nedenle sûfinin uykusu suya batan birinin uykusu gibi hafif olmalıdır (Kelâbâzî, 1992: 28). Nefsin bedeni hazlara meyledip onlardan fazla lezzet alan yönünün mücâhede ile terbiye edilmesi tasavvufi eğitimin elzem gördüğü bir husustur. Nefse karşı verilen mücâhede kişi uyku kapısı kapatılıp

uyanıklık kapısı açılmalıdır (Cebecioğlu, 2004: 449). Uyku ağır basınca, kifayet miktarınca uyumak gerektir aksi halde uyku gaflete dönüşecektir (Cebecioğlu, 2004: 480). Kan Turalı'nın başına gelen de bu gaflet uykusundan gelecektir. Selcen Hatun ise Kam Turalı'nın aksine uyumamıştır zira kendisi ile evlenmek arzusunda olanların çokluğundan ötürü tedbirlidir. Selcen Hatun'un bu hali Kan Turalı'nın evlenmeyi istediği kızdaki "ben yerimden kalmadan o kalkmış olmalı, ben Karakoş atıma binmeden o binmiş olmalı..." talebinin uykuya olan düşkünlüğünün itirafı gibidir. Babası Kanlı Koca'nın da cevaben sarf ettiği "Oğul sen kız istemezsin, bir yiğit bahadır istermişsin, onun arkasından yiyesin içesin hoş geçesin" (Ergin, 1971: 134-135) sözleri Kan Turalı'nın nefsinin tembelliğinin beyanı mahiyetindedir.

Kan Turalı uyurken Selcen Hatun mızrağını alır yüksek bir yerde nöbete çıkar. Endişelerinde haklı olan Selcen Hatun'un düşündüğü gibi pişman olan babası altı yüz kâfir askeri peşlerinden yollamıştır. Onları gören Selcen Hatun, Kan Turalı'yı uyandırır. Gelenleri gören Kan Turalı, Allah'a olan imanını ikrar eder. Hemen arı sudan abdest alıp iki rekât namaz kılar. Her zaman ki gibi Kan Turalı son olarak Hz. Peygamber'e salavât getirir. Derhal kâfir düşmana at süren Kan Turalı'yla birlikte Selcen Hatun da saldırıya geçer (Ergin, 1971: 151). Kendisine yönelen düşmanları bastıran Selcen Hatun'un aksine Kan Turalı yaralanmıştır. Dere içinden yükselen tozların olduğu yere yönelen Selcen Hatun göz kapağından oklanmış Kan Turalı'yı görünce kaza sürüsüne dalmış şahin gibi kâfire hücum eder (Ergin, 1971: 152).

Sevdiği kurtarıp atının terkisine alan Selcen Hatun, müstakbel eşi ile Oğuz iline doğru yola çıkar. Yolculuk esnasında Selcen Hatun'un sergilediği fedakârlığa karşın Kan Turalı'nın kafasından hiç de hoş olmayan düşünceler geçmektedir. Oğuz iline vardıklarında kendisinin düştüğü perişan halden kurtaran Selcen Hatun'un başa gelenleri anlatması ve Kan Turalı'yı kurtarmasından ötürü övünmesinden endişelenir. Bir yiğit ere yakışmayacak bu durumdan ötürü Selcen Hatun ile ilgili duygularının menfileşmesi hatta böyle söylemesi halinde onu öldürmeye karar verir (Ergin, 1971: 155).

İsteddiği gelin adayında olması gereken tüm vasıflara sahip olduğunu bizzat birlikte yaşayarak gören Kan Turalı'nın, Selcen Hatun ile ilgili düşüncelerin kaynağı nefs-i emmâredir. Türk'ün alplık kavramından doğan cesaret, yiğitlik ve kahramanlığın böyle menfi bir duyguya sebebiyet vermesi beklenmez. Hele ki iradesi ve sevgisinin karşılık bulduğu müstakbel eşi üzerinden böyle kötü duygu

ve düşüncelerin zuhur etmesi söz konusu dahi edilemez. Kan Turalı'nın böyle düşünmesine sebep olan kendi içinde büyüttüğü kibir ve büyüklenme dürtüsüdür. Nefsin en köklü arzusu olan büyüklenme ve kibirdir. Gazâli'nin ifade ettiği nesin en azılı şehveti olan kibir, kendini üstün görme arzusu ile öfke ve gadaba sebep olmaktadır (2020: 3/241-298). Kan Turalı kısa bir zaman önce canını uğruna vermekten çekinmediği Selcen Hatun'u öldürmeyi düşünmüştür. Cesur ve kahraman bir alp olarak Kan Turalı dışarıdaki düşmanlarla verdiği savaşı kazanmasına rağmen içindeki azılı düşmanın farkında dahi değildir. Onun içinde bulunduğu hal, Mevlâna'nın ifade ettiği üzere kişinin içinde pusu kurmuş kibir yılanının herkesten daha büyük düşmanından bihaber olmaktır (1990: 1/906). Kan Turalı'nın o ana dek başta hayası ve dini ritüellere karşı sergilemiş olduğu hürmete rağmen nefsinin böyle kötü bir şeye meyletmesi şaşırtıcı gelebilir. Zira nefsin sağ elinde tesbih ve Kur'an bulunmasına rağmen yeninde hançer ve kılıç gizli olduğu (1990: 3/2554) ifadesiyle Mevlâna, nefsin gizli düşmanlığını anlatmak ister. Nefsin pusuda bekleyen ejderha olduğunu söyleyen Mevlâna, onun her an fırsat kolladığını hikayeleştirerek anlatır (1990: 1/772) Burada boğa, aslan ve deve ejderhalarını yenen Kan Turalı'nın da nefis ejderhasına karşı savunmasız olduğunu görüyoruz.

Kan Turalı kendi içindeki düşmandan habersiz iken Selcen Hatun, onun aklından geçen menfi düşüncelerin farkındadır. Kötü düşüncelerinden haberdar olan Selcen Hatun der; “Bey yiğit. Övünürse erkek övünsün aslandır. Övünmeklik kadınlara bühtandır.” (Ergin, 1971: 156). Selcen Hatun Türk töresindeki erkeğin yerini bilen bir kadın olarak Kan Turalı'nın alplık onurunu korumuştur. Erkeğine karşı yiğitlik ile övünmek yerine ona olan sevgisini dile getirmiştir. Şöyle ki: “Kadir Allah bilir ben sana munisim yârim kıyma bana.” (Ergin, 1971: 156). Az önce kâfire karşı sergilediği savaşçı ruhun yerine Selcen Hatun merhamet ve muhabbetin yeryüzündeki tecellisi olma özelliği ile Kan Turalı'ya böyle seslenir. Nefis, kibir ve kendini beğenmişliği yüzünden hem kendini hem de sevdiklerinin helakını sebep olmaktadır. Onun kendini düzeltmesi için ehil bir kılavuza ihtiyacı vardır (Serrâc, 1960: 369). Bu anlamda Selcen Hatun, Kan Turalı'nın kötü nefsinin terbiye etmesinde ona rehberlik edecektir. Kadınların, erkeğin manevi terakkisindeki önemini *Füsusu'l-Hikem* adlı eserinde tafsilatlı şekilde anlatan İbn Arabî, Hakk'ın kadındaki tecellisinin en büyük kusursuzluk olduğunu söylemiştir (2014: 278-285). Benzer şekilde Mevlâna da kadını Er-Rahman isminin en kâmil tecelligâhı olarak görmüş, onları Hakk'ın nuru, hatta yaratıcı gibi olduklarını söylemiştir (1990: 1/2437).

Selcen Hatun'un destan içerisindeki işlevi kendisi için bu denli dönüştürücü olmasına rağmen Kan Turalı'nın verdiği cevap; "Yok elbette öldürmem gerektir." olur. Mütevâziliği kendine, övünmeyi Kan Turalı'ya layık gören Selcen Hatun aldığı cevap karşısında hiddetlenir. Kibrine sebep olan yiğitliğini kendine karşı da göstermesini isteyen Selcen Hatun ister kılıç ister yay olsun kullanmasını ister. Kan Turalı bayanlara olan nezaketinden ötürü önce Selcen Hatun'un okunu atmasını ister. Selcen Hatun, ona kıymadığı için temrenini çıkardığı bir oku yayına takar. Attığı okla Kan Turalı'nın başındaki biti vurur, ayağına düşürür. Bunu gören Kan Turalı, Selcen Hatun'u kucaklayıp barışır (Ergin, 9171: 156). Selcen Hatun'un sevgi ve merhameti Kan Turalı'nın kendini bulmasında tekrar yerini almıştır. Zira istese temrenini çıkarmadığı okla Kan Turalı istediği yerinden vurabilirdi. Fakat o, başındaki biti vurarak ayağının üzerine düşürmüştür. Buradaki bit Kan Turalı'nın kafasında barındırdığı kötü düşüncelerin bir sembolüdür. Küçük fakat tesiri büyük olan kötü fikirlerin ortadan kaldırılmasında Selcen Hatun'un hem mahareti hem de merhameti Kan Turalı için aydınlanma vesilesi olmuştur. Zira Selcen Hatun'un giydiği sarı renk ruhâni kadınlık ve doğurganlığın dışında seyyideliği de temsil etmektedir (Onarlı, 2003: 2) Hz. Peygamber'in temiz soyundan gelen ruhen ve manen olgun kadınlar gibi Selcen Hatun'da en başından beri kâfire karşı müstakbel eşinin yanında mücadele etmiştir.

Kan Turalı nefsinden kaynaklı kötü düşüncesine rağmen Selcen Hatun'a öncelik vermesi onun yiğitliğinin samimi bir işareti olarak görülebilir. Türk yiğidinin, kadını koruyan ve önceleyen töresinin bir yansıması olan bu gelenek Kan Turalı için büyük uyanışın vesile olmuştur. Onun bu nezaketi Hz. Musa ile sihirbazlar arasında geçen kıssayı akla getirir. Kur'an-ı Kerim'de aktarılan bu kıssada sihirbazlar, sihir yarışında hürmet ve edep göstererek ilk başlayanın Hz. Musa olması yönünde teklifte bulunurlar (Tâ-Hâ, 20: 65). Onların bu saygı ve edebi sonra erişecekleri büyük nimetin işareti olmuştur. Kan Turalı'nın Selcen Hatun'a sunduğu öncelik kötü düşüncelerine rağmen kalbinin derinliklerinde muhafaza ettiği nezaket ve zarafet ileride ulaşacağı mutluluğun habercisi olmuştur.

Selcen Hatun ilk gördüğü andan itibaren sevdiği ve sakındığı Kan Turalı'nın habersiz olduğu nefis düşmanı ile de mücadelesinde ona en büyük yardımı yapmıştır. Kan Turalı dini birtakım vecibeleri uygulamada hassasiyet gösteren bir alptir. Örneğin girdiği her zorlu mücadelede Allah'a yönelme, abdest, dua, Hz. Peygambere'e salavât gibi temel dini ritüelleri icra etmektedir. Fakat evliliği

istemekle birlikte gerektirdiği esaslardan bir olan denklik hususunda hatalı davranmaktadır. Hz. Peygamber'in bildirdiği evlilikteki denklik, erkek ve kadının sorumlulukları konusunda yeterince bilgi sahibi olmadığı anlaşılmaktadır. Erkekten üstün olması gereken savaş konusunda kendinden gayretli ve çalışkan bir kız istemiş fakat sonuçlarına tahammülde zorlanmıştır. Selcen Hatun ise silah kullanıp at ahlak, terbiye, güzellikte de Kan Turalı'dan daha üstündür. Üstelik içinden çıktığı kâfirlere binmedeki maharetine rağmen karşı da mücadele ederek dindarlığını göstermiştir. Gazâli'nin açıkladığı evliliğe hazırlık ve denklik hususlarında Kan Turalı'nın aksine Selcen Hatun'un daha yetkin ve mahir olduğu anlaşılmaktadır (2020: 153).

Kan Turalı evlenmek istediği kız vasıflarına sahip olmasına rağmen Selcen Hatun'un öldürmeyi düşünecek dereceye gelmiş olması nefsinin kötü eğilimlerinin farkında değildir. Alp ve kahramanlık kültürünün hâkim olduğu Türk toplumunda Kan Turalı'nın savaşçı ve çalışkan bir kız istemesi beklendik bir durumdur. Fakat isteğine kavuşunca kibir, kıskançlığın sebep olduğu öfkesini kontrol edememesinin izahı güçtür. Hz. Peygamber gerçek pehlivanın öfkelenmesinde nefsinin hâkim olabilen kimsedir buyurmuştur (Müslim, Bir: 106). Hz. Peygamber'e sık sık salavât getiren Kan Turalı'nın bu hâdis-i şerifi bilmesi ve tatbik etmesi beklenmektedir. Fakat Kan Turalı, Selcen Hatun'un kendisini kurtarması ile ilgili etrafa anlatacaklarının vehmine kapılmıştır. Buna sebep olan kendini büyük görmesi ve kibridir. Nefsi ile birlikte içinde yaşadığı toplumun etkisi de ortadadır. Zira Kan Turalı kendisinin yaralandığı, Selcen Hatun'un onu kurtardığını duyulmasından aşırı derecede rahatsız olmuştur. Sosyal çevrenin Kan Turalı üzerinde baskısı o derece kuvvetlidir ki uğruna canını ortaya koyduğu Selcen Hatun'u öldürmeyi düşünmüştür. Onun bu motivasyonun temelinde insanın var oluşsal temel ihtiyaçlarından biri olan saygınlık ve kendini kabul ettirme güdüsü vardır (Maslow, 1943: 365-396). Bu ihtiyaç kimi zaman öyle şiddetlidir ki bireysel özgürlük ve tercihler çevrenin eliyle yok kabul edilebilir (Le Bon, 1976: 32). Kan Turalı'nın sıra dışı vasıflara sahip bir kız ile evlenme konusundaki bireysel tercih için özgürce eylemlere giriştiği ortadadır. Canını ortaya koyduğu tercihi ulaştığında kendi kafasında kurduğu toplumsal baskıdan ötürü hepsini yok sayma noktasına gelen Kan Turalı bu düşüncenin somut örneğidir. Bu anlamda Kan Turalı her ne kadar bireysel inisiyatif sahibi bir yiğit görünse de aslında toplumun nesnesi olmuştur (bk. Turner, 1987).

Kan Turalı'nın çevresinden çok fazla etkilendiğini üç ejderha ile giriştiği her mücadelede kırk yiğidin kendisi övmelerini istemesinden de anlıyoruz.

Evlenmenin bireyin kendini gerçekleştirme konusundaki toplumsal rolünü yeni öğrenmeye başlayan Kan Turalı için Selcen Hatun büyük bir şanstır. Hz. Peygamber'in ifadesi ile dünyadaki nimetlerin en hayırlısı olan sâliha kadın (Müslim, *Râda*: 64). Dede Korkut da kitabın hemen başlarında Hz. Aişe, Hz. Fatıma soylu kadınlardan söz eder. Evinin direği olan bu kadınlar aileyi ayakta tutar (Ergin, 1971: 5). Destanın en başından sarı donlu Selcen Hatun, Türk töresinde temsil edilen ideal kadın tipolojisini yansıtmaktadır.

SONUÇ

Kanglı Koca oğlu Kan Turalı destanı *Dede Korkut Kitabı*'nda evlilik konusu üzerine baştan sona kurgulanmış efsane olarak ayrıcalık arz etmektedir. Türk toplumunda aile büyük öneme sahiptir. Her destanda görülen aile unsurlarından farklı olarak Kan Turalı destanında evliliğin zamanı, şartları, uygunluk, yeterlilik gibi eşlerde aranan özelliklerin hikâyeleştirildiği destan Türk töresi ile tasavvufi öğretinin mezcedildiği görülmüştür. Daha önce bu yönüyle çalışılmayan destanda birçok tasavvufi hikmetlere rastlanmıştır.

Alp geleneğinde yetişen Kan Turalı, kendi gibi yiğit bir kız ile evlenmek istemektedir. Zor bulunan böyle bir kızı uzaklarda bulur. Trabzon tekfurunun kızını olan Selcen Hatun ile evlenebilmesi için üç ejderhayı öldürmesi gerekir. Daha önce kimsenin yemediği bu üç ejderha otuz iki kişinin canını almıştır. Fakat Kan Turalı Allah'a yönelmesi, Hz. Peygamber'e salavât getirmesi, ona destek olan yiğitleri ve Selcen Hatun'un duasıyla ejderhaları alt eder. Evlenmeyi hak ettiği Selcen Hatun'un yiğitliğinin kendisi için utanç sebebi olacağı korkusunu çeken Kan Turalı'nın asıl vermesi gereken mücadele kendi nefis ejderhasına karşıdır. Dış düşmanlara karşı cesurca mücadele eden Kan Turalı nefsi ile mücâhede konusunda gafildir. Sarı renkli kıyafetiyle ruhi bir kılavuz gibi kendi nefisini tanıması ve terbiye etmesi için onun en büyük yardımcısı Selcen Hatun'dur. Yay ve kılıç kullanmadaki maharetinin yanında Selcen Hatun, Allah'ın merhamet ve sevgi tecellisi olarak Kan Turalı'nın maddi ve manevi rehberi olmuştur. Bu özellikleri ile Selcen Hatun, Türk toplumuna erkeğin ve ailenin ikmalî için ideal kadın tipolojini ortaya koyan bir figür olmuştur.

Maddi güç ile manevi gücün kendisinde cem edildiği güzellik ve sevgi merkezi olarak Selcen Hatun, Kan Turalı gibi salt fizik gücü ve toplumsal onama teslim olan benliklerin kendini yeniden keşfetmesine yardımcı olmuştur. Tasavvufi gelenekte ihtiyaç duyulan manevi rehberin bir kadın olabileceğinin örneği olan destan Türk toplumunda kadının yerini belirtmesi açısından önemlidir. Yay ve

kılıç kullanıp at binen kadının, manevi kuvvetiyle de erkeği ve toplumu kemale erdirmektedir. Dede Korkut gibi veli olduğuna inanılan bir şahsiyetin dilinden aktarılan bu destanın muhtevası kadının, Türk toplumundaki manevi gücü açısından kıymetlidir. Bu yönü ile ilk defa değerlendirilen destandan çıkarılan sonuçlar tasavvuf geleneğinin zengin anlam dünyası ile Türk töresinin uyumlu ahenginin bir nüvesidir.

KAYNAKÇA

- Artun, Erman. (2004). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. Kitabevi.
- Bilgin, Azmi. (2004). “Dede Korkut Kitabında Mistik Öğeler”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. 32, 47-52.
- Borator, Pertev Naili. (1999). 100 *Soruda Türk Folkloru*, Gerçek.
- Cebecioglu, Ethem. (2004). *Tasavvuf Terimleri & Deyimleri Sözlüğü*. Anka.
- Ebû Nasr Serrâc. (1960). *el-Lüma*. (Abdülhalim Mahmud, Taha Abdülbâki Surûr, yay. haz.). Dâru'l-kütübi'l-hadîse.
- Ebu Talib el-Mekki. (2016). *Kalplerin Açığı*. (Yakup Çiçek-Dilaver Selvi, çev.). Semerkant.
- Ergin, Muharrem. (1971). *Dede Korkut Kitabı*. M.E.B.
- Ergin, Muharrem. (1994). *Dede Korkut Kitabı*, Türk Dil Kurumu.
- Gazâli, Muhammed. (2020). *İhya*. I-IV. (Mustafa Çağrıncı, çev.). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Günay, Ünver ve Güngör, Harun. (2007). *Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dini Tarihi*. Beyan.
- Gökya, Orhan Şaik. (2006). *Dedem Korkudun Kitabı*, Kabalcı
- Hucviri, Ali b. Osman Cüllâbî. (2014). *Hakikat Bilgisi*, (Süleyman Uludağ, haz.). Dergâh.
- İsmail Hakkı Bursevî. (2018). *Rûhu'l Beyân*, Erkam.
- Kaplan, Mehmet. (1999). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar* 1. Dergâh.
- Kaya, Doğan. (2015). “Dede Korkut'ta Türk Destanları ve Halk Hikâyelerinde Oğuz Uykusu.” *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür*

Kongresi Dede Korkut ve Türk Dünyası Sempozyumu, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, İzmir.

El-Kelâbâzî, Tacu'l-İslam Ebu Bekir Muhammed. (1992). *et-Taarruf li-Mezhebi Ehli't-Tasavvuf*, (Mahmud Emin En-Nevevi, tah.). el-Mektebetu'l-Ezheriyyetuli't-Turas.

Köprülü, M. Fuat. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken.

Le Bon, Gustave. (1976). *Kalabalık*. Yağmur.

Maslow, Abraham H. (1943). "A Theory of Human Motivation", *Psychological Review*, 50/4, 365-396.

Mevlânâ Celâleddin Rumi. (1990). *Mesnevî*. I-VI. (Veled Çelebi İzbudak; haz. Abdülbaki Gölpınarlı, çev.). M.E.B.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî. (2014). *Fusûsu'l-Hikem*. (Tahir Meriç, çev.). Kırkambar.

Ögel, Bahaeddin. (2004). *Türk Kültür Tarihine Giriş*. I-IV. Kültür Bakanlığı.

Onarlı, İsmail. (2003). "Nevruz Bayramı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*, 25, 41-74.

Öztürk, Ali. (1986). *Anonim Türk Edebiyatı*. Bayrak.

Şimşek, Ahmet. (2000). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Hikâye Anlatım Yönteminin (Storytelling) Kullanımı (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi.

Turner, John. (1987). *Rediscovering the Social Group: A Self Categorization Theory*. Basil Blacwell.

Uludağ, Süleyman. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet.

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Aralık/December 2024, ss. 25-98.
Geliş Tarihi–Received Date: 13.08.2024
Kabul Tarihi–Accepted Date: 07.10.2024
Araştırma Makalesi – Research Article
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578370>

TOKAT BÖLGESİNDE YAŞAYAN ALEVİLERİN İBADET VE DİNÎ HAYATLARINDA ABDÂL MUSA CEMİ VE KURBANI

(The Worship and Religious Life of the Alevi Living in the Tokat Region: The Abdâl Musa Cem and Sacrifice)

Melike TEPECİKⁱ

Hasan ÇELİKⁱⁱ

ÖZ

Abdâl Musa, Anadolu'daki özellikle Bektaşî gelenek içerisinde örgütlenmeyi geliştiren, kurumsallaştıran, yüzlerce kişiye eğitim verip irşat eden erenlerden biridir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin manevî halifelerindendir. Kendi döneminde ve sonraki dönemlerde Anadolu ve farklı coğrafyalardaki Alevi ve Bektaşîler için bir gönül eri olmuştur. Yaşadığı dönemde Alevilik inancına olan hizmetlerinden dolayı Abdâl Musa'nın bu inancın içerisinde özel bir konuma yerleştirildiğini ifade etmek gerekiyor. Ona nispeten, Bektaşîlikteki on iki posttan on birincisi olan Ayakçı Postunun diğer adı "Abdâl Musa Sultan Postu" olarak zikredilmektedir. Yine, bütün canların katılımıyla tohumlar ekilmeden önce ekinlerin bereketli olması, yıl içerisindeki kaza-belalardan korunulması ve birlik beraberliğin yaygınlaşması için yapılan ve diğer adı da Bereket Cemi olan Abdâl Musa Ceminin onunla aynı adı taşıyor olması bu açıdan önemlidir. Abdâl Musa Cemi ve Kurbanı olarak adlandırılan bu ibadet, Alevi ve Bektaşî toplulukları arasında yaygın olarak yapılmaktadır.

Alevi nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Tokat yöresinde inanç sisteminin ve geleneğin günümüze kadar varlığını devam ettirmesinde kuşkusuz Alevi Ocakları büyük roller üstlenmişlerdir. Tokat'taki Alevi Ocaklarının ve talip topluluklarının gerçekleştirdikleri, İkrâr Cemi, Abdâl Musa Cemi, Görgü Cemi, Musâhiplik Cemi, Hızır Cemi, Dardan İndirme Cemi ve Düşkünlükten Kaldırma Cemi arasında önemli bir yere sahip olan "Abdâl Musa Cemi ve Kurbanı" çalışmamızın ana konusudur. 2018 ile 2021 yılları arasında üç farklı ocağın mensubu olduğu topluluklar üzerindeki saha araştırmaları kapsayan bu

ⁱ Alevilik ve Bektaşîlik Araştırmaları Bilim Uzmanı, E-posta: tepecikmelike@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7488-1873>

ⁱⁱ Alevilik ve Bektaşîlik Araştırmaları Bilim Uzmanı, E-posta: hasancelikkafkas@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9467-8960>

çalışma, nitel araştırma tekniğinin katılımcı gözlem yöntemiyle elde edilen verilerin kaynak kişilerle desteklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu çalışma da Tokat bölgesindeki Alevilerin, “Abdâl Musa Cemi ve Kurbanı” adını verdikleri ibadetlerinde uygulanan edep ve erkânların tespit edilmesi ve kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kavramlar: Alevilik, Tokat, Keçeci Baba, Hubyâr ve Anşa Bacılılar, Abdâl Musa Cemi

ABSTRACT

Abdâl Musa is one of the saints who developed organization, institutionalized it, and provided education and spiritual guidance to hundreds of people, particularly within the Bektashi tradition in Anatolia. He is a spiritual successor of Hacı Bektaş-ı Velî. During his lifetime and in subsequent periods, he became a devoted figure for Alevi and Bektashi in Anatolia and various other regions. It must be emphasized that due to his contributions to the Alevi belief system during his era, Abdâl Musa was placed in a special position within this tradition. In his name, the eleventh of the twelve seats (posts) in Bektashism is referred to as the “Abdâl Musa Sultan Post,” which is also known as the “Ayakçı Post.” Similarly, it is significant that the ritual named “Abdâl Musa Cem,” also called the Bereket Cem (Fertility Ritual), held to ensure the abundance of crops before seeds are sown, protect against misfortunes throughout the year, and promote unity and togetherness, carries the same name as his. This ritual, referred to as Abdâl Musa Cem and Kurbanı (Sacrifice), is widely practiced among Alevi and Bektashi communities.

The Alevi Ocaks (spiritual lineages) have undoubtedly played major roles in preserving the belief system and traditions to the present day in the Tokat region, where the Alevi population is dense. Among the rituals performed by Alevi Ocaks and their affiliated talip (followers) communities in Tokat, such as the İkrâr Cem, Görgü Cem, Musâhiplik Cem, Hızır Cem, Dardan İndirme Cem, and Düşkünlükten Kaldırma Cem, the “Abdâl Musa Cem and Kurban” holds a significant place and is the main subject of this study. Covering field research conducted between 2018 and 2021 with communities belonging to three different ocaks, this study was carried out using qualitative research techniques, specifically the participant observation method, supported by data obtained from resource persons. The aim of this study is to identify and document the manners (edep) and ceremonial practices (erkân) observed during the ritual known as “Abdâl Musa Cem and Kurban” performed by Alevi in the Tokat region.

Keywords: Alevism, Tokat, Keçeci Baba, Hubyâr and Anşa Bacılılar, Abdâl Musa Cem

GİRİŞ

Abdâl Musa, Anadolu'daki Alevi örgütlenmesinin mihenk taşı olmuş bir şahsiyet olarak genel anlamda Aleviliğin ve özel anlamda da Bektaşiliğin gelişmesi ve kurumsallaşmasında son derece önemli bir konuma sahiptir. Hacı Bektaş geleneğinin (Bektaşiliğin) dışında kalan Alevi ocakları tarafından da adına cemlerin yapılıyor olması bu önemin vurgulanması açısından bir örnektir. Kurduğu dergâhta, yüzlerce kişiyi eğitmiş ve Alevilik öğretisinin Anadolu'da kök salmasını sağlamıştır. Yaşadığı dönemde ve sonraki dönemlerde Aleviler ve Bektaşiler için bir gönül eri olmuştur. Onun payesi sultanlık, mertebesi Abdâllık'tır. Bektaşilikteki on iki posttan on birincisi olan Ayakçı Postunun diğer adı "Abdâl Musa Sultan Postu"dur. Hayatı, şahsiyeti ve sanatına dair yazılı kaynaklar sınırlı olsa da *Velayetnâme-i Sultan Abdâl Mûsa* adlı eser, onun hayatı ve kişiliği hakkında önemli bilgiler ve ipuçları vermektedir. *Velayetnâme*'ye göre Abdâl Musa, Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş bir ailenin çocuğudur. Soy itibarıyla "Âl-i Abâ"dan geldiği, annesini küçük yaşta kaybettiği, babasının Seyyîd Hasan Gazi, Pir'inin Kara Donlu Hacım Sultan ve Hacı Bektaş Veli olduğu, ayrıca Abdâl Musa'nın Hacı Bektaş Veli'nin amcağlu olduğu da ifade edilmektedir. Büyük babasının İbrahim Sani olduğu da düşünülebilir. Abdâl Musa, Genceli'de dünyaya gelir. Hacı Bektaş Veli, "Ey erenler, Genceli'de ay gibi doğan, adını Abdâl Mûsa çağırta... Beni isteyen orada bulsun" diyerek (Güzel, 1999: 19) Abdâl Musa daha doğmadan onun doğacağını müjdelemiştir.

Bununla birlikte yine *Velayetnâme*'de Abdâl Musa'ya ait bir şiirde; "Biz Horasan mülkündeki boydanız / Neslimiz sorarsan asıl Hoy'danız" denmektedir (Alay, 1999: 267-278). Abdâl Musa Anadolu'da şöhret kazanan menkıbeleri ile Osmanlı Devleti'nin ilk kuruluş devirlerinde Yeniçerilik'in kuruluşuna ait rivayetlerle de karışarak Türk-İslâm ananesinde mühim bir yer edinen Alp-Erenler'dendir. Bursalı Belîğ'in Bursa fethinden önce Buhara'dan gelen "Kırk Abdâl"dan biri olarak tanıttığı Abdâl Musa, daha XV. asır tarihi kaynaklarından Âşıkpaşazâde'de, Hacı Bektaş Veli mensuplarından olarak gösterilmektedir (Köprülü, 1988: 64). Abdâl Musa'nın Orhan Gazi zamanında Bursa'nın fethinde bulunduğu; Geyikli Baba ile münasebeti olduğu (Uçar, 2010: 75), daha sonraki asırlarda kaleme alınan *Şakâyyık*, *Güldeste*, *Vefâyat*, *Seyahatnâme*, *Tâcû't-Tevarih* gibi eserlerde yer almaktadır (Güzel, 1999: 41). Hacı Bektaş Veli'nin haleflerinden olup onun yolunun takipçiliğini

yapan Abdâl Musa, Türk halk edebiyatının en önemli şairlerinden olan Kaygusuz Abdâl'ın da selefi ve hocasıdır (Alay, 1999: 268). Abdâl Musa'nın; Bursa'nın fethinden sonra Aydın-Denizli-Finike yoluyla Elmalı'nın Tekke köyünde dergâhını kurduğu tahminen 1335-1345 yılları arasında olması düşünülebilir. Buna göre Abdâl Musa'nın çocukluk, gençlik, dervişlik, şeyhlik ve pirlük dönemlerini göz önüne alındığında kesin olmamakla birlikte 90-110 yıl arasında yaşamış olabileceği ve Elmalı'da Tekke köyünde vefat ettiği bu durumda tahminen 1280-1300'lerde doğduğu, 1390-1410'larda vefat ettiği düşünülebilir (Güzel, 1999: 46-48). Abdâl Musa'nın türbesinin bulunduğu Antalya'nın Elmalı ilçesinin Tekke Mahallesi günümüzde de yoğun bir ziyaretçi akınına uğramakta, onun adına yer yıl ve uluslararası nitelikli anma törenleri gerçekleştirilmektedir.ⁱⁱⁱ

Çalışmamız tarihsel süreçte üstlendiği rolle adından söz ettiren Abdâl Musa adına hem Alevi hem de Bektaşî geleneğinin ocakları arasında yaşatılan Abdâl Musa Cemi ve Kurbanını, Tokat merkezli ve taliplerce üç ayrı ocak olarak kabul edilen Keçeci Baba, Hubyâr ve Veli Baba-Anşa Bacılılar üzerinden ele alacak ve değerlendirecektir. Doğaüstü alanın insan davranışlarına etkisini araştıran din sosyolojisi açısından bakıldığında, araştırmamız gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına çalışıldığı (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 39) nitel bir alan araştırmasıdır. 2018 ile 2021 yılları arasında üç farklı ocağın mensubu olduğu topluluklar üzerindeki saha araştırmalarını kapsayan bu çalışma, nitel araştırma tekniğinin katılımcı gözlem yöntemiyle elde edilen verilerin kaynak kişilerle desteklenmesiyle ortaya çıkmıştır. İnanç hizmetlerinde aktif olarak yer alan ve cem ibadetlerini yürütmekte olan 4 Dede ile yürütülen bu çalışma da Tokat bölgesindeki Alevilerin, “Abdâl Musa Cemi ve Kurbanı” adını verdikleri ibadetlerinde uygulanan edep ve erkânların tespit edilmesi ve kayıt altına alınması amaçlanmıştır.

ⁱⁱⁱ Kaynak: <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-366101/elmalı-abdal-musa-anma-etkinlikleri.html>. Erişim tarihi: 01.12.2024.

BULGULAR VE TARTIŞMA

1. Abdâl Musa (Birlik) Cemi

Birlik Cemi veya diğer adıyla Abdâl Musa Cemi, çocuktan yaşlıya her Alevi ile Bektaşî'nin katılabildiği, Dede'nin güncel meselelere dair konuşmalar da yapabildiği cemlerdir (Erdem Kük, 2023: 99). Alevi ve Bektaşî geleneğe mensup ocaklarda yılda bir kez, yol^{iv} ve erkânın sürdürülmesinde büyük emekleri bulunan Abdâl Musa adına cemler yapılır ve kurbanlar kesilir. Bu cemler, erkânın marifetini ve sırrını taşıyan tüm canlılara açıktır. Çoğunlukla birliktelik ve gençlerin eğitimi amacıyla yapılmasına rağmen ihtiyaca göre görgü işlevi de görebilir. Toplumsal sorunların çözülmesinde Abdâl Musa Ceminin önemli bir misyonu vardır. Toplumu ilgilendiren ortak sorunların bu cemde de dile getirilebilmesi, saha araştırmalarımızda gözlemlediğimiz bir başka ayrıntıdır.

Cem bir olmak, bir araya gelmek ve ibadet için toplanmak anlamındadır. Alevilikte “Hakk-Muhammed-Ali” divânı olarak kabul edilen cem ibadeti Kırklar Meclisi'nden bize kadar gelen ibadetin adıdır (Aydın, 2018, 74). Cem, sözcük olarak toplanma, birlik olma ve bir araya gelme anlamında Arapça kökenli bir sözcüktür (Cebecioğlu, 2014, 96). Cem; tevhit, tövbe/bağışlanma, kurban ve dua gibi ibadet unsurlarının yerine getirildiği bir erkândır. Cemde dinin (İslâmiyet'in) temel kuralları Dört Kapı ve tasavvufi sembollerle ifade edilir. Bu semboller de her kişi değil, dinde derin düşünenlerin ve tefekkür edenlerin anlayacağı bir inanç dokusu mevcuttur. Cem ibadeti Tarikat, Marifet ve Hakikat Kapılarında olanların idrakine ayândır. Bu nedenle Şeriat Kapısından bakanlarca cem ibadetine karşı birçok ön yargı oluşabilmekte ve cemdeki erkânlar şekilsel olarak yorumlanabilmektedir. Cem ibadeti; dünya nimetlerinden soyutlanıp, manevi bir dünyada Yaratan'la bütünleşme yani “vahdet” olma hâlidir (Doğan ve Çelik, 2022: 98). Cem, kelimesi Arapça “cemea” fiilinden türetilmiş topluluk, toplamak, birleşmek, bir araya gelmek, vb. anlamında; âyin ise adet, görenek, kanun, töre, usul, erkân, ibadet tarzı gibi anlamlara gelmektedir. Âyn-ı Cem,

^{iv} Aleviliğin dinî, sosyal ve kültürel yapısı ritüeller üzerine inşa edilmiştir. Bu ritüellerin ise “ocak” adı verilen hiyerarşik bir teşkilatlanma çatısı altında sistemleştirildiği ve organize edildiği görülür. Ocak sistemi ve bu sistem çerçevesinde gerçekleştirilen dinî ritüellerin işleyişini sağlayan kural ve kaidelerin tamamı ise “yol” ya da “erkân” olarak adlandırılır. Aslında yol, Alevi inancı mensuplarının Aleviliğe verdiği addır. Dolayısıyla yol kavramı; ocak sistemi ve ritüeller de dâhil olmak üzere Aleviliğe dair ne varsa tamamını kapsar (Akın, 2020b: 99).

toplantı usulü, toplantı erkânı demektir (Eröz, 1992: 97). Tasavvuf anlamı olarak “yaratılmışları görmeyerek Hakk’ı görmek” ya da kısaca “birlik” anlamlarına gelir (Üçer, 2005: 356).

2000’li yıllardan sonra akademik mecranın en canlı alanı olan Alevilik çalışmaları alanında ürettiği eserleriyle adından söz ettiren araştırmacılarından birisi olan Rıza Yıldırım, kimlik siyasetinin Alevilik çalışmalarının tamamını şöyle veya böyle etkilediğini Batı kaynaklı “devşirme” kavramların ve bunlara dayanan teorik yaklaşımların farklı biçimlerde karşılık bulduğunu dile getirmekte, Alevi toplumuna has kurumlar, inançlar, edep-erkânlar ve gelenekler itibari ile “Alevi toplumunun tarihsel yapısının ortaya konulamamış olmasını” Alevilik araştırmalarının karşı karşıya kaldığı dar bir boğaz olarak nitelendirmektedir. Üstelik Alevilik araştırmalarının karşı karşıya olduğu dar boğazı aşabilmek için Alevi toplumunun kendi dinî, toplumsal ve kültürel değerlerinden beslenen kavramlarla düşünmesinin geç kalınmış bir mecburiyet olduğunu vurgulamaktadır (Yıldırım, 2020: 11-12).

Bu bağlamda cemler Aleviliğin temel öğretilerinin taliplere aktarıldığı yegâne otantik ortamlardır.^v Alevi inancında “cem”, ibadet için toplanmak demektir (Bakan, 2011: 88). Bilindiği üzere her Alevi köyü bir ocağa bağlı olup (Aksüt, 2012 & Taşgın, 2013) bu ocağın Dede’si de talibi olan bütün köyleri yılda en az bir defa ziyaret etmekte ve topluluğun dinî hizmetlerini “cem” adı verilen ibadetle yerine

^v Alevilik söz konusu olduğunda ritüellerin birer bellek işlevi görerek tarihsel bilgilerin bir sonraki kuşağa aktarımında çok önemli bir rol üstlendiğini ifade eden Rıza Yıldırım, “ritüel bellek” kavramına ilişkin şu değerlendirmelerde bulunur: “Kolektif bellek açıklamaları muhafaza ederken, ritüel uygulamaların bir suretini muhafaza eder. Kolektif belleğin yapı taşları menkıbevi anlatı formlarıdır. Ritüelin yapı taşları ise söz, fiil ve mimiklerin standartlaşmış kombinasyonundan oluşan hâl ve eylem birimleridir. Dolayısıyla ritüele yaşanan hâlin bilgisi saklanır ve ritüel aracılığı ile o bilgi nesilden nesile aktarılır. Bu açıdan bakınca, kolektif bellek ve ritüele geleneksel toplumların temel bilgilerini yükledikleri hafıza sistemleri olarak bakılabilir. Birisi mitleri, diğeri ritleri saklamaktadır” (2018: 260). Ritüel belleğin işletilmesinde vazgeçilmez olan unsur hiç şüphesiz ki Dedelik Kurumu ve Dede’lerdir. Dedelik Kurumu’nun geleneksel yapısından uzaklaşmaya başlamasıyla birlikte Aleviliğin kolektif hafızasının aktarımında da farklı sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Konuya ilişkin Rıza Yıldırım’ın şu tespitleri de dikkat çekicidir: “Alevilikte geleneksel bilginin ana taşıyıcısı Dede’lerdir ve Dede’ler de bu bilgiyi esas olarak cem ritüeli içine yaptıkları didaktik sohbetlerde toplumla paylaşmaktadırlar. Şehirleşmeyle birlikte cemlerin terk edilmesiyle beraber bu anlatım ve paylaşım ortamı ve pratiği de ortadan kalkmış, geleneksel bilgi dedelerin bireysel hafızasına hapsolmüştür. Böylece bilgi yavaş yavaş kolektif niteliğini yitirmiş, dolayısıyla hayatla temasını kaybederek, yaşayan ve toplumu yöneten bir bilgi olmaktan çıkmıştır” (2018: 310).

getirmeye çalışmaktadır (Dedekargınoğlu, 2012). Bilinmelidir ki soyu On İki İmamlar kanalıyla Ehl-i Beyt'e dayandığına inanılan bir karizmatik inanç önderi adına kurulan kendisine bağlı bir talip veya hiyerarşiye göre ocak topluluğu olan, silsile olarak karizmatik inanç önderinin soyundan geldiğine inanılan temsilcilerine Pir, Mürşid, Dede adı verilen, kendi içinde ve diğer ocaklarla bir hiyerarşisi olan, bazı yörelerde Rehber, Pir ve Mürşid adları ile tanımlanan takip ettiği bir süreklilik ya da erkân sistemi olan inanç sistemi yapılanmasına “ocak” denilir (Ersal, 2016: 41). Ocak sistemi ve ocağa bağlı Dedelerin olmadığı bir sistemde cem ibadetinden bahsetmek mümkün değildir.

İşlevsel açıdan ise cem erkânı, toplumdaki bazı problemlerin halledilebileceği birer halk mahkemesi imkânı ve ortamı da sunmuştur. Cemler, küskünlerin barışması, alacak-verecek gibi dünyevî alışveriş mesellerinden doğan anlaşmazlıkların, hırsızlık, kul hakkı yeme, iftira atma ve yüz kızartıcı suçlar gibi toplumsal hayatta meydana gelecek her tür sosyal problemin halledildiği arınma merkezleri ve manevi mahkemeler olarak da görev yapmışlardır (Yaman, 2013; Akın, 2020a). Günümüzde cemler salt ibadet yeri, âyin ve zikirlerin yapıldığı ortamlar gibi görülmektedir. Cemevleri ise camiye alternatif bir ibadet mekânı ve cem de namaza alternatif ibadet şekli olarak algılanmaktadır. Bu algılama yanlıştır: Cemlerde kulun kuldan razı olması yani rızalık esastır. Görgü-sorgu anlayışı vardır. Hakk-Muhammed-Ali Divânı olarak kabul edilen cem ibadeti kaynağını Kırklar Meclisi'nden alır (Dedekargınoğlu, 2012: 118-119). Aleviliğin Anadolu'daki yapılanmasında birbirinden farklı pek çok ocağın bulunması inanç ve pratiklerin sözlü yollarla Dede'ler tarafından taliplere aktarılmasından dolayı cemlerin birbirine tıpatıp benzer şekilde sürdürüldüğünü söylemek mümkün değildir (Çıplak Coşkun, 2014: 9-28 & Taşgün, 2013: 18). Alevi Ocakları inançsal anlamda aynı inanç sisteminin halkası olmalarına rağmen gerçekleştirilen edep-erkânlar ve inanç pratikleri ocaktan ocağa farklılıklar göstermektedir. “*Yol bir süreklilik bin bir*” tabiri de bu durumu ifade etmektedir (Ersal, 2016: 199). Cemler, dinî boyutunun yanı sıra sosyal içeriğe de sahiptir. Alevi ve Bektaşî toplulukları cemaat yapılanması bakımından “dergâhlar” ve “ocaklara” bağlıdırlar (Kırteke ve Çelik, 2017: 115). Toplumsal planda dergâh ve ocak disiplini esastır. Bu organizasyon kutsal temellere dayanmaktadır; çünkü bu ocakları oluşturmuş aileler keramet sahibi ululardan gelmektedir. Bu ulu kişiler aynı zamanda İslâm Peygamberinin ve

Ehl-i Beyt'inin soyuna dayanmaktadır (Çelik, 2019: 61). Keçeci Baba Ocağı Dedelerinden S**** A**** cem ibadetini tanımlarken:

Cem: “Günahların yanı sıra hata ve suçların yargılandığı, yargılananlara adalet ve hâk ile muamele edilen toplumsal kararların alındığı yerdir. Birliğin ve dirliğin olduğu yerdir. Cem insana ve insanlığa hizmettir. Cem; çokluk olmak çokluğun içinde yalnız bir vücut olup vâhdet âlemine yani yokluk âlemine girmektir. Ölmeden evvel ölmektir. Cem, sevginin, hoşgörünün, muhabbetin, barışın, özgürlüğün, şefkatin paylaşmanın yeridir. Helal kazancın bölüşüldüğü yerdir. Canların Cânan’a yol aldığı yerdir. Kadın erkek ayırmadan bacı ve kardeş olarak cemâl cemâle ibadettir. Cem: hamıların has olduğu, eğrilerin doğruyu bulduğu, çiğlerin piştiği ilim ve irfan mektebidir.”

ifadelerini kullanmıştır.

Aleviliğin geleneksel dokusunda Dede'lerin en önemli işlevlerinden biri cem törenlerinin yönetilmesi esnasında ortaya çıkar. Ocakzâde Dede'ler, her yıl düzenli bir şekilde kendilerine bağlı köylerdeki taliplerini ziyaret ederler (Yaman, 2004). Dede'lerin bu ziyaretleri, hasat zamanı geçtikten sonra yapılır. Dede bir yere geldiğinde Peyik (davetçi) adı verilen bir kişi ev ev dolaşarak Dede'nin geldiğini ve cem töreni yapılacağını canlara haber verir. Köydeki evlerden biri cem töreni için hazırlanır. Bunun için cemaatin sığabileceği büyük bir salon (meydan) seçilir. Bazı köylerde cemler için ayrılan belli ev ya da mekânlar (meydanlar) vardır. Eğer Görgü Cemi olacaksa tarik ve kurban hizmeti de mutlaka yapılır. Bazı ocaklarda ise tarik yerine pençe ile cem görülür. Bunlar daha çok Çelebiler'e bağlı Dede, Baba veya vekillerdir (Bakan, 2011: 53). Cemler, on iki hizmet üzerinden yürütülür. Geçmişte tekke, zaviye, dergâh, meydan odası vb. mekânlarda; günümüzde ise cemevlerinde bir araya gelen Alevi ve Bektaşî talipler, Peyik'çinin önceden haber vermesiyle birlikte cem erkânı yapılacak yerde kadınlı-erkekli cemâl cemâle bakacak şekilde toplanırlar. Cemlerde önemli bazı edep-erkânlar on iki hizmet olarak semboller üzerinden canlandırıp icra edilir. Cem ibadeti, On İki İmam'ı sembolize ettiğine inanılan On İki Erkân/Hizmetin yerine getirilmesiyle gerçekleşir (Rençber, 2012: 73-86).

Cemde On İki Hizmetin sahipleri şunlardır:

1. Dede (Mürşit, Pir)

2. Rehber
3. Gözcü
4. Çerağcı (Delilci)
5. Zâkir (Âşık)
6. Farrâş (Süpürgeci)
7. Sakka (İbriktar)
8. Kurbancı (Sofracı)^{vi}
9. Pervâne (Semâhçı)
10. Davetçi-Haberci (Peyik)
11. İznikçi (Meydancı)
12. Kapıcı (Bekçi)

On İki Hizmet, bir bütün hâlinde cem ibadetini meydana getirdiğinden her biri kutsal olarak kabul edilir ve bu hizmetlerin yerine getirilmesi zorunludur (Özdemir, 2018: 41-42).

1.1. Keçeci Baba Ocağında Abdâl Musa Cemi

Ocaklar etrafında inanç önderleri olan Dede'ler aracılığıyla birbirine kenetlenen Aleviler, yüz yıllar boyunca tüm zorluklara karşın kimliklerini muhafaza etmişlerdir. Bu inanç önderlerinden biri olan Keçeci Baba'nın Horasan Erenlerinden olduğu anlatılmaktadır. XIII. yüzyılda Anadolu'ya gelmiş, Tokat-Erbaa'ya bağlı ve kendi adıyla anılan köyde ocak kurmuştur. Türbesi ve Ocağın merkezi Tokat'ın Erbaa ilçesine bağlı Keçeci köyündedir (Bayram, 1987: 34-37;

^{vi} Kurbancı: Aleviliğin temel ibadeti olan cemlerde On İki Hizmet sahibinden biridir. Görevi; kurbanı tıqlamak, meydana getirilen kurbanı eşlik etmek ve kurban dualandıktan sonra tekbirlerle onu kesip pişirmektir. Cemde kesilen her kurbanın özel bir yeri vardır. Onun yenmeyen bölümlerinin gelişigüzel dışarıya atık veya çöp olarak atılması yasaktır. Kurbanın barsak, kemik, kan ve kimi yerlerindeki deri parçalarının gömülmesi gerekir. Kurbanın sırlanmasını kurbancı yapar ve ayakaltı olmayacak bir yere uygun bir çukur kazılarak, kurbanın söz konusu uzuvları burada sırlanır. Çukurun yaban hayvanlarının ulaşamayacağı derinlikte olmasına da özen gösterilir. Çünkü kurban "lokmadır", asla "leş" olarak görülmez. Alevilikte, dedenin dua verdiği her yiyecek "lokma" olarak kabul edilir ve manevi değeri vardır. Zıyan edilemez ve rastgele çöpe de atılamaz (Doğan ve Çelik, 2022: 103).

Tokat İl Yıllığı, 1967-1968: 157; Tokat İl Yıllığı, 1973: 119; Açıklık, 2014: 126-127; Ulu, 2004: 149-152; Timur, 2010: 32). Asıl adı Ahi Mahmud Veli olan Keçeci Baba, aynı zamanda bir Âhi Piridir. Keçecilik mesleğinin önde gelen ustalarından biri olduğu kabul edilmektedir (Yücel, 2003:15). Keçeci Baba, Gül Âhi Baba, Şâh Mahmud Veli gibi isimlerle anılmaktadır. Ayrıca aç doyuran anlamında Ergani Mahmud şeklinde ananlar da bulunmaktadır. Ruh sağlığı, veterinerlik, sanat ve eğitimle ilgili işlerle de meşgul olmuştur. Yazılı olmayan kaynaklara göre Horasan Bölgesinde Nişabur'da dünyaya gelmiştir (Pehlivan, 2001: 733). Onun kurduğu Keçeci Baba Ocağı günümüze kadar türbe mahalli ve vakıfla varlığını devam ettirmiştir. Keçeci Baba Ocağı bölgede itibar edilen canlı bir inanç merkezidir. Buraya bağlı başka ocaklar bulunduğu gibi Tokat, Amasya, Sivas, Çorum, Samsun ve Ordu bölgesindeki pek çok köy Keçeci Baba Ocağının talip köyleri arasındadır (Maden, 2014:147).

Abdâl Musa Cemi perşembeyi cumaya bağlayan akşam^{vii} daha çok kış aylarında Keçeci Baba Ocağında on iki hizmet esasına göre yapılmaktadır. Abdâl Musa Cemi, belirlenmiş bir tarih olmaksızın, taliplerden gelen kurban isteğini yerine getirmek, Dede ya da başka bir konuk geldiğinde köy halkını bir araya toplamak, dargınlıkları ortadan kaldırmak, sorunları çözmek gibi amaçlarla yapılmaktadır. Bu cemde kurban ve diğer masrafları ceme katılanların tamamı karşılamaktadır (Yaman, 1994: 217-218). Abdâl Musa Ceminde okunan dua/gülbak, deyiş ve nefeslerde Abdâl Musa mahlasının geçmesine önem verilmektedir. Keçeci Baba Ocağında yapılacak olan Abdâl Musa Cemi için gün belirlendikten sonra Peyikçi (haberci) tarafından evler dolaşarak köy halkına haber verilir.

Alevi inancına göre Abdâl Musa Ceminin düzenlendiği ve kurbanının kesildiği yıl köyde elem, keder, hastalık olmayacağına ve mahsulün bereketleneceğine inanılır. Doğan çocukların anne-babasına ve büyüklerine karşı saygılı olacağına inanılması da bir başka inanıştır. Bu cemde de diğer cemlerde olduğu gibi dargınlar barıştırılır ve sorunlar çözüme kavuşturulur. Bu cemin bir başka özelliği musâhibi olsun veya olmasın tüm taliplere açık olmasıdır (Çıplak Çoşkun, 2014: 19). Keçeci

^{vii} Köy yaşamındaki inanç geleneklerinde, Hicrî takvimde gün, bir gün önceki günün akşam namazıyla başlatılırdı. Dolayısıyla akşam başlatılan cemler de perşembeye değil cuma gününe dâhil ediliirdi ve geleneksel dilde de “cumalık” olarak adlandırılırlardı (Doğan ve Çelik, 2022: 102).

Baba Ocağında yapılan Abdâl Musa Ceminin erkânı Kırklar Cemi ile aynıdır. Abdâl Musa Cemi, Birlik Ceminden sonra yapılır. Birlik Ceminde rızalıklar alınır, rızalığı alınamayanlar varsa bunlar Abdâl Musa Ceminde tamamlanır. Rızalık olmadan lokmalar yenilemez (KK-1).

Cemlerde yerine getirilen hizmetler, Dede'nin verdiği dua ve nasihatler, niyâzlar, saz eşliğinde okunan Düvâz-ı İmamlar, dönülen semâhlar, söylenen tevhitler, yapılan münacatlar ve bir arada yenilen lokmalar Alevi inancının bir gereği olup, tüm bu eylemler ibadet olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla ceme katılan her talip üzerine düşen sorumluluğu cemevi içerisinde de yerine getirmekte ve burada öğrendiklerini de yaşamında uygulamaya özen göstermektedir. Bu durum cemlerin eğitici/arıtıcı işlevlerinin de olduğunu ortaya koymaktadır. Cem ibadeti, Aleviliğin yol ve erkânlarının, öğretilerinin ve inanışlarının tüm canlılığıyla taliplere aktarıldığı ve bu mecliste öğretilen kurallara taliplerce uyulup uyulmadığının yine talipten sorumlu (ocak) Dedeler'inin manevi nazarıyla bakıldığı bir inanç sistemini ifade eder. Bu açıdan cemler, toplum içinde bir yönüyle okul niteliği ve özelliği taşımaktadır yani topluluğa özgü örf ve âdetler, dinî inanışlar, Dede/Baba vb. dinî liderlerle sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarıldığı gibi, cemler aracılığıyla bunların uygulaması yapılarak yaşatılması da sağlanmaktadır. Cemler, sadece dinî nitelikli törenler değildir, aynı zamanda bireylerin ruhen yenilediği ve kendilerini temizledikleri, toplum huzurunda sorgulanarak hesap verdikleri, birbirlerinden razılık alındığı hakikat meclisleri olarak da kabul edilirler. Bu da günlük yaşamdaki sorunların çözümünde ve dolayısıyla birlik ve beraberliğin kuvvetlendirilerek toplum uyumunun yakalanmasında oldukça etkilidir (Çıplak Coşkun, 2014: 24-25). Bu uyum ve ibadet biçiminin doğru okunması Türk toplumunun sosyal bütünleşmesi açısından da önem arz etmektedir.

1.1.1. Cem'in Birinci Faslı

Gündüzden cemevi hazırlanır. Cem başlarken post getirilir ve posta secde edilir. Aslında tüm secdeler Allah'adır ve meydandaki post Allah'a teslim olmanın sembolüdür. O post yol kurulduktan sonra, Hz. Ali'den oğlu Hz. Hüseyin'e emanet edilmiştir. Postun sahibi Hz. Hüseyin'dir. Dede posta vekâleten oturur ve niyaz eder. Dede; besmele çeker ve şöyle dua eder. "*Lâ feta illa Ali la seyfe illa*

Zülfikar. İlahi Yarabbi, sana hamd-ü senâlar olsun ki ben günahkâr kulunu ceddîm İmam Hüseyin'in oturduğu yere layık gördün." (KK-4).

Cemevinin kapısına gelen canlar ayakkabılarını çıkarırlar. Cemevinin kapısının sağ tarafını Hz. Hüseyin'e, sol tarafını Hz. Hasan'a eşigini de Hz. Fatıma'ya hürmeten öpülür. Kapıdan içeri giren ve meydana gelen canlar sağ ayağın başparmağını sol ayağın başparmağının üzerinde getirerek, sağ el kalp üzerinde sol el yana salık ve baş öne eğik bir biçimde lokmaları ile birlikte dururlar. Buna hâle "dâr'a" durmak denir.

Dârda bekleyen canlara Dede şu gülbankı okumaya başlar:

"Allah Allah, durduğunuz Mansur Dârı, yürüdüğünüz Muhammed-Ali yolu, dârınızı Muhammed-Ali kendi divânına kabul ede, dileğinizi muradınızı Hakk vere, durduğunuz dârdan şefaât bulasınız, Hazret-i Hakk şefaâtinden ayırmaya, Gerçeğe Hü!"

Canlar eğilir iki diz üzeri yere secde ederler. Dede: "*Secde Allah'adır*" der. Canlar tekrar ayağa kalkar ve dâra dururlar. Dede:

"Allah Allah, naz-ı niyâzınızı tecellânız ve temennânız^{viii} kabul ola, Allah-Muhammed-Ali dildeki dileklerinizi ve gönlünüzdeki muradları vere. Tecellaya inen başınız ağrı ve acı görmeye. Gerçeğe Hü!"

Canların tamamı toplanınca hizmete başlanır. Evvela Gözcü asası ile dâra durur ve şu gülbengi^{ix} okur:

^{viii} Tecellâ: Sözlük anlamı olarak: 1- İlâhi kudretin meydana çıkması, görünmesi, 2- Hakk nûrunun etkisiyle kulun kalbinde hakikatin bilinmesi. 3- Allah'ın lütfuna erme, 4- Kader, kısmet anlamlarına gelmektedir. Temennâ: Saygı ile eğilmek anlamındadır. Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken sağ el önce göğse, sonra dudaklara ve alına götürülür. Bu ifadeler, "*Kalbimde yeriniz var, isminiz ağzımda (sizi hep anarım), hep aklımdasınız*" anlamındadır. Tecellâ ve temennâ teriminin Alevilik'teki ifadesi şudur: Dedenin huzurunda dâra duran bir talip dededen dâr duasını alır, niyâzını yapar. Daha sonra dede dârdaki talibe veya taliplere "*Tecellâ, temennâ Hakk'a yazılı, tecellânız temiz, yüzünüz ak ola. Tecellâ gören cehennem ateşi/nârı görmeye*" şeklinde dua eder.

^{ix} Farsça'dan dilimize geçmiştir. "Gül" ve "Benk" sözcüklerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Gül gibi sözler dizisi anlamındadır. Alevi ve Bektaşî yolunda yemeklerden önce, sonra, yatmadan önce, sabah kalktıktan sonra, perşembe akşamları yapılan sohbet toplantılarında ve genelde cem ibadetlerinin açılışı, kapanışı ve yürütülmesi sırasında Dede'nin ya da Dedebaba'nın yaptığı dualara gülbenk denir. Gülbenk'in dili Türkçedir. Gülbenk de cümleler kısa ve birbiri ile uyumludur.

“Gökten rahmet yerden bereket, bize şefaate ede güzel Muhammed, Kırklar Ceminde üstadımız, Gözcü Karaca Ahmet. Er cemâli Muhammed pirlerin kemâli olarak (Hz.) Ali’yi, (Hz.) Hasan’ı ve (Hz.) Hüseyin’i bilenlerin dârına verelim salâvat, Gerçeğe Hü pirim!”

Dede şöyle dua eder:

“Allah Allah, hizmetin kabul, muradın hâsıl ola, Gözcü Karaca Ahmet pirim, şefaatin ve yardımcın ola, hizmetinle Hakk’a yetesin, Gerçeğe Hü!”

Sırayla Bekçi(ler) gelir. Cemevinin Gözcü’sü duaya durarak şu gülbengi okur:

“Destur pirim! Er cemâli Muhammed, pirlerin kemâli olarak (Hz.) Ali’yi, (Hz.) Hasan’ı ve (Hz.) Hüseyin’i bilenlerin dârına verelim salâvat!”

Dede de buna karşılık şöyle dua eder.

“Allah Allah, hizmetiniz kabul ola, muradınız hâsıl ola, siz cemi beklerseniz Hakk Teâlâ’da sizi bekleye. Allah emeğinizi zayi etmeye, piriniz İmam Hasan ve İmam Hüseyin şefaatiniz ola. Gerçeğe Hü!”

Duadan sonra İbriktar elinde havlu olan bir bacı hizmetçi (Gözcü veya Meydancı) ile birlikte meydana çıkar. Canların eline sıra ile “Ya Allah”, “Ya Muhammed”, “Ya Ali” diyerek üçer damla su döker. Bu işlem temsili olup bir abdest değildir. Ceme gelen canlar evlerinden abdestli gelirler.

Dede şu açıklamayı yapar:

“Canlar bu bir temsili abdesttir. Anlamı temizlenmektir. Dışımız temizlensin halk için, içimiz temizlensin Hakk için.”

İbriktar ve bacı ellerindeki ibrik ve havlu ile dâra durur ve şu gülbengi okur:

“Destur pirim! Er cemâli Muhammed, pir kemali Hüseyin! Ben Gulam-ı Haydari’yem, adûdan etmem havf-u bâk! Kırklar Meydanı’nda pirimiz üstadımız Selman-ı Pak. Ehl-i Beyt’in gül cemâline verelim salâvat. Allah Eyvallah, nefes Pirdendir!”

Dede şöyle dua eder:

Toplumsal ve kişisel yaşamın her alanında gülbenkler vardır. Gülbenkler yöreye ve gülbenk veren Dede’ye ya da Dedebaba’ya göre değişiklik gösterebilir.

“Allah Allah, hizmetiniz kabul, muradınız hâsıl ola, hizmetiniz Hakk, yüzünüz ak, yunağınız pâk ola. Siz bizleri pâk eylediniz, Hakk’da sizi pâk eyleye, emeğinizi zayi vermeye. Gerçeğe Hü!”

Duadan sonra Farâşçı süpürgesini alır meydana gelir. Anadolu’nun birçok bölgesinde Farâşçı’ya Car’cı ve yaptığı hizmete de Car hizmeti denilir. Farâşçı meydanın tamamını süpürür. Sonra *“Ya Allah”, “Ya Muhammed”, “Ya Ali”* diyerek üç defa süpürgeyi meydana çalar ve Dede’nin huzurunda dâra durur. Dede: *“Allah Allah, Allah bir Muhammed Ali, car-ı Selman, mülk-ü Süleyman, kör ola Yezîd-i Mervan! Şâh gele, Mehdi çıka, Gerçeğe Hü!”* diyerek Car’cıyı dualar. Ardından Car’cı şu gülbengi okur:

“Destur pirim! Gürub-u Nâci’yim, Kırklar Meydanında süpürgeciyim Pir divânında durucuyum, Hüseyin-i Kербela için gözlerim kan ile yaştır, Lanet olası Yezîd’in bağı kara taştır, Erenler meydanında Aliyyel Murtaza baştır, Pirimiz Kırklar içinde Seyyid-i Farrâş’tır. Allah, eyvallah... Nefes pirdedir!”

Bu gülbenge karşılık Dede de şöyle dua eder:

“Allah Allah, meydanınız pâk, özünüz gönlünüz Hakk ola, Piriniz Seyyid-i Farrâş’ın himmeti ve yardımı sizlerle ola, hizmetiniz ile Hakk’a ulaşasınız, Gerçeğe Hü!”

Dede canlara şu açıklamalarda bulunarak devam eder: *“Canlar burada Farrâş’ın meydanı süpürmesi temsili olarak içimizdeki kini kibiri ve her türlü nefret duygunu atmak manasını taşır. Şeriatın abdesti su ile tarikatın abdesti kul hakkı yememekle alınır. Su, bedeni ahlâk ise ruhu temizler. Devlet malını çiğneyen ve kul hakkı yiyen dilediği kadar su ile yıkansın onun abdesti şeriatta kalır, tarikatta itibarı olmaz. Gönlünde kin ve kibir taşıyana da su tesir etmez. Bilesiniz ki arınmadan da arıtıcıya varılmaz.”* (KK-1 & KK-4).

Bu açıklamadan sonra Meydancı, meydana gelerek seccadeyi iki eli üzerinde ve göğsü hizasında olacak şekilde dâra durarak şu gülbengi okur:

“Destur Ya Pir, Bism-i Şâh Allah Allah, Ya Cebail, Ya Mikail, Ya İsrâfîl, Kırklar içinde üstadım Hazret-i Pir, Er cemâli Muhammed, pirlerin kemâli olarak (Hx.) Ali’ye, (Hx.) Hasan’a ve (Hx.) Hüseyin’e verelim salâvat, Gerçeğe Hü!”

Dede canlara meydandaki seccadenin anlamını açıklayarak devam eder:

“Hız Âdem Aleyhisselâm’a Taş, Asa, Yüzük (peygamberlik yüzüğü) ve seccade verilmiştir. Asa Hız Musa’ya kadar gelmiş, Musa’dan sonra sır olmuştur. Taş, yüzük ve seccade ise bizim peygamberimiz Hız Muhammed Mustafa’ya ulaşmıştır. Peygamberlik yüzüğü Resulullah’da son buldu. Hatem peygamber yüzüğü böylece sır oldu. Taş, hırka, seccade Hız Ali Veliyullah’da kaldı. Bu emanetler Hız Ali’nin soyundan Hoca Ahmet Yesevi’ye kadar ulaştı. Hoca Ahmet Yesevi bu emanetleri talebelerinden Hacı Bektaş-ı Veli’ye verdi. İşte bu seccade o seccadeyi temsil etmektedir.” şeklinde konuştuktan sonra dua faslına geçer.

Dede şöyle dua eder:

“Allah Allah, Muhammed Mustafa, Şâh-ı Merdan Ali’yül Murtaza, İmam Hasan-ı hulki rıza, Şâh Hüseyin deşti Kербela ibadetimizi kabul kula, seccadeyi seçen eden başlara ağır, acı, elem, keder gelmeye, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli cümlemize hayır himmetler ede, hizmetiniz kabul, muradınız da yerini bula, Gerçeğe Hü!”

Bu arada Farrâş meydana süpürge çalarken Gözcü’de “canlar marifete” diyerek meydana seslenir ve meydandaki canlarda iki diz üzerinde dârda otururlar. Bu oturuş چراغ uyarma hizmeti bitinceye kadar bozulmaz. Seccade meydana serilir ve ibadet başlar. Önce canlardan razılık alınır. Küskün varsa barıştırılır. Sonrasında Gözcü “Gerçeğe Hü!” diyerek nizamı sağlar ve ortam sessizleşir. Böylece Dede ibadete başlar.

Dede şöyle dua eder:

Bismillahirrahmanirrahim!

Lâ feta illa Ali la seyye illa Zülfikar. Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali senden medet! Ya Rabbim, Yüce Allah’ım kulların sana emanet. Ya Pirim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Ya cedim Seyyid Mahmud Veli sizden ola dua ve himmet.

Bismillahirrahmanirrahim!

İlahi Ya Rabb! Bizim elimizle, belimizle, dilimizle gözümüz ve kulağımız ve cümle azamımızla bilerek bilmeyerek işlemiş olduğumuz cümle kibir ve küfre tövbe

ettik, pişman olduk. Tövbe ey Ya Rabbi! Estağfurullah, Estağfurullah, el-Azim, el- Kerîm.

Bismillahirrahmanirrahim

Nâdi Aliyyen mazharal acâib, Taciduhû avnen leke fi'n-nevâib. Lâ ilâhe illallah. Lî ilallâhi hâcetî ve aleyhi mu'avvel'î, kullemâ emartehu ve rameytu mungazî. Fî zillillâhi ve yuzlillillâhu lî. Ed'uke kulle hemmin ve ğammin seyencelî. Bi azamtike yâ Allah. Bi nubuvvetike ya Muhammed. Bi vilâyetike yâ aliyyu yâ aliyyu yâ aliyy. Edriknî, bi haggi lutfikel hafiyî. Allahu ekberu ene min ferri a'dâike berî. Allâhu samedî, min indeke mededî ve aleyke mu'temedî. Bi haggi iyyâke na'budu ve iyyâke nesta'in. Ya ebel ğaysi eğisni. Ya ebel haseneyni edrikni. Yâ hucetellahi edrikni. Ya veliyyallahi edrikni. Bi haggi lutfikel hafiyî. Ya ğahharu tegahharte bilğahr, vel ğahru fi ğahri ğahrik. Ya ğahharu ya ğahiral aduvv. Ya veliyyel vâli. Ya mazharal acâib. Ya Murtaza Ali. Rameyte men beĝa aleyye bi sehmillahi ve seyfillahil ğatil. Ufevviẓu emri ilallah. Innellâhe basirun bil ibad ve ilahukum ilahun vahid. La ilâhe illa huver rahmanur rahim. Edrikni ya ğiyasel mustaĝisin. Ya delilel mutehayyirin. Ya emânel haifin. Ya mu'inel mutevekkilîn. Ya rahimel mesakin. Ya ilâhel âlemin, bi rahmetike ve sallallahu ala seydidina Muhammedin ve alihi ecmain. Vel hamdu lillahi rabbil âlemin. Lâ feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar. Vaktin hürmetine ve Hakk'ın öz birliğine hep birlikte diyelim Allah Allah.

“Nâd-1 Ali”^x duası olarak adlandırılan bu duadan sonra dede Dûvâz-1 İmam okur:

^x “Nade Ali” şeklinde de anılan dua Nâd-1 Ali duası, “Ali’ye seslenme”, “Ali’yi yardıma çağırma” anlamına gelir. Uhud Savaşında düşmanlar tarafından çevrelendiği esnada Cebrail tarafından Hz. Muhammed’e öğretildiği, bu sayede Hz. Muhammed’in Hz. Ali’yi yardıma çağırdığına inanılır. Bu duayı duyan Hz. Ali, “buyurun” anlamında “Lebleyk” diye cevap vermiş, Uhud Savaşı bu sayede kazanılmıştır (Erdem Kük, 2023: 115-116). Türkçesi: Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla... Çağır Ali’yi; (zira o) olağanüstü işlerin mazharıdır. Çağır ki zorluklar anında onu kendine bir yardımcı bulasın. Benim Allah’tan bir dileğim (hacetim) var ve O’na dayandım. Seni çağırıyorum ey Ali! Bütün hüznlerim ve kederlerim yok olsun diye. Ey Allah’ım! Senin azametini; Ey Muhammed! Senin nübüvvetini ve ey Ali! Ey Ali! Ey Ali! Senin velâyetini hürmetine! Bana yardım et, gizli lütfunun hakkı için! Allah (her yüce vasıftan) daha büyüktür. Ben düşmanlarımdan uzağım. Allah’a güveniyor, ondan yardım diliyorum. “Yalnız sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz.” cümlesinin hakkı için. Ey yardımın babası, bana yardım et! Ey Hasan ile Hüseyin’in babası, bana yardım et! Ey Allah’ın

*Medet Mürvet şu âlemi var eden,
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim,
İns'ü cin'ü melekleri yaradan,
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim.*

*Muhammet Mustafa şefaati kani,
Şâh'ım Ali evliyalar sultanı,
Cennet seyyidesi Fâtıma Ana,
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim.*

*Şâh Hasan ve Hüseyin canların canı,
İmam Zeynel gönüllerin sultanı,
Bakır'ın Cafer'in yürür erkânı,
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim.*

*Musay-ı Kâzım Şâh'ı Horasan Rıza,
Kıyamet gününde fectirme ceza,
Taki ile Naki el aman sizde,
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim.*

kılıcı, bana yardım et! Gizli lütfunun hakkı için, ey alt edici, sen alt edici yanınla alt ettin ve alt edicilik de senin alt ediciliğinin alt ediciliğindendir. Ey alt edici, ey düşmanları alt eden ve ey sevenlere sevgili olan! Ey olağanüstü işlerin mazharı! Ey Murtaza Ali! Bana karşı saldırıya geçen azgınlara karşı Allah'ın okunu attın ve Allah'ın öldürücü kılıcı ile onları helak ettin! (O halde) işlerimi Allah'a havale ediyorum. Hiç kuşkusuz Allah, kullarını gözetendir ve ilahınız da tek ilahıdır. Ondan başka ilah yoktur; bağışlayan-esirgeyendir. Yetiş bana ey medet umanların mededi, ey şaşkınlara kılavuzu, ey korkanların güvencesi, ey kendisine tevekkül edenlerin yardımcısı, ey miskinlerin acıyanı ve ey âlemlerin ilahı (olan Allah'ım)! Rahmetin hürmetine (sesimi duy)! Allah, efendimiz olan Muhammed'e ve onun Ehl-i Beyt'inin tamamına salât göndersin. Tüm övgüler âlemlerin Rabbi Allah'adır.

*Hasan'ül Askeri dertler dermanı,
Belli yakın kıyametin zamanı,
Seversen Mehdi'yi Sahib-i Zamanı,
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim.*

*Yetiş Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali,
Pirim Hünkâr Hacı Bektaşî Veli,
Çok günahkâr derviş Çilekeş Salih
Mürüvvete geldik günahımızı bağışla bizim.^{xi}*

Dede Düvâz-ı İmam'ın akabinde durmadan devam eder:

*“Lâ feta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar. Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali,
Ya Hünkâr'ı evliya, ceddim Seyyid Şah Mahmud Veli hürmetine, ilahi
Yarabbi ismi ile zîker olan On İki İmamlar'ın, On Dört Masum-u Pâkların,
Kırkklar'ın, erenlerin, evliyanın yüzü suyu hürmetine sen gelmiş, gelecek
görünür, görünmez kazalardan belalardan afatından ve tufandan koru, bizi af
eyle, şerleri def eyle, el-aman mürvet Ey Yüce Allah'ım. Vaktimizin niyetine,
imanımızın ve ikrarımızın varlığına, gönüllerimizin birliğine, On İki İmam
Efendilerimizin kuvvetine özümüzün birliği ile diyelim, Allah, Allah!”*

*“Allah, Allah cemimiz cem ola. Allah-Muhammed-Ali dildeki dileğimizi ve
gönüllerdeki muradımızı vere! Allah vakitlerimiz hayr ola, şerler def ola,
müminler şad, münkirler mat ola. Allah cümlemizi görünür görünmez
kazalardan ve belalardan saklaya. Dertlerimize deva, hastalarımıza şifa ihsan
ede. Şeytanın ve düşman şerrinden, saklaya ve bekle! Rabbim, nefsimizin
zulmüne uğratmaya, devletimizi ve milletimizi zevale uğratmaya.
Dirliğimizi-birliğimizi daim eyle! Cumhuriyet'imizi zevale uğratmaya.
Rabbim; bizleri On İki İmam'ın yolundan, katar-ı didarından ayırmaya!
Nûr-u Nebî, Kerem-i Ali, pirimiz-üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli,*

^{xi} Kaynak Kişi: Keçeci Baba Ocağı dedelerinden S**** A**** Dede (KK-4).

*ceddimiz Keçeci Baba'nın himmetini ve dahi kerametini bizlere nasip eyleye.
Gerçeğe Hü!*

Bu dua bittikten sonra cem ibadeti birleşmiş olur. Artık cemin başlangıç kısmı tamamlanmıştır. Canlı kurban (hayvan) meydana getirilir. Dede, Abdâl Musa aşkına görünür, görünmez kazaya belaya karşı Hakk lokması için Abdâl Musa Kurbanının kesileceğini açıkladıktan sonra kurbanı dualar. Artık sıra Zâkir'e gelmiştir. Cemde, Zâkir tek kişi ise üç ayrı düvaz söyler, üç kişi ise her biri birer düvaz söyler. Keçeci Baba Ocağında yapılan cemlerde genellikle iki Zâkir bulunur. Duası yapılan kurban kesim için meydandan çıkarılır.

Dede Zâkir'lere şu şekilde dua eder:

*“Bism-i Şâh, Allah Allah, zikirleriniz hizmetiniz Hakk didârına yazıla,
hizmetiniz kabul ola, Piriniz Abdulsamet yardımcınız, İmam Cafer-i Sadık
ilminizi artırır. Gerçeğe Hü!”*

Zâkir'ler düvâz söylerken, bacılar ayağa kalkar ve ellerini göğsüne bağlarlar, erkekler ise sağ elini kalp üzerine gelecek şekilde göğsüne tutarak dâra dururlar. Zâkir'in duası bitince Dede dâra duranlara şu şekilde dua eder:

*“Bism-i Şâh, Allah Allah, dâr çeken didâr göre, didâr gören ise cehennem nârı
görmeye. Dâr-ı Mansur'un Piri Hallac-ı Mansur ve Dâr-ı Fâtıma'nın
mukaddes ismi Fâtıma Ana şefaatiniz, gözünüz ve yardımcınız ola, Gerçeğe
Hü!”*

Canlar sukuta varır. Meydan'cı seccadeyi sererken okuduğu gülbeng ile seccadeyi toplar. İki ayağını birler ve gülbengi bitirir.

Dede Meydancı'ya şu şekilde dua eder:

*“Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul, muradın hâsıl ola, seccaden temiz,
derecen yüce ola. Pir Hacı Bektaş-ı Veli yardımcın ve gözçün ola! Gerçeğe
Hü!”*

Dede duasını bitirince Zâkir üç deyiş ve bir düvaz söyler. Dede Zâkir'lere duasını yapar ve muhabbet faslına geçer. Zâkir nasıl bir deyiş okumuş ise dede o deyiş veya nefesin menkıbesine göre bir konuşma yapar. Örneğin deyiş de Hz. Ali'den bahsediliyorsa Hz. Ali'nin menkıbelerini anlatır. Keçeci Baba'dan bahseden bir deyiş okunmuşsa onun menkıbelerini anlatılır. Bu birinci fasıldır. Zâkir'ler sırası

ile ikinci ve üçüncü faslı tamamlarlar. Zâkir'in her faslının sonunda dede Zâkir'i dualar. Üçüncü faslın ardından Dede Gözcü'ye işaret verir. Gözcü destur çekerek, dışarı çıkmayı, ihtiyaç gidermeyi serbest kılar. Cemin birinci bölümü S**** A**** Dede'nin (KK-4) deyimi ile birinci rekâtı böylece tamamlanmış olur. Canların geri gelmesi ile ikinci bölüme geçilir.

1.1.2. Cem'in İkinci Faslı

Başlangıçta olduğu gibi Dede canlara yine razılık sorar. Canlar başlangıçta burada olamayan, cem birlemeye geç gelen yahut ola ki mola esnasında laf ve söz olarak birbirini incitmiş olabilirsiniz. Şimdi ibadetimizin ikinci kısmına başlayacağız. Şirk ile ibadet, riya ile itaat kabul olmaz. Hakk, hakkı sever, Hakk pâk olanı sever. İçinizde kırgın dargın var ise barışsın. Bu yola ancak doğru olanlar girer. Dede kırgın var ise barıştıır. Dede, *“Canlar birbirinizden razı mısınız?”* der. Canlar, *“Allah Eyvallah”* der ve razı olduklarını tasdik etmiş olurlar.

Dede, razı olduğunuza dair *“Arife mana, dervişe nişan”* gerek der. Canlar birbirleri ile niyâzlaşır, görüşürler. Meydancı seccade kucağındayken gelir. Aynı gülbengi okur:

*“Destur Ya Pir, Bism-i Şâh, Allah Allah, Ya Cebrail, Ya Mikail, Ya İsrâfil,
Kırklar içinde üstadım Hazret Pir, Er cemâli Muhammed, pirlerin kemâli
olarak (Hx.) Ali'ye, (Hx.) Hasan'a ve (Hx.) Hüseyin'e verelim salâvat, Gerçeğe Hü!”*

Dede'nin dua etmesi ile seccade serilir. Seccade serildikten sonra Çerağcı gelir. Şu gülbengi okur:

*“Zuhur etti Muhammed Mustafa, Velâyetin nûru Haydar-ı Kerrar Kırklar
Ceminde pirimdir Hx. Cabir'ül Ensar, Er cemâli Muhammed, pirlerin
kemâli olarak (Hx.) Ali'ye, (Hx.) Hasan'a ve (Hx.) Hüseyin'e verelim salâvat!”*

Dede şu şekilde dua eder:

*“Bism-i Şah, Allah Allah, meydanımız nûr ola, gönüllerimiz huzur bula,
Allah'ın nûru gönüllerimizden eksik olmaya, Cabir'ül Ensar Hazretlerinin
ıyığı, himmeti ve yardımı bizimle ola. Gerçeğe Hü!”*

Çerağcı, Nûr Suresinin 35. ve 36. âyetlerini okur:

Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla... Allah göklerin ve yerin nûrudur. Onun nûrunun hali, içinde fitil bulunan lamba gibidir. Lamba, camdandır. Cam da bir inci yıldız gibidir. O, mübarek bir ağaç olan zeytinden tutuşturulmaktadır. (Bu ağaç, dağın) ne doğusunda ne de batısındadır, (dağın tam ortasındadır) yağı ateşle yakılmasa bile, hemen hemen neredeyse ıstık verecektir. Nûr üstüne nûr. Allah, dilediğini nûruna ulaştırır. Allah, insanlara böylece örnekler verir. Allah, her şeyi bilendir. (O,) evlerdedir. Allah, o evlerin içinde adının yükseltilmesine ve zikredilmesine izin vermiştir. Onu, oralarda, sabah akşam tesbih ederler. (YAZIR, 2010: 355).^{xii}

Bu Âyetler biter bitmez hazır bulunan Çerağcı çerağı uyandırır:

Allah Allah, Allah bir Muhammed Ali, çerağımız yansın yakılsın Yaradan'ın nûru aşkına, çerağımız yansın yakılsın Nübüvet'in nûru aşkına, çerağımız yansın yakılsın Velâyet'in nûru aşkına...

Böylece çerağ (delil) yanar ve ardından Çerağcı şu gülbengi okur:

Destur Şâh! Çerağ-ı Ruşen, fahr-i dervişan, zühur-u iman, pîr-i Horasan, Kûşad-ı meydan, Kuvvey-i Abdâlan, verelim Muhammed Mustafa ve Ehl-i Beyt'ine candan salâvat!

Selamullah-u Âlâ nûru Muhammed Mustafa, Selamullah-u Âlâ nûru Ali'yel Murtaza, Selamullah-u Âlâ nûru Hatice'ül Kûbra ve Fatımat'üz Zehra, Selamullah Âlâ nûru Ahmed-i Cemalettin nûru, velayettin Feyzullah bin veliyedini evliya, Er cemâli Muhammed, pîrlerin kemâli olarak (Hz.) Ali'ye, (Hz.) Hasan'a ve (Hz.) Hüseyin'e verelim salâvat, Gerçeğe Hü!

Çerağcı'dan sonra Dede şu gülbankı okur:

"Allah Allah, Allah bir Muhammed Ali, çerağımız yansın yakılsın Yaradan'ın nûru aşkına, çerağımız yansın yakılsın peygamberin nûru aşkına, çerağımız yansın yakılsın Velâyetin nûru aşkına... Hayır hizmetlerin kabul olsun, muratların hâsıl olsun, emeklerin Hakk dergahına kaydolsun... İmam Zeynel Abidin'den cümlemize şefa'at olsun! Gerçeğe Hü!"

^{xii} Cem ibadeti içerisinde mealen okunuşlar aktarılmıştır. Âyetlerin Arapça okunuşları metnin sınırlarını zorladığından burada yer verilmemiştir.

Çerağcı (Delilci) iki diz üzere dâr'a oturur. Zâkir, Şâh Hataî'den şu Düvâz-ı İmam'ı okur:

*Hata ettim Hüda yaktı delili,
Muhammed Mustafa yaktı delili,
Ol Âl-i Âbâ'dan Haydar-ı Kerrar,
Aliyyü'l Murtaza yaktı delili.
Hatice'tül Kübra Fâtıma't-ül Zehra,
Ol Hayrü'n Nisâ yaktı delili,
İmâm Hasan aşkına girdim meydana,
Hüseyn'i Kerbelâ yaktı delili.
İmâm Zeynel, İmâm Bakır-ü Ca'fer,
Kâzım Mûsa Rızâ yaktı delili,
Muhammed Takî'den hem Ali Nakî,
Hasanü'l Askerî yaktı delili.
Muhammed Mehdî ol sahib-i zaman,
Eşiğinde âyet yaktı delili,
Bilirim günahım hadden aşubdur,
Hünkâr-ı Evliya yaktı delili.
On İki İmâm'dandır bu nûr Hatâî,
Şir-i Yezdân Ali yaktı delili.*

Çerağcı ayağa kalkar sağ el göğsünde sol eli yanda ayaklarını birler ve şu Düvâz-ı İmam'ı okur:

*Lâ feta illa Ali, La seyfe illa Zülfikar.
Bism-i Şah, Allah Allah!
Çün çerağ-ı uyandırdık ol Hüda'nın aşkına,*

Seyyid-ül Keşneyn Muhammed Mustafa'nın aşkına,

Saki-i Keşser Ali'yyül Murtaza'nın aşkına,

Hem Hatice-i Fatma Hayrün Nisa'nın aşkına,

Şah Hasan, Hulki Rıza, hem Şah Hüseyin-i Kerbela ol İmam-ı Etkiya Zeynel Âbâ'nın aşkına,

Hem Muhammed Bakır ol Kîm Nesli Pak-i Murtaza Cafer-üs Sadık İmam-ı Rehmu'na'nın aşkına,

Musa-yı Kâzım Serfiraz-ı Ehl-i Hak Hem Ali Musa Rızayı Sabiran'ın aşkına,

Şâh Taki ve Şâh Naki Hem Hasan-ül Askeri ol Muhammed Mehdi-i Sahibi Liva'nın aşkına,

Pirimiz, Östadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin aşkına,

Arşa dek yanan yakılan aşkanın aşkına.

Allah Eyvallah, nefes pirdedir!

Allah'tan bize ulaşan şerağımız sonsuza dek kılavuzumuz olsun!

Şerağımız yansın yakılsın, Allah'ın nûru aşkına!

Şerağımız yansın yakılsın, Peygamberliğin (Nübüvvettin) nûru aşkına!

Şerağımız yansın yakılsın, Velâyet'in nûru aşkına!

Şerağımız yansın yakılsın, Ehl-i Beyt'in nûru aşkına!

Şerağımız yansın yakılsın, Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin nûru aşkına!

Şerağımız yansın yakılsın, yolumuzun, birliğimizin ve dirliğimizin aşkına!

Sonsuza dek bu şerağ yolumuzun ve yaşantımızın ışığı ola. Gerçeğe Hü!

Bütün canlar Hz. Muhammed'e salâvat getirirler. Sıra Sakka suyuna gelir. Saki suyu Dede'nin önüne getirir.

Dede, Enbiya Suresinin 30. Âyetini okur:

“İnkâr edenler, göklerin ve yerin bitişik olduğunu, sonra bizim onları ayırdığımızı görmediler mi? Biz, hayatı olan her şeyi sudan yarattık hâlâ inanmıyorlar mı?” (YAZIR, 2010: 325).

Dede duaya şöyle devam eder:

“Bism-i Şâh, Allah Allah... Lâ feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar. Selamullah Âlâ nûru Muhammet Mustafa, selamullah Âlâ nûru Aliyül Murtaza, selemullah Âlâ nûru Hatice’tül Kübra ya Fâtıma-ı Zehra, selamullah Âlâ nûru İmam Hasan, Şâh Hüseyin-i Kербela ve On İki İmam.”

Ardından Sakka şu hizmet tercümanını okur:

“Lâ feta illa Ali, la seyfe illa Zülfikar. Destur Pir, Bism-i Şâh, Allah Allah. Biz her canlıyı sudan yarattık. Selam olsun İmam Hasan, Şâh Hüseyin’e ve İmam Hasan ve Şâh Hüseyin evlatlarına! Lanet olsun Hasan ile Hüseyin’in katillerine! Lütfuna muhtacırsın ihsan eyle Ya Hüseyin! Derdimize derman eyle Ya Hüseyin! Gayrıya muhtaç kılma aşkı-ı el-â mân. Sen medet kıl bize her vakit Ya Hüseyin! Sâd-bezârâna lanet olsun o sapıtmış güruha! Şehit kıldılar onlar seni Ya Hüseyin! İsm-i Pâk’ın hürmetine, zikredeni koyma zulmette! Muradını ver gözü kan yaş ağlayanın Ya Hüseyin! İzniyle su getirdim aşkına varmak için! Aşkınla içenlere kıl Âb-ı Hayat, Ya Hüseyin!” Er cemâli Muhammed, pirlere kemâli olarak (Hz.) Ali’ye, (Hz.) Hasan’a ve (Hz.) Hüseyin’e verelim salâvat...

Sakka, “Allahümme salli âlâ Muhammed ve âla Ali-Muhammed”der ve önce Dede’ye suyu içirir ve sıra ile bütün canlar sembolik olarak bu sudan içerler. Ardından cemevinde bulunan tüm canlar, gönül birliği içerisinde Hazret-i Hüseyin ve Kербela Şehitleri için hep birlikte mersiyeler seslendirirler. Saki sorar, “Hü Erenler, neredeyiz?”

Cümle canlar da bir ağızdan “gönüller evinde” der ve Saki de “gönüle giren gözden çıkmaz” diyerek şu Düvâz-ı İmam’ı okur:

“Ver muradımız Ya ilâhî, Muhammed Mustafa’nın aşkına, Sakiy-i Keşer Ali’yel Murtaza’nın aşkına / Geç hatamızdan ya medet, af et kusurumuzu hem Hatice’tül - Fatıma’yı Hayr-u Nisa’nın aşkına / Defteri isyanımızı yırt, desti affınla el aman İmam Hasan ve Şâh Hüseyin-i Kербela’nın aşkına / Bize gösterme azabının, azabın tuzağının el aman ol İmam-ı Âbidin-i Bakır bakanın aşkına / Haşr kıl mahşerde Ali-Ahmet ile bizleri Cafer, Kazım - Ali

- Musa ve Şâh Rıza'nın aşkına / Çaresiz koyma bizî darında, lütfuna
mazhar et Şâh Naki hem Taki'yü pür-ü sefanın aşkına / Nefsimizi mağlup kıl
Zümre-i Naci'den et, hem Askeri hem de Mehdi-i Sahib-i Zaman'ın aşkına /
Ya İlâhi, Ya İlâhi, kılma mahrum bizî Şâh gönlümüzü bir eyleyen Ali Âba'nın
aşkına / Pirimiz üstadımız Hacı Bektaş Veli'nin kutbu âlem hatmi enbiya ve
piri pirân aşkına.”

Er cemâli Muhammed, pirlerin kemâli olarak (Hz.) Ali'ye, (Hz.) Hasan'a ve
(Hz.) Hüseyin'e verelim salâvat...

Cümle canlar salâvat getirdikten sonra Dede de şöyle dua eder.

“Allah Allah, Allah Allah, Allah Allah! Erenlerin himmetiyle. Hakk,
Muhammed, Ali aşkına... İmam Hüseyin'in, Kербela'da susuz şehit
düşenlerin ruhlarının yüzü suyu hürmetine! Fâtıma Anamızın şefkatine,
erenlerin hürmetine, bu sudan bir yudum içenin, bir damlası üzzerine düşenin
dualarını kabul eyle, günahlarını affeyle! Dertlere deva, hastalara şifa,
borçlara eda ola! Dil bizden, kerem, keramet Hz. Hüseyin'den ola. Yuh
Münkir'e, lanet Yezîd'e, rahmet mümine ola! Gerçeğe Hü!”

Sakka, İsra Suresi III. Âyetini okur:

“De ki: Hamd, çocuk edinmeyen, mülkte ortağı olmayan, zillet ve âcizliğin
gerektirdiği bir yardımcıya ihtiyacı bulunmayan Allah'a mahsustur” de ve
O'nu tekbir ile yücelt.” (YAZIR, 2010: 294).

Devamın da hep bir ağızdan Tevhit tekbirini dile getirirler:

“Allah-ü Ekber, Allah-ü Ekber, Lâ ilâhe illallah, Allah-ü Ekber, Allah-ü
Ekber, Allah-ü Ekber, Lâ ilâhe illallah...”

Bu tekbir üç defa tekrarlanır.

Dede şöyle dua eder:

“Allah Allah, nûr ola, sır ola, Sakiy-i Kevser Ali'ye'l Murtaza'nın elinden
cümlemize nasîp ola. Cenab-ı Mevlâ, gökyüzünden Rahmetimizi eksik etmeye
gerçeğe Hü...”

Duadan sonra Sakka bu suyu azar azar canların avucuna döker. Saki su tükenince
şöyle seslenir:

“Yerden göğe nûr direk, tarık’a tercüman gerek.”

Rızalık lokması olarak ceme gelen canlar, yanlarında getirdikleri meyveler ile imkânı olanlar da az çok demeden cüzi miktarda para yardımında bulunurlar. Yardım ve lokmalar toplandıktan sonra, Dede lokma duasını verir. Lokmacılar da lokmaları pay ederler. Toplanan tercüman parası da cem evinin ihtiyacına verilir.

Lokma Duası (Gülbankı):

Bism-i Şâh, Allah Allah...

Allah Allah, Allah Allah! Lokmalarınız nûr ola. Şems zühur ola. Yiyelelere helal, yedirenlere delil ola. Hakk, Muhammed, Ali yerde dileklerinizi, gökteki muratlarınızı vere. Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masum-u Pâk ve On Yedi Kemerbest efendilerimizin, Kırklarımızın, yetmiş üç şehid-i şühedanın, Karaca Ahmet Sultan Hazretlerinin, cümle evliyaların, enbiyalarının keş ü kerameti üzerimizde hazır ve nazır ola. Cenab-ı Allah, lokma sahiplerinin lokmalarını hizmet sahiplerinin de hizmetlerini ilâhî dergâhında kabul eyleye!

Sıra Miraçlama’ya ve Kırlar Semâhına gelir. Keçeci Baba Ocağı’nda, semâha iki kadın ve iki erkek hazırlanır. Bu kişilerin musâhipli olması gerekmektedir, musâhibi olmayanlar semâh dönemezler. Semâha dönecek canlar hazırlandıktan sonra:

Gözcü, “marifete” der ve kadınlar ayakta erkekler ise iki diz üzerine dâra dururlar. Zâkir, bir Düvâz-ı İmam’la başlar. On İki İmam’ı zikreder. Sonra Dede şu şekilde dua eder:

“Bism-i Şâh, Allah Allah... İbadetler, dualar kabul ola. İsmi okunan On İki İmam’ın himmeti ve yardımı cümlemize dokuna. Naz-ı niyâzımızı Allah kabul ede, Gerçeğe Hü!”

Zâkir, Miraçlama’yı dillendirmeye başlar:

Habibullah’a salâvat,

Kün dedi, karar eyledi,

Yerin göğün Arşullahı,

Çar anasırdan yarattı,
Âdemi Safiyullah'ı.
Evvel Âdem, Hâlik'i bildi,
Melekler secdeye indi,
İblis melun lâ dedi,
Takındı lanetullahı.
Âdem'den zürriyet geldi,
Hakk emretti dört guruh oldu,
Dördüne dört kitap verdi,
Zikrettiler ol Allah'ı.
Bir meniden izhar oldu,
Âdem'den nûr Şit'e indi,
Ebli dinle hak bildi,
Ol Şit Nebiyullah'ı.

Açıldı Haşim ırkı,
Mustafa Murtaza narkı,
Yüz on dört bin Nebi geldi,
İbrahim Halilullah'ı.
Halil'in evladı olup,
Abdülmuhtalip Ebu Talip,
Ol zaman nûr iki olup,
İnanlar bildi vallahi.
Abdullah'tan Nebi zuhûr,
Bu cihâna geldi Fâhir,

*Ebu Talip'ten etti zühur,
Ali'yen Velîyullâh'ı.
Bu cihanın güneşi Ahmet,
Vahiy geldi âlemi irşat,
Münkirler bilmedi fakat,
Çü'n ol sırrı sırrullahı.
Hakk emretti Cebrail'e,
Habibim miraca gele,
Önünde delili bile,
Cebrail eminullahı.
Dostun selamını alıp,
Gönüllerin yarı kılıp,
Cebrail rehberi olup,
Arz eyledi ol Allah'ı.*

*Sidretül muntaba varıp,
Orada Cebrail durup,
Buradan öte sana deyip,
Sen göresin ol Allah'ı.
Na'ilinin çıkarmak ister,
Hafiften nida "ya dost" der,
Na'ilinin habibullahın,
Arşı muazzama girdi.
Orda çok haller gördü,
Orada bir nişan verdi,*

*Hatem'in Nebi'yullahı,
Yetmiş iki perde geçti,
Hakk emreyledi ve açtı,
Birinci perdeye ulaştı,
Göründü hikmetullahı.
Uçmak nimetleri geldi,
Destur ver Habibim dedi,
Utanırım ya Rabbî dedi,
Uzatmazsan yedullahı.
Cenab-ı Hakk el uzattı,
Nûru âlemi bezetti,
İki cihanın Fâhrı gözetti,
Göründü hatemi vallahi.
Kudret lokmasını verdi,
Süt, elma, baldan aldı,
Cümle nasibini aldı,
Yediler nimetullahı.
Birinci perdeye girdi,
Habib maksuduna erdi,
Doksan bin kelam sordu,
Danıştı kelamullahı.
Otuz bini Şeriat'tan,
Otuz bini Tarikat'tan
Otuz bini Hakikat'ten,
Bilenler bildi billahi.*

*Bilenleri bilir bilen,
Hakikate âşık olan,
Gördü ki bir civan oğlan,
Habib bildi şirullahı.
Kudret hazînesin alıp,
Özüne ikişer kılıp,
Engürü hediye kılıp,
Selman tuttu keşkürullahı.
Kızklar'ın yolun göz edip,
Varıp Kızklar'ı şaz edip,
Oturuben niyâz edip,
Secde kıldılar Allah'a.*

Semâha çıkanlar meydana gelir. Dört köşeye ve ön ortada, her köşede ve ön ortada ellerini göğsüne koyarak dönerler. Üç dairesel tur dönülünce semâhçılar dâra dururlar. Semâhçılar secdeye iner ve ayaküzeri dara dururlar. Dede, dua eder. Zâkir, ağırlama söyler. Ağırlama bitince, üç tur hızlı ritimde semâh dönülür, ardında yine dâra durulur. Dede, dua eder. Zâkir tekrar üçüncü defa söze başlar. Semâha burada devam eder.

Miraçlama'nın Devamı:

(Bu dörtlükte semâh hızlı dönülür)

*Selman anda bir üzüm verdi,
Yâr yâr'i ol demde bildi,
Cümlesi pervâza (semâha) döndü,
Tuttular Aşkullahı,
Kızklar meydan olup,
Esrarı hak galip olup,*

Fâhri âlem evine gelip,

Verdi Şâh'a emrullahı.

(Bu kısımda tekrar dâra durulur ve Düvâz-ı İmam okunur)

Ali anda niyâz eyler,

Fâtıma temenna söyler,

Doksan bin kelamı söyler,

Danıştı kelimullahı,

Car âlemin Fâhri gelip,

Bu ilmi Ali'ye verip,

Âhir sahibi var deyip,

Bektaş kardeş Allah'ı,

Şâh Hasan, Hüseyin gelip,

İmam Zeynel parelenip,

İmam Bakır şehit olup,

Rızaya bağlandı billahi,

İmam Cafer din rehberi,

Musa-i Kâzım serveri,

Olalım Rıza'ya çakeri,

Verelim canı billahi.

Şah Taki, Naki Şâh Askeri,

Onlar birbirinin yâri,

Mehdi müminler serveri,

Yete gele zamanullahı,

Kutb'ül âleme Hünkâr gelip,

*Emanet sahibin bulup,
Cümle erler nasip olup,
Rızaya bağlandı billahi.
Bendesin alıp araya,
Varınca babı saraya,
Bu hasreti bi çareyi,
Şefa'at eder inşallah.*

Bu bölümde Dede dua eder ve ardından da Zâkir ağırlama söyler:

*Gelin canlar gelin birlik olalım,
Semâh dönek On İki İmam aşkına,
Birlikte duralım Ali dârına,
Semâh dönek On İki İmam aşkına,
Erenler bir olup kuralım cemi,
Atalım gönülden kini kibiri,
Ekelim âleme sevgi tohumunu,
Semâh dönek On İki İmam aşkına.*

Hızlanma bölümü:

*Uyansın kandiller چراغlar yansın,
Rızalık toplansın lokmalar yensin,
Kalksın cümle canlar semâh dönsün,
Semâh dönek On İki İmam aşkına
Çilekeş Salih'im canların canı,
Erenler yolunda harç edek canı,
Daima yürüye Ali erkânı,
Semâh dönek On İki İmam aşkına.*

İkinci ağırlama tekrar başlar:

*Allah Allah dedik girdik semâha,
Dönelim gazîler Ali aşkına,
Canı başı On İki İmam yoluna,
Verelim gazîler Ali aşkına,
Budala serseri deli hak için,
Kırklar'da içilen dolu hak için,
Hünkâr Hacı Bektaş Veli hak için,
Dönelim gazîler Ali aşkına,
Yanar Çilekeş'im aşkın narı,
Ali'nin sevdasına düştü serim,
Gelin canlar On İki İmam'a erişelim,
Duralım gazîler Ali aşkına.*

Hızlanma bölümüne ve ardından dâra durmaya geçilir:

*Evren döner, yıldız döner, ay döner,
Aşkın dolusunu içenler kanar,
Cümle canlar çıkmış semâha,
On İki İmam, Şâh-ı Merdan aşkına,
Hakk aşkına kabul ola semâh,
Yalvaralım bağışlansın günah,
Mevce gelir coşar akar ırmağa,
On İki İmam, Şâh-ı Merdan aşkına,
Bîçare Çilekeş Hakk'a niyazım,
Medet mürvet Ya Ali bağışla bizî,
Semâh dönenler erenler gazî,*

On İki İmam, Şâh-ı Merdan aşkına.

Semâh bitiminde Dede, semâh dönen canlara dua eder. Bu esnada canlar Marifet Dârında durur. Bacılar ayakta, erkekler iki diz üzerine yerdedirler. Ardından On İki Hizmet sahipleri meydana gelerek dâra durur ve hizmet gülbenklerini alırlar. Sonra Gözcü Baba cem birliğini tamamlar. Dede, cem birleme münacatı duasını söyler. Gözcü, semâh dönen canlarla birlikte seccadeyi baş hizana tutarak Dede'nin duasını alır. Bu esnada cem erenleri dârdadır, Dede oturmaları için destur duası verir. Canlar yere otur ve sukut ederler. Cem erkânı bitmiştir ve sıra lokmayı pay etmeye gelmiştir.

Bakara Suresinin 58. Âyeti okunur:

“Hani bir zamanlar ‘Şu şehre girin de onun nimetlerinden dilediğiniz şekilde bol bol yiyin ve kapıdan secde ederek girin’ ve hatta (bizî bağışla!) deyin ki, siz, hatalarınızı mağfiret ediverelim, iyilik yapanlara nimetlerimizi daha da arttıracamız’ dedik.” (YAZIR, 2010: 10).

Ceme gelen her can muhakkak ki lokması ile gelir. Lokmalar genellikle; kömbe, kek, katmer, yoğurt veya meyve suyu gibi gıdalar olur. Lokmacı lokmayı hazırlar ve sofraya ile meydana gelerek dâra durur.

Dede şöyle dua eder:

Bism-i Şâh, Allah Allah...

Lokmalarınız kabul ola, dilediğiniz muradınız yerine gele, kazancınıza Yüce Allah, Halil İbrahim bereketi vere, hazırlanıp pişiren elleriniz dert görmeye, Allah lokmalarınızı kabul eyleye!

Lokmalar yenildikten sonra da:

Bism-i Şâh, Allah Allah! Elhamdülillah, elhamdülillah, elhamdülillah. Lokmalar kabul ola. Muratlar hâsıl ola. Pişirip getirene, yedirip içirene fal mezat ola! Kurban sahiplerinin kurbanları Hakk divanında kabul ola. Her tüyüne bin bir sevap yazıla! Gittiği yerler gam kasavet görmeye! Yiyenlere şifa, yedirenlere delil ola! Sofralarımıza Halil İbrahim bereketi vere! Çekilen

zahmetler, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli Efendimizin ve ceddin Ahi Mahmud-u Veli'nin aşkına olsun. Gerçeğe Hü!

Lokmalar yenildikten ve sofralar toplandıktan sonra ortalık temizlenir. Dede, gitmek için gelen canlara dua eder, bu duaya “destur duası” denir:

Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali senden medet! Ya Hünkâr'ı Evliya Ya ceddimiz Seyyid Şâh Mahmut-u Veli, bu mümin canlar size emanet. İsteklerimizi, dileklerimizi Hakk, Muhammed, Ali vere. Cemimiz cem ola. Cemimiz Kırklar Cemi ola. Kırklar gelmiş, göz nûru katmış ola. Kırkların, On İki İmamların, Ehl-i Beyt'in şefaati cümlemize hazır ve nazır ola. Oturana durana, kovsuz gıybetiz evine varana, Hakk saklaya Hızır bekle. Nûr-u Nebi Kerem-i Ali, Pirimiz Üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli, cümlemizi katarından ve didârından ayırmaya, Gerçeğe Hü!

1.1.3. Cem'de Söylenen Gülbanklar

Akşam Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, akşamlar hayır ola, şerler def ola, münkir-münafık mat ola, ibadetlerimiz kabul, muradlarımız da bâsul ola. Hakk Teâlâ cümlemizin dileğini ve muradını vere. Hakk Teâlâ cümlemizi kazadan ve beladan saklaya, birliğimizi dirliğimizi bozmaya! Hakk-Muhammed-Ali katarı didârından ayırmaya. On İki İmam, On Dört Mâsum-u Pâklar yârimiz ve yardımcımız ola. Yüce Rabbim devletimizi ve cumhuriyetimizi düşman şerrinden koruya. Nûr-u Nebi, Kerem-i Ali, pirimiz-üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli katarından ve didârından ayırmaya, Gerçeğe Hü!

Sofra Gülbankı

Sofra kurulurken: *Bism-i Şâh, Allah Allah, Yüce Allah, ulu soframız dolu ola, yiyecekler şifa bula, dertlere deva ola, Hakk Teâlâ çoğunu verenin hizmetlerini ulu dergâhına kabul eyleye, Gerçeğe Hü!*

Lokmalar yenildikten sonra: *Bism-i Şâh, Allah Allah, Elhamdülillah, nimeti celil, bereketi halilullah, şefaati kıl Ya Resüllullah! Lokmamız kabul, haneniz şen ola, yedirenler didâr göre, Cehennem nârı görmeye ve Hakk didârından ayrılmaya, rızalık dergâhına yazıla, Gerçeğe Hü!*

İbrikçi'ye Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetiniz kabul ola, muradınız yerini bula,
Selman-ı Pir-i Pâk yardımcın ve şefaattçin ola, hizmetinle Hakk'a ulaşsın,
Gerçeğe Hü!*

Süpürgeci'ye Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul, muradın hâsıl ola, meydanın pâk,
yüzün ak ola, Pir-i Seyyid-i Fârâş yardımcın ve şefaattçin ola, hizmetinle
Hakk'a yetesin, Gerçeğe Hü!*

Meydancı'ya Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul, muradın hâsıl ola, Cebrail'in,
Mikail'in, İsrail'in, Azrail'in tuttuğu Hazreti Pir'in ibadet ettiği yeşil
seccade ola, secdeye inen başlar ağrı ve dert-keder görmeye, Hazreti Pir
yardımcın ola. Gerçeğe Hü!*

Gözcü'ye Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, Hakk-Muhammed-Ali hizmetini kabul eyleye,
sen cemimizi gözlersin Hakk-Muhammed-Ali'de seni gözleye, Pir'in Gözcü
Karaca Ahmet her daim şefaattçin ve yardımcın ola, Gerçeğe Hü!*

Kapıcı'ya Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, siz beklersiniz cemimizi Hakk Teâlâ da korusun
sizi, yardımcı kulsın İmam Hasan Pir'inizi, hizmetiniz kabul muradınız
hâsıl ola, Gerçeğe Hü!*

Çerağcı'ya Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul, muradın hâsıl ola, meydanımız nûr,
gönüllerimiz buzur bula, Pir'in Cabür'ül Ensarî şefaattçin ve yardımcın ola,
Gerçeğe Hü!*

Zâkir'e Verilen Hizmet Gülbankı

*Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul, nefesin gür, yardımcın Hazret-i Pir
ola, Pir'in Abdülsamet nefesini ve İmam Cafer'de ilmini artırsın, Gerçeğe Hü!*

Sakacı'ya Verilen Hizmet Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul ola, muradın yerini bula, sen bizlere su verdin, Kevser'in sahibi Şâh-ı Merdan İmam Ali Hazretleri ve Hazret-i Hüseyin Efendilerimiz senden razı ola, Gerçeğe Hü!

Semâhçı'ya (Pervâne) Verilen Hizmet Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, semâblar saf, günahlarınız af ola. Semâhınız Kırkların semâhı ola. Çark-ı Pervâz eden kollarınız yorulmasın, Gerçeğe Hü!

Kurban Tığlayana Verilen Hizmet Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, hizmetin kabul olsun, Hakk-Muhammed-Ali emeğini zayı vermesin, Emir Ümmiye şefaatin olsun, Gerçeğe Hü!

Kurbancı'ya Verilen Hizmet Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, yaptığın hizmet Hakk kattında kabul olsun, ellerin dert ağrı ve acı görmesin, Çomardı Kasap şefaatin olsun, hizmetinle Hakk'a yetesin, Gerçeğe Hü!

Dâr'a Duranlara Verilen Hizmet Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, darınız divânınız kabul ola, Hakk-Muhammed-Ali muradınızı vere, Dâr-ı Mansur'un Pir'i Hazreti Fâtıma Ana şefaatiniz ve yardımcınız ola.

Tecella (Ruki) Hâlinde Olanlara Verilen Hizmet Gülbankı

Bism-i Şâh, Allah Allah, naç-niyâz ve tecellanız-temennanız kabul ola. Hakk Teâlâ dileğinizi ve muradınızı vere, tecellaya inen başlar ağrı ve acı görmeye, Gerçeğe Hü! (KK-1 ve KK-4).

2. Hubyâr Sultan Ocağı ve Veli Baba/Anşa Bacılılar'da Abdâl Musa Cemi

Hubyâr Sultan Ocağının kurucusu, 13. yüzyılda yaşamış olan, Yesevi geleneğine bağlı Horasan Erenlerinden ve Hacı Bektaş Veli'nin de çağdaşı olan Hubyâr Sultan'dır (Okan, 2021: 82). Ocak, 16. yüzyılda tarihi belgelerde de adına sıkça rastladığımız Hubyâr Abdâl tarafından tekrar şekillendirilmiştir. Yaşanılan siyasi ve iç çekişmeler yüzünden Hubyâr Ocağı, Anşa Bacılıların ocaktan ayrılmasından sonra üçüncü bir evre yaşamıştır. Bu bölünmeye rağmen gerek Anşa Bacılılar

gerekse Hüseyin Ağalılar ocak olarak, yine Hubyâr Sultan Ocağına bağlıdır. Ocaklık geleneğinde “el ele el Hakk’a” yapılanış biçimi mevcuttur. Bu yapılanışın özü, tasavvuf öğretisine dayanmaktadır. Ahmet Yesevi ile başlayan bu öğreti, zaman içerisinde yayılarak Anadolu’yu sarmış ve aynı zamanda Anadolu’nun Türkleşmesi bağlamında da çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Hubyâr Ocağının da bu yapılanış sistemi içerisinde Tunceli-Pertek-Dorutay (Zeve) köyünde bulunan Üryan Hızır Ocağına bağlı bulunduğu bilinmektedir.

Hubyâr Sultan Ocağına bağlı Hubyârlılar ile Hubyâr Sultan Ocağından ayrılan Anşa Bacıların genel adı “sıraç”tır (Okan, 2021: 85). Bu şemsiye kavram Hubyâr Sultan Ocağına bağlı tüm toplulukları kapsamaktadır.

Veli Baba/Anşa Bacılar topluluğuna adını veren ve türbesi Tokat’ın Zile ilçesi Acısu köyünde bulunan Anşa Bacı, Hubyâr Ocağından ayrılarak yeni bir ocağın oluşumuna zemin hazırlayan Veli Baba’nın eşidir. 1800’lü yılların ikinci yarısında yaşayan Veli Baba, Hubyârlılara göre düğünlerde ve bayramlarda davul çalan bir talip ve Hubyâr Ocağı Dede’si Hatip Efendi’nin sofusudur (Okan, 2021: 97). Hubyârlılar ile Veli Baba/Anşa Bacılar arasında tartışma konusu olan “Veli Baba’nın davul çalması ve çalgıcılık yapması” konusunda Veli Baba/Anşa Bacı Ocağı Dede’si ve emekli Millî Eğitim Bakanlığı müfettişi İsmail Çelebi şu itirazlarda bulunur: “Veli Baba nûrunun Acısu’dan doğmasını hazmedemeyenler onu aşağılamaya, karalamaya, toplum nezdinde itibarsızlaştırmaya çalışmaktan geri durmazlar. Veli Baba’ya çeşitli isnat ve iftiralarda bulunurlar. Mesela kimisi Veli Baba’nın ‘davul çalıp gezen bir divane’ olduğunu söylerken, kimisi de bu nitelemeyi ‘Veli Baba’yı aşağılamak isteyen bir güruhun uydurması’ olarak değerlendirir. Kabul etmek gerekir ki Hubyâr Ocağı öz be öz Türklerin Oğuz Boyundadır ve kadim Türk geleneklerine bağlı bir topluluktur. Dolayısıyla temel çalgıları kopuzun gelişmiş şekli olan sazdır. Hubyâr talipleri düğünlerini, cemlerini sazlarla yapmaktadırlar. Acısu köyü de Hubyâr talibidir ve Hubyâr Dede’leri tarafından görgüleri yapılmaktadır. Davul-zurna çalmak çok ayıplanacak hatta günah sayılacak bir durum iken böyle bir çalgıyı, ayıp görülen bir çalgıyı küçük yaşında hidayete eren Veli Baba gibi ulu bir zatın çalması hiç de akla ve mantığa uygun bir izah değildir” (Çelebi, 2024: 24-25).

Veli Baba’nın 1864’te yaşamını yitirmesinden sonra eşi Anşa Bacı, topluluğun dinî liderliğini üstlenerek kocasından devraldığı posta oturmuş ve topluluğun

cemlerini yürütmeye başlamıştır (Okan, 2021: 102). Bu topluluğa “Velibabalılar” yanında “Anşabacılar” denilmesi, Anşa Bacı’nın inancı uğruna ödediği bedellerle ilgilidir. Bir kadın olarak kocasının ölümünden sonra posta oturması, topluluk üzerindeki hakimiyeti, Osmanlı karşısında gösterdiği kararlılık, sorgulama sürecinde yaşadığı işkencelere rağmen ödün vermemesi, topluluğun güvenini ve saygısını kazanmasını sağlamıştır (Okan, 2021: 103).

Abdâl Musa Cemi; Hubyâr ve Veli Baba/Anşa Bacılılar’da Abdâl Musa Birlik Lokması olarak adlandırılır. Bu hizmet asırlardır, *“kazalara kalkan, belalara bekle olunması”* düsturuyla gerçekleştirilmektedir. Bölgede yaşayan Dede’ler ve Baba’larca toplumun birliğinin, beraberliğinin ve düzeninin sağlanmasından sonra bu hizmetin yapılmasına ayrı bir önem verilmektedir. Belirli şartları ve uyulması gereken kuralları vardır. Abdâl Musa Cemi, Hubyârlılar tarafından Muharrem sohbetlerinin, Hızır Orucu ve Görgü(cem)lerin bitmesi ardından, toplum ile birlikte gerçekleştirilen en son ibadet olarak yılda bir kez yapılır. Bu cemde “Görgü” veya “Rıza Suyu” erkânları yoktur. Diğer işleyişler Görgü Cemindeki gibidir. Abdâl Musa Ceminde okunan dua, deyiş ve nefeslerde Abdâl Musa’nın mahlasının geçmesine önem verilir (Bakan, 2011: 89). Alevilik’te *“özü kurban olmayanın malı da kurban olmaz”* ilkesi gereğince Hubyâr ve Anşa Bacılılar’da Görgü’den geçmeyen kişiler Abdâl Musa Cemi ve Lokmasına katılamazlar. Lokma hakkı veremez ve lokma da yiyemezler. Alevilikte cem ibadetlerinin temel ilkesi olarak: *“Kul kuldân razı olmaz ise Allah da kuldân razı olmaz.”* anlayışı esastır. “Razı olmak” veya “rızalık vermek”, Alevi ve Bektaşilerin ibadetlerinin temel anlayışını oluşturmaktadır.

Cümle canların, birlik hâlinde kurban kesmesi, yemesi ve ocaklarına götürmesi, Abdâl Musa Lokmasının olmazsa olmaz bir edebi olarak kabul görmektedir. İnançsal anlamda sorun ve sıkıntılarından arınan yola gönül vermiş canlarca, Abdâl Musa Cemi, bayram bereketini anımsatan psikolojik bir iklimin içerisindeymiş gibi tatbik edilmektedir. Abdâl Musa Cemleri ile belli bir döneme sıkıştırılan ve yoğunlaşan cem ibadetleri sona erer, seyrekleşir. Abdâl Musa Cemleri, genel olarak bahar aylarında, sabahdan akşama veya akşamdan sabaha kadar olan zaman diliminde yapılmaktadır. Zile’nin Acısu Köyünde Abdâl Musa Ceminin yapılacağı zamanlama ile ilgili halk arasında; *“Güller açılmadan birlik kurbanı kesilir”* tabiri yaygın olarak kullanılmaktadır. Doğal hayattan uzaklaşan

şehir hayatında bu zaman kavramı maalesef değişmektedir. Kent hayatının getirdiği yoğunlukların yarattığı zaman sıkıntısı çoğu talibi farklı alternatiflere yönlendirmektedir. Gündüz yapılan Abdâl Musa Erkânı ele alınırsa, cem ibadeti üç kısımda tamamlanır. Verilen aralarda canlar yeme içme gibi ihtiyaçlarını giderirler. Diğer cemlerin yürütülmesinden farkı olmayan Abdâl Musa Ceminde “On İki Hizmet” eksiksiz yapılır. Ancak kaynak kişimizin aktardığına göre: “Hızır veya Abdâl Musa Cemlerinde yapılan Tevhit (tevüt) çekme ritüeli günümüz cemlerinde pek de uygulanmayarak, bu ritüel kaybolmaya yüz tutmuştur. Köylerde gerçekleştirilen cemlerde de bu ritüele pek de rastlanılmamaktadır” (KK-2) şeklindeki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, cem ibadetlerinin şehirleşmeyle birlikte belli bir oranda da olsa değişime uğradığını söylemek mümkündür.

Abdâl Musa Cemi’ne gelip dâra duranlara, yeni gelenlere ve lokma getirenlere şu dua (gülbank) verilir:

Allah Allah, dâriniz divânınız kabul ola, muradınız hâsıl ola, isteğinizi dileğinizi Hakk-Muhammed-Ali vere ve gelmeleriniz hayırlı ola. Durduğunuz dârdan, gittiğiniz yoldan, çağırdığınız Pir’den şefaât ola, lokmanız kabul ola, Hakk’ın divânına ve dergâhına yazıla, eliniz bereketli ola, başınız devletli ola, lokma sahibinin lokması kabul ola. Hakk-Muhammed-Ali lokmanızı kabul eyleye, İmam Hasan, Şâh Hüseyin, Hünkâr Hacı Bektaş Veli’nin kutlu defterine kayıt ola. Fadime/Fatma Ana’dan şefaatiniz gele, Gerçeğe Hü, Mümine Ya Ali!

Ceme başlamadan önce Gözcü/Gözlekçi olan can, cem cemaatine dönerek: “Döğüşen, çekişen, birbirinden istekli olan var mı?” diye sorar. Cemaat hep bir ağızdan “Allah eyvallah” derse ibadete o zaman başlanır ve ardından Gözcü duasını alır:

Allah Allah, hizmetin kabul ola, dârin divânın kabul ola, isteğini-dileğini Hakk-Muhammed-Ali vere, Gözcü Kara Ahmet’ten cümlemize şefaât ola, Gerçeğe Hü!

Eğer cemin yapılacağı mekân uygunsa “Abdâl Musa Kurbanı” cem meydanına çıkarılır. Ancak büyükşehirlerde ve ayrı bir yerde cem ibadetine başlanmadan önce kurbanlar tıglanır.

Meydanda yankılanan; “Marifete Hü!” nidasıyla, cemde bulunan canlar dâra dururlar.

Cem meydanının temizliği açısından geniş örtüler serilir. Dualanacak kurbanlar meydana getirilir. Kurbanların sağ ayakları kaldırılarak meydanda durdurulur. Eğer taliplerin kurbanları var ise kurban sahibi olan talipler de kurbanın sol tarafına geçerek, kurbanın sağ ayaklarını kaldırır ve Dede tarafından kurbanların duası bu şekilde verilir (KK-2). Böylesine bir duruş bir bakıma kurbanların ve sahiplerinin de “marifet dârı”na durmasıdır ve bu duruş “yola teslimiyeti” sembolize etmektedir.

“Allah Allah, Lâ feta illa Ali, lâ Seyfe illa Zülfıkar, İlla Döldül, illa Kamber, illa Şâh.”^{xiii}

*Akul ermez Yaradan’ın sırrına,
Muhammed-Ali’ye indi bu kurban
Kurban olayım kudretinin nûruna,
Hasan ile Hüseyin’e indi bu kurban.*

*Ol İmam Zeynel’in destinde idim,
Muhammed Bakır’ın dostunda idim,
Cafer-i Sadık’ın postunda idim,
Musa Kâzım, Rıza’ya indi bu kurban.*

*Muhammed Taki’nin nûrunda idim,
Aliyyül Naki’nin sırrında idim,
Hasan-ül Askeri’nin dârında idim,
Muhammed Mehdi’ye indi bu kurban.*

*Tarikat’tan Hakikat’e ereleler,
Cenneti âlâya hülle sereler,*

^{xiii} Üç kez tekrarlanır.

*Muhammed, Ali'nin yüzün göreler,
Erenler aşkına indi bu kurban.*

*Aşlı Şâh-ı Merdan, Gürub-u Naci,
Gerçeğe bağlıdır bu yolun ucu,
Senede bir kurban talibin borcu,
Pir-i Tarikat'a indi bu kurban.*

*Şah Hataî'm eder bilir mi her can,
Kurbanın üstüne yürüdü erkân,
Tırnağı tespihtir kanı da mercan,
On İki İmamlar'a indi bu kurban.*

Lâ feta illa Ali, illa Seyfe illa Zülfıkar, İlla Döldül, illa Kamber illa Şâh.^{xiv}

*Kalbiyeti kurban,
İmanı İbrahim,
Delili Cebail,
Peyiki Sultan,
Hakk yoluna kurban,
Edene kurban,
Kabul et Allah'ım, kabul et!^{xv}*

Bu duadan sonra çoğu yerde tekbir getirilmektedir.

*Allah Allah... Kurbanlar kabul ola, muratlar hâsıl ola. Hakk saklıya, Hızır
bekleye, lokmaları kabul eyleye. Yüce Allah; görünür, görünmez kazalardan,
belalardan ve Abdâl Musa Hazretlerinin hışmından saklıya, bekleye... Kurban*

^{xiv} Üç kez tekrarlanır.

^{xv} Üç kez tekrarlanır.

*sahiplerinin kurbanları kabul ola, keseleri bereketli ola, tüyü başına kazaya kalkan,
belaya bekçi ola, Gerçeğe Hü!*

Dua verildikten sonra kurbanlar cem meydanında serbest bırakılır ve âşıklar kurban üzerine üç Dûvâz-ı İmam söylerler. Daha sonra Kurbancı (lağup) kurbanlar ile ilgilenir.

Gözlekçi (Gözcü) Baba: “Erenlerin sefasına Hü, dâr çeken, didar göre, dâr-ı Fatıma’dan şefaata ola, Gerçeğe Hü” der. Dârda duran canlar otururlar. Kurban üzerine muhabbet yapılır ve âşıklar deste bağlarlar. “Deste Bağlamak” Hubyâr Ocağında “üç deyiş (âyet)” söylemenin adıdır (KK-2). Duadan sonra kurbanlar kesim için Kurbancı’ya teslim edilir. Dede; burada da isterse bilgilendirici ve açıklayıcı bilgiler vermek için muhabbete başlar. Arkasından âşıklar, üç adet deyiş okur. “Deste Bağlama” bittikten sonra dua/güllbank verilir:

*Allah Allah, şalanımıza çağıranımıza okuyup da dinleyenimize Hakk
kulluğu ile yallağa, Yüce Allah anlayıp dinlemek ve tutmak nasip eyleye.
Hakk-Muhammed-Ali ve Boz Atlı Hızır, Hubyâr Dergâhından ve
yolundan ayırmaya, Gerçeğe Hü!*

Âşıklara ise: “Ağzına sağlık, ustana rahmet, dilin bülbül, gönlün göfer^{xvi} olsun.” denir. Âşıkların zikretmiş olduğu âyetler hakkında açıklayıcı ve aydınlatıcı muhabbet yapılır. Müşkül olanın, müşkülü hallolur. Bir nevi eğitim yapılır. Eğer cem üç fasılda yapılacak ve uzun sürecek ise âşıklar bir Dûvaz-ı İmam söylerler ve belirli bir süre ihtiyaç için “eşik beşik yoklama” verilir. Devam edilecek ise “Marifete Hü” denilerek hizmete başlanır. Cem sırasında yani Kırklar Meydanında oturanlar diz üstü, dârda duran canlar ise ayağa kalkarlar. Edep erkân hali alınır. Ve ilk olarak Süpürgeci meydana gelir. Süpürgeci, Dede’nin oturduğu köşeye ve ocaklığa kadar tüm cem meydanını süpürür (günümüzde zeminlerin toprak olmaması ve serili olması sebebiyle üç kez sürülür) ve dua için dâra durur.

*Allah Allah, Haki pervâne, mürşidi divâne, kul hizmet ile yollana, Seyyid-i
Faraş’tan şefaata ola. Meydanımız pâk, yüzümüz ak ola. Hız Hızır ve Hız
Hubyâr şefaatinde ayırmaya, hizmetinden şefaata bulasın, Gerçeğe Hü!*

^{xvi} Kuvvet, nefes.

Süpürge hizmetinden sonra hizmet yürütülecek cem meydanına el dokuması genellikle içerisinde yedi renk bulunan cecim^{xvii} meydana getirilir ve duasını alır:

*Allah Allah, Cecimin pâk ola, içi sır, dışı nûr ola. Müminin ceddî yürüye,
münkirin ceddî kuruya, hayır sahibinin hayrı kabul ola, üstünde yapılan
hizmetler kabul ola, kıl kuşaklının sorduğunu nûr kuşaklı sormaya, Fatıma
Ana şefaatinde ayırmaya, Gerçeğe Hü!*”

Cecim serildikten sonra: “Ârife âşık, gerçeğe niyâz” denilir. Bunun üzerine herkes razılığının nişanesi olarak yanındaki can ile niyâzlaşır. Hubyâr ocağında niyazlaşmaya “görüşme” adı da verilir (KK-2). “Görüşme” olduktan sonra cem birlenir. Anşa Bacılılarda ise buna “cem tekbirleme” adı verilir. Bu hizmette üç kez On İki İmamlar zikredilir ve bir Dûvâz-ı İmam okunur (KK-2).

Allah Allah...

La feta illa Ali, illa Seyfe illa Zülfikar; İlla Düldül, illa Kamber illa Şâh.^{xviii}

*Hakk-Muhammed-Ali geldi dilime,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali,
Yine ihsan senden ola kuluna,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

*Hatice’y-i Fâtıma mihr-i muhabbet,
Allah’ım kuluna edesin rahmet,
İmam Hasan, İmam Hüseyin mürüvvet,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

*İmam Zeynel Âbidin’e varalım,
Derdimizin dermanını bulalım,*

^{xvii} Yünden dokunmuş nakışlı kilim.

^{xviii} Üç kez tekrarlanır.

*Doksan bin erlere yüzler sürelim,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

*İmam Bakır imamların serveri,
Ol İmam Cafer imanım nuru,
Allah'ım eydirme amanla zarı,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

*İmam-ı Musa'y-ı Kâzım er-Rıza,
Günahım çok imiş diyeyim size,
Allah'ım hidayet eylesin bize,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

*İmam Taki, İmam Naki'dir virdim,
Anlara sığındım dayandım durdum,
Hasan-ül-Asker'e yüzümü sürdüm,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

*Pir Sultan'ım tamam oldu sözümüz,
On İki İmam'a bağlıdır özümüz,
Muhammed Mehdi'ye var niyâzımız,
Kılma günahlara mürüvvet Ya Ali.*

“Dört yanımız atlı, atlımız bekçi, bekçimiz Bozhatlı Hızır ve İmam Hüseyin olsun. Öz birliğine hacet kabûlluğuna, itikat keskinliğine, kusurların affına, şerlerin define, kurbanların ve lokmaların kabûlluğuna aşk ile sıdk ile diyelim, Allah Allah” denilir. Burada canlar iki elini birleştirerek meydana eğilirler.

*Allah Allah, akşamlar hayır ola, hayırlar feth ola, yardımcımız On İki İmam
ola. Er'den bakım, Hakk'tan nazar ola. İmam Hasan ve İmam Hüseyin
bekçimiz ve kılavuzumuz ola, birliğimizi dirliğimizi bozmaya, hastaya şifa,
dertliye deva vere, evlat isteyene evlat, devlet isteyene devlet vere, el
azgınlığı, bel bozgunluğu, dil şaşkınlığı vermeye. Devlet düzgünlüğü vere...
Erenler Evliya hâldaşımız, yoldaşımız ola. Tekeli'de yatan gürbüz erler
yardımcımız ola, duası bizden kabulü Allah'tan ola, Gerçeğe Hü!*

Bu gülbanktan sonra Tevhit hizmetine geçilir. Günümüzde özellikle büyükşehirlerde yanlış anlaşılacağı düşünülererek tevhit hizmetinin uygulanması bırakılmıştır. Hubyar Ocağında Tevhit “Hü” nidaları zikredilerek yapılmaktadır. Yine “Allah Hü, Hü Allah, Hakk Lâ İlabe İllallah” diyerek, Tevhit çekmeye başlarlar. Dârda duranlarda huşu içerisinde tevhide katılırlar. Tevhit nefesi bittikten sonra, Dede: “Er cemâli Ali'ye, Pir cemâli Muhammed Mustafa'ya salâvat” diyerek canlarla birlikte topluca On İki İmamları da kapsayan salâvat getirir. Sonunda Dede tevhidin sona erdiğine dair bir gülbank okur ve canlar normal oturuşa geçerler (KK-2).

Tevhit Nefesi^{xix}

Girdi Muhammed canım sürelim himmet,

Bir adın Ahmet canım elhamdülillah,

Canım el-hüküm Allah,

Göklerde ay var yoksullar baylar.

Allah'a yalvar canım elhamdülillah,

Göklerde yıldız sürelim dümdüz,

Geceler gündüz canım elhamdülillah,

Gör Yunus ne demiş,

Sıtk ile hu demiş.

Nefes'ten sonra cemde bulunanlar tevhit çekmek için daha önceden hazırlanmışlardır. Tevhit çekmeye başlanırken şu dua okunur:

^{xix} Örnek olarak beş beyit verilmiştir.

*İlgıt ılgıt eser seher yelleri,
Burcu burcu kokar onun gülleri,
Yeşil âlem çekmiş gider yollara,
Ellez dedem gelir bizim ellere,
Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*İndim seyreyledim Çin'i Maçın'ı,
Gönlüm arzuluyor Ali Koşunu,
Arz eyledim göremedim göcünü,
Ellez dedem gelir bizim ellere,
Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*Kavuşturdu hem bağ ile bostanı,
Göresimiz geldi gözler mestanı,
İndim seyreyledim Arabistan'ı,
Ellez dedem gelir bizim ellere,
Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*Denemek mi olur gökte yıldız,
Bağrıma kâr etti nadanın sözü,
Arıdan ipekten bunların sözü,
Ellez dedem gelir bizim ellere,*

*Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*Muhyettin efendim Hızır atası,
Hazreti Hakk'tan tutmuş putası,
Üçü de bir olmuş okur fetvası,
Ellez dedem gelir bizim ellere,
Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*Bir dem usluyşam bir dem deliyim,
Coşarsam da hendeğimde doluyum,
Eşliğinde edna geda kuluyum,
Ellez dedem gelir bizim ellere,
Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*Muhyettin efendim bunlar yemeni,
Kîmi Kürt'tür kimi Hasan Abdâllı
Arıdan ipekten bunların gönlü,
Ellez dedem gelir bizim ellere,
Dedem her gün gelir bizim ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

Abdâl Dedem eydür ahuben ağlar,

*Coşkun sular gibi ahuben çağlar,
Eşiğine yüz sürdüğün erenler,
Elleḡ dedem gelir biziḡ ellere,
Dedem her gün gelir biziḡ ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

*Abdâl dedem eydür ahı ben ağlar,
Coşkun sular gibi ahı ben çağlar,
Eşiğine yüz sürdüğün erenler,
Elleḡ dedem gelir biziḡ ellere,
Dedem her dem gelir biziḡ ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

Abdâl Dedem deyince tevhit çeken erkekler tevhit çekmeyi bırakıp niyâz-ı bent olarak yapılan duanın sonunu bekleyerek, secdede kapalı dururlar. Zâkir, dua etmeye devam eder:

*Abdâl Dedem eydür dostlar yârenler,
Ak ikrârın bir araya koyanlar,
Eşiğine yüz sürdüğün erenler,
Elleḡ dedem gelir biziḡ ellere,
Dedem her gün gelir biziḡ ellere,
Allah Hü, Allah Hakk, Lâ ilahe illallah.*

“Er cemâli, Pir cemâli (Hı.) Muhammed’e salâvat, Er cemâli, Pir cemâli Seyd-i Ahmed-i bilenlere salâvat, er cemâli, Pir cemâli Aliye’l-Murtaza’ya, Hazret-i Peygamber’e salâvat” diyerek, Allah-Muhammed-Ali’ye salâvat getirilerek hizmet tamamlanır.

*Dostum Muhammed’dir Hakk Habibullah,
Söylersen Muhammed Ali’den söyle,*

*Cihâna geldiler sırrı sırrullah,
Söylersen Muhammed Ali'den söyle.*

*Hasan Muhammed'dir Hüseyin Ali,
Şâh İmam Zeynel'e demişiz beli,
Muhammed Bakır'ı sevdik ezeli,
Söylersen Muhammed Ali'den söyle.*

*Evliya enbiya onlara âşık,
Verdiler ikrârı oldular sadık,
Hakk mezhebi İmam Cafer-i Sadık,
Söylersen Muhammed Ali'den söyle.*

*Musa-i Kazım'dan kuruldu erkân,
Şâh İmam Rıza'dır Pir-i Horasan,
Taki ile Naki mümine iman,
Söylersen Muhammed Ali'den söyle.*

*Hasan-ül Askeri server-i alem,
Muhammed Mehdi'dir sahib-ül kerem,
Genç Abdâl'im zikri dilimde her dem,
Söylersen Muhammed Ali'den söyle.*

Dua verilir. Duadan sonra ise Miraçlama okunarak Kırklar Semâhı hizmeti yapılır. Hubyâr Ocağında Şâh Hataî'ye ait olan Miraçlama kullanılır. Eğer yapılacak olan hizmetler aşamalı olarak yapılacaksa ilk hizmetlerde Miraçlama'sız Kırklar

Semâhı evvel erkân yapılır. Son ibadet kısmında Miraçlama ve Kırklar Semâhı yapılır (KK-2).

Miraçlama

*Geldi çağırdı Cebrael,
Hakk Muhammed Mustafa'yı,
Hakk seni Miraç'a okur,
Dâvete Qadîr Hûda'ya.*

*Evvel emânet budur ki,
Piri, rehberi tutasın,
Qadim erkâna yatasın,
Tariki müstakime.*

*Muhammed sükûta vardı,
Vardı Hakk'ı zikreyledi,
Şimdi senden el tutayım,
Hakk buyurdu vedduha.*

*Muhammed'in belin bağladı,
Anda ahir Cebrael,
İki gönül bir oluben,
Hep yürüdüler dergâha.*

*Vardı dergâh kapısına,
Gördü orda bir arslan yatar,*

*Arslan anda hamle kıldı,
Korktu Muhammed Mustafa.*

*Buyurdu Sırr-ı Kâinat,
Korkma Râ Habîb'im dedi,
Hatemi ağzına ver ki,
Arslan ister bir nişâne.*

*Hatemi ağzına verdi,
Arslan orda oldu sakin,
Muhammed'e yol veruben,
Arslan gitti nihaneye.*

*Vardı Hakk'ı tavaf etti,
Evvela bunu söyledi,
Ne heybetli şirin varmış,
Hayli çevreyledi bize.*

*Gördü bir biçare derviş,
Hemen yutmak diledi,
Ali yanımda olaydı,
Dayanırdım ol Şâh'ıma.*

*Gel benim sırr-ı devletlim,
Sana tabiyim ey habibim,*

Eğiliben secde kıldı,

Eşiği kiblegâhına.

Kudretten üç hon geldi,

Sütü elma baldan aldı,

Muhammed destini sundu,

Nuş Etti Azametullaha.

Doksan bin kelam danıştı,

İki cihan dostu dostuna,

Tevhidi armağan verdi,

Yeryüzündeki insana.

Muhammed ayağa kalktı,

Hep ümmetini diledi,

Ümmetime rahmet olsun,

Anda dedi kibriyaya.

Eğiliben secde kıldı,

Hoşkal sultanım dedi,

Kalkıp evine giderken,

Yol uğrattı Kırklar'a.

Vardı Kırklar makamına,

Oturuben oldu sakin,

*Cümlesi de secde kıldı,
Hazret-i Emrullah'a.*

*Muhammed sürdü yüzünü,
Hakk'a teslim etti özünü,
Cebrail getirdi üzümü,
Hasan Hüseyin ol Şâh'a.*

*Canım size kimler derler,
Şahım bize Kırklar derler,
Cümleden ulu yolumuz,
Eldedir külli varımız.*

*Madem size Kırklar derler,
Niçin noksandır biriniz,
Selman şeydullaha gitti,
Ondandır eksik birimiz.*

*Cümleden ulu yolumuz,
Eldedir külli varımız,
Birimize neşter vursan,
Bir yere akar kanımız.*

*Selman Şeydullahtan geldi,
Hü deyip içeri girdi,*

*Bir üzüm tanesini koydu,
Selmanın keşkullahına.*

*Kudretten bir el geldi,
Ezdi bir engür eyledi,
Hatemi parmakta gördü,
Uğradı bir müşkül hale.*

*Ol şerbetten biri içti,
Cümlesi de oldu bayran,
Mümin Müslüm üryan büryan,
Heç girdiler semâha.*

*Cümlesi de el çırpıben,
Dediler ki Allah Allah,
Muhammed bile girdi,
Kırklar ile semâha.*

*Muhammed'im coşa geldi,
Tacı başından düştü,
Kemerî kırk pare oldu,
Hepsi Sardı Kırklar'a.*

*Muhabbetler galip oldu,
Yol erkân yerini aldı,*

*Muhammed'e yol göründü,
Hatırları oldu sefa.*

*Muhammed evine gitti,
Ali Hakk'ı tavaf etti,
Hatemi önüne koydu,
Dedi saddaksın Yâ Ali!*

*Evveli sen âhiri sen,
Zahiri sen bâtını sen,
Cümle sırlar sana ayan,
Dedi Şâh-ı Evliya.*

*Şâh Hatâî'm vakıf oldum,
Ben bu sırrın ötesine,
Hakk sözün inandıramadım
Özü çürük ervâha...*

Semâh dönenler Pir huzurunda hakikat halkası kurarak otururlar. Bazı köylerde el ele tutarak niyâzlaşılırken kimi köylerde de el ele tutulmaz.

*Yürük olur gönül kuşu,
Evliya söyletir başı,
Eksikliğini bilen kişi,
İrfânda niyâz eylesin.*

İrfânını bilen gelsin,

*Ali katarına dursun,
Tecelliye yüzler sürsün,
İrfânda niyâz eylesin.*

*İrfâna giren bacılar,
Görmesin ağrı acılar,
Yol oğlu Müslim bacılar,
İrfânda niyâz eylesin.*

*Ali yoludur yolumuz,
Hakk'a malumdur halimiz,
Daim irfânda dilimiz,
İrfânda niyâz eylesin.*

*Ali katarı bu katar,
Evliyalar semâh tutar,
Ali'm car diyene yeter,
İrfânda niyâz eylesin.*

*Der budalan dünya fani,
Veren alır bir gün canı,
Kusura kalmayan Ali,
İrfânda niyâz eylesin.*

Abdâl Dedem oldu tamam,

*İşte geldi Sahib-i Zaman,
Şeyh Safi'den On İki İmam,
İrfânda niyâz eylesin.*

Âşık başka bir deyişe geçer. Semâhçılar ayağa kalkar ve pervâneye başlarlar. Semâhçıların kolları yanlara açık avuçları yukarı doğrudur ve “Hü, hü...” diyerek dönerler.

*Ali oğluyum amanıyam,
Şöyle bir niyetim vardır,
Uğrunda kadem basınca,
Başında devletim vardır.*

*Okurum aktan karadan,
Mehdi çıkar mağaradan,
Sürün münkiri aradan,
Düldül derler atım vardır.*

*Düldül ata binsem gerek,
Derya deniz sürsem gerek,
Meydanda savaşısam gerek,
Böyle bir niyetim vardır.*

*İnip İstanbul'u alıp,
Padişah'ı suya salıp,
Ayasofya'da bir cem kurup,
Böyle bir niyetim vardır.*

*Giden evliyalar gele,
Gaziler sancağın ala,
Kırklar demine bir dem kıla,
Böyle bir niyetim vardır.*

*Pir Sultan'dır benim soyum,
Şecerem elimde kaim,
Aslım İmam Hüseyin,
İstersen ispatım vardır.*

Semâhtan sonra yine oturarak tevhit çekilir ve niyâzlaşılır.

*Güzel pirim güzel buyruk buyurdu,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı,
Mümin münafıktan özün ayırdı,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Niyâz etmek imiş her işin başı,
Niyâz eyleyenin ihsandır işi,
Cemde hazır duran ol ulu kişi,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Cehennemde vardır oddan dereler,
Niyâz etmeyeni buradan sürerler,
Bir niyâzı bölük bölük bölerler,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Cehennemde vardır gayya kuyusu,
Niyâz etmekmiş hemen iyisi,
Yetmiş yıllık yerden gelir gerisi,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Niyâz bizî kuş eylerde uçurur,
Abu Zemzem sularından içirir,
Sırat-ı Nizâm köprüsünden geçirir,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Abdâl Dedem eydür niyâz bizde var,
Niyâz Hakk evinde hemen günde var,
Niyâz hem mümine hem Müslime var,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Evvel erkân ile evvel yol ile,
Gelsin hizmet ehli semâh eylesin,
Yaradan'ım yardım etsin kuluna,
Gelsin hizmet ehli semâh eylesin.*

*Dolduğumuz evler dolu olsun nurdan,
Biz de böyle gördük uludan Pir'den,
Yardımcımız olsun ol Şâh-ı Merdan,
Eylesin erenler semâh eylesin.*

*Taylarsan Şeyh Safi yaylasın yayla,
Boylarsan in şahın ummanı boyla,
Söylersen Muhammed-Ali'den söyle,
Eylen ey erenler Hakk'a niyâzı.*

*Semâh eyleyenler haslar hasıdır,
Semâh eylemeyen Hakk'ın nesidir,
Abdâl Pir Sultan'ım er nefesidir,
Eylesin erenler semâh eylesin.*

*Muhammed Mustafa Habibullah'tır,
Şu dünyada bâkî kalan Allah'tır.*

*Allah Allah, semâhlar saf ola, günahlar af ola, yetmiş iki milleti tavaf etmiş
ola. Semâhınız Kırklar Semâhı ola, rehberimiz On İki İmam yardımcımız
Hakk-Muhammed-Ali ola, sırrımız sezilmeye, katarımız bozulmaya, Hakk
bu birlikten, bu dirlikten ayırma. Allah Allah diyen diller ve dişler ağrı acı
görmeye. Hubyâr dedem divânına dergâhına yaz. Ettiğiniz hizmetten
şefaata bulasınız, Gerçeğe Hü!*

Semâha duranlar ortada serili olan Cecim'i toplayarak duaya/dâra dururlar.

*Allah Allah, Cecim'in pâk ola, içi sır, dışı nûr ola, üstüne yapılan hizmetler
dergâha yazıla, mümin kullarına cennet gölgesi ola, hayır sahibinin hayrı
kabul ola, Gerçeğe Hü!*

Bu gülbankın ardından Süpürge hizmeti yapılır:

*Allah Allah, Haki pervâne, mürşidi divâne, kul hizmet ile yallağa Seyyid-i
Faraş'tan şefaata ola. Meydanımız pâk, yüzümüz ak ola. Hız Hızır ve Hız
Hubyâr şefaatinde ayırmaya hizmetinden şefaata bulasın, Gerçeğe Hü.*

Süpürge hizmetinin ardından Gözcü hizmetine geçilir. Gözcü “*Erenlerin safhasına Hü*” der ve Dede de: “*Dâr çeken didâr göre, Fâtıma Ana şefaatinde ayırmaya, dâra duran ayaklara ağır acı gelmeye*” şeklinde dua eder. Erenler rahat oturur. Böylece Gönüller Semâhı başlar. Gönüller Semâhı yapıldıktan sonra, tekrar Gözcü “*Marifete Hü!*” der ve dâra durulur. Dûvâz-ı İmam eşliğinde Pervaz Semâhı^{xx} yapılır. Pervâzcıların olmadığı yerlerde Dûvâz-ı İmam okunur (KK-2).

*Şâh dedim mah dedim,
Sıtkınan Allah dedim,
Çık safı süre süre,
İndim kuyu dibine,
Şâh'ı geldi dediler,
Eğildim su içmeye,
Pervâz kıldım uçmaya,
Alçacak kiraz dalı,
Dibinde yeşil halı,
Ya Muhammed Ya Ali,
Geldi Şâh'ın hayali,
Şâh bir danesin verdi,
Hayır nefesin verdi,
Mümine zevki sefa,
Münkire cefasın verdi,
Bu yol erenlerindir,
Çarka girenlerindir,
Bu yola eğri sığmaz,
Doğru gelenlerindir,*

^{xx} Pervaz Semâhı, İmam Zeynel Âbidin ve Fâtıma Anamızı temsilen tek kişi olarak dönülür.

*Can Hataî'm az geldi,
Sağ elinde saz geldi,
Kırklar'ın meclisine,
Cebail'le (Cebail'nen) kız geldi.*

*Aman Şâh, Şâh'a karşı canım,
Mah maha karşı canım,
Erenler bir niyâz kılalım,
Dergâha karşı canım.*

*Çekelim aşkın yayını,
Severiz Ali soyunu,
Ceme k(g)oymayalım haini,
Tevhit kemâlini buldu,
Yol erkân yerin aldı,
Her gönüller şad oldu,
Hataî'nin gelmesine,
Müminin itikatlı olmasına,
Cemlerin kabul olmasına,*

Diyelim Allah Allah (Güneş, 2013: 479).

Allah Allah, akşamlarımız hayır ola, niyetler yerin ala, hizmetlerimiz kabul, muradımız hâsıl ola, erden bakım, Hakk'tan nazır ola, Hakk saklaya, Hızır bekle. Cemlerimizi demlerimizi divânına kayıt eyleye. Yürüyen hizmetleri, kesilen kurbanları ve edilen lokmaları Abdâl Musa Sultan'ın dergâhına kabul ede. Tekeli Dağı'nın bekçisi, dokuz evliyası dilde dilekleri ve gönülde muradları vere. Hastalara şifa, dertlilere deva, borçlulara eda nasip eyleye.

*Keşelerimize hayırlı bereketler nasip eyleye, Abdâl Musa bışmına
uğratmaya, Gerçeğe Hü (KK-2).*

2.1. Cem'de Edilen Dualar

Saka (Sucu)'ya Verilen Hizmet Gülbankı

Sucu cemde susayanlara su vermekle görevlidir. Ettiği hizmetten dolayı cem sonunda duasını alır. Ayrıca görgü cemlerinde rıza suyu hizmetini yapan kişidir. Elinde tas ile meydana gelir ve sembolik olarak ceme gelen canların üzerine su serpiştirir. Gülbankı:

*Allah Allah, hayır hizmetin kabul ola, yüzün ak ola, özün saf ola, Sadık-ı
Şâh'tan, Selman-ı Pak'tan şefaata ola, Gerçeğe Hü!*

Âşıklar'a (Zâkirler'e) Verilen Hizmet Gülbankı

Âşıklar dâra/duaya dururlar. Hizmet gören bacılardan biri de sazdan tutar ve dâra durur. “*Allah Allah, hizmetinizi kabul ola, muradınız hâsıl ola, ağzınız ağır, acı görmeye, diliniz bülbül, kalbiniz gevher ola, zikrettiğiniz erenlerin evliyanın himmetleri üzerinizde hazır ve nazır ola, hizmetinizden şefaata göresiniz, İmam Zeynel postuna bel karar eyleye, bu yola hizmet etmeyi nasip eyleye, Gerçeğe Hü!*”

Çıracı/Çerağcı'ya Verilen Hizmet Gülbankı

Cemevinin aydınlatmasını ve ısınmasını sağlayan kişiye Çıracı denir. Geleneksel köy yaşamında cemevinin çıra ile aydınlatılmasından dolayı bu ismi almıştır. Elinde çırası veya mumu ile gelerek duasını alır:

*Allah Allah, cem çırasın uyandırdın ol Hüda'nın aşkına, kerametli Hacı
Bektaş Veli aşkına, delil ürüştan ola, münkir periştan ola, müminin cediti
yürüye, münkirin cediti kuruya, Cabir-ül Ensar şefaatinde ayırmaya,
Gerçeğe Hü!*

Peyikçi'ye Verilen Hizmet Gülbankı

Cem ibadetine canları davet eden, ibadetin yerini ve zamanını bildiren kişiye Peyikçi (Haberci) denir. Bu hizmetinden dolayı duasını alır:

Allah Allah, durduğun dârdan, geldiğin yoldan, gideceğin yerden, hayır haber ve sağlık getiresin. Hizmetinden hayır hasenat göresin. Hizmetin Cebrail Aleyhiselam'ın hizmeti olsun. Erler, pirlar yardımcın, Hızır da kılavuzun olsun. Zorda kalmayasın, engelle karşılaşmayasın, her işin düz olsun, gayretin bol olsun, hizmetinden şefaata bulasın, Gerçeğe Hü!

Cemseren'e^{xxi} Verilen Hizmet Gülbankı

Allah Allah, hizmetin kabul ola, yüzün ak ola, Fâtıma Ana yoldaşın ola, Hakk emek zayıllığı vermeye, evine ocağına hayırlı mutluluklar vere. Şâh-ı Merdan İmam Ali yoldaşın ola. Durduğun dârdan, gittiğin yoldan şefaata ola, hizmet sahiplerinin hizmeti kabul ola, Gerçeğe Hü!

Bekçi'ye Verilen Hizmet Gülbankı

Allah Allah, hizmetleriniz kabul, muradınız hâsıl ola, siz bizi sakladınız beklediniz İmam Hasan ve İmam Hüseyin'de sizleri saklaya bekle, yiğit ömrünüze hata, bela, ağır, acı ve sıkı vermeye. Hz. Hızır ve Hz. Hubyâr yardımcınız ola, ömrünüz hayırlı, başınız bek ola, Gerçeğe Hü!

Gözcü/Gözlekçi'ye Verilen Hizmet Gülbankı

Allah Allah, cümle hacetler kabul ola, hizmetinizden şefaata bulasınız, Gözcü/Gözlekçi Karaca Ahmet katarından ve didarından ayırmaya, Gerçeğe Hü!

Lağup'a (Kurbancı'ya) Verilen Hizmet Gülbankı

Kurban ve lokma yenileceğinden ellerin temiz olması adına cem meydanında lokma yiyecek canlılara el suyu getirilir. Devamında lokmalar, kurbanlar serilir ve duası verilir. Kurban sahipleri ve kurbanı hizmet edenler (Lağup) dâra/duaya dururlar.

Allah Allah, hayır ve hacetler kabul ola, istekler kadim ola, muratlar yerini ala, er'den bakım ola, Hakk'tan nazâr ola, Hakk saklaya Hızır bekle, gördüğümüzden geri koymaya, Hubyâr yolundan, izinden ayırmaya, dilde dileklerimiz, gönülde muratlarımızı vere. Hakk Teâlâ dualarımızı kabul eyleye. Gelen lokma hakkına Şâh devletine, evliya kuvvetine, lokmalar kabul ola, niyetler yerin ala. Kurbanlarımız Hakk'a ulaşsın, Abdâl Musa

^{xxi} Meydancı hizmeti gören kişiye Tokat yöresinde "Cemseren" ismi verilmektedir. Cemseren, cem ibadetinde meydan hizmeti gören kişidir.

Sultan alametlerinden, gadalarından saklaya, bekleye, tüğü başına bin bir gadaya kalkan ve belaya bekçi ola, yiyenlere helal ola, yedirenlere delil ola, lokma sahiplerinin lokması kabul ola, keseleri dolu ola. Allah lokma verecek kazanç, lokma yiyecek ağız vere, Gerçeğe Hü!

Lokmalar Yenildikten Sonra Tekrar Gülbank Verilir

Allah Allah, lokmalar kabul ola, bu gitti ganisi gele, sultanlar bereketini vere. Biz birini yedik Allah binini vere. Lokmalarımız 'Öçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, on Dört Masum-u Pâkların, Kırkların ola ve Kırklar da şefaatten ayırmaya. Umanın ola, küsenin ola, özü, gönlü burada olan canların ola, dârdaki bundakilerin ola, Hazret-i Pir yardımcınız ola, lokmalar Hakk'a ulaşsın, Gerçeğe Hü!

Cemin Son Duası/Gülbank'ı Verilir

Allah Allah, hizmetler kabul ola, 'Ulu divâna dergâha yazıla, gedenin duranın bunu burada sır edenin, Hakk kulluğu ile yallaya, ibadetler kabul ola, muratlar yerin ala. Adımınız başına bin bir sevap yazıla, Hakk-Muhammed-Ali yardımcınız ola. Boş gelenler dolu gede, evliyalar muratlarımızı vere, hayırlı, uğurlu, ağız tatlılığıyla, gönül hoşluğu ile Allah tekrarına kavuştura, Gerçeğe Hü! (KK-2).

2.2. Eraslan Ocağında Abdâl Musa Cemi

Eraslan Ocağına adını veren erene Eraslan Devletlü denilmektedir. Eraslan Devletlü'nün türbesi Sivas'ın Yıldızeli ilçesine bağlı Güneykaya (Bidoktun) köyünde bulunmaktadır. Eraslan Devletlü'nün ocaklıları zaman zaman bu köye giderek kurbanlar kesmekte ve lokmalar yapmaktadırlar. Hünkâr Hacı Bektaş Veli gibi Eraslan Devletlü'nün de Horasan'ın Nişabur kentinden geldiğine inanılır. Hünkâr'ın emriyle Anadolu'da mekân tutmuştur. Bir menkıbeye göre Eraslan Devletlü Hacı Bektaş'ı Veli ile ilk karşılaşmasında aslanın üzerine binerek keramet göstermiştir. Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu durum üzerine cansız duvarı yürüterek onu mahcup ettiği anlatılır. Cansız yürütme kerameti karşısında Eraslan Devletlü mahcubiyet duymuş, Hünkâr'ın eline sarılmıştır. Eraslan Devletlü'nün soyundan gelen Eraslan Ocağı dedeleri yanı sıra talipleri Tokat'ın Cihet kasabası

ve Alan köylerinde bulunmaktadır. Ocakta Dede'lik Hacı Bektaş-ı Veli Dergâhından alınan icazetnamelerle yapılmaktadır.^{xxii}

Eraslan Ocağında Abdâl Musa Cemi, Birlik Cemi şeklinde yürütülür. Dede, cem evinin kapısına gelip, kapıya üç kez niyâz eder ve sağ ayak ile eşiğe basmadan içeri girer. Dede, cemevinde bulunan canlara şu ifadelerle dâr duasında bulunur: *“Allah Allah, durduğumuz dârdan, çağırdığımız Pir'den şefaata erişe, Hakk niyetlerinizi kabul ede, Hakk şefaatinde ayırmaya, cümlemizin yardımcısı ola!”*

2.2.1. Cem'in Birinci Faslı

Cemine yeni gelen canlar türaba (yere) niyâz edip dâr'a dururlar. Ardından Dede, şu şekilde dua verir: *“Geldiğiniz yoldan, durduğunuz dârdan, çağırdığımız Pir'den şefaata erişe, Hakk niyetlerinizi kabul ede. Hakk cümlemizin yardımcısı ola.”* Duadan sonra canlar niyâzlaşırlar. Dede: *“Allah Allah, naz-ı niyâzınız, tecellâ ve temennanız kabul ola, Allah-Muhammed-Ali dilediğinizi ve muradınızı vere”* der (KK-3).

Canların tamamı toplanınca hizmete başlanır. Evvela Gözcü asası ile dâra durur, yanına havluyu tutan bacı gelir asanın ucundan tutar, Dede bacıya da dua eder. Dede: *“Allah Allah, hizmetiniz kabul, dilediğiniz hâsıl ola, Gözcü Karaca Ahmet pirimiz yardımcınız ola, şefaati üzerinize hazır ve nazır ola, Gerçeğe Hü!”*

Sırayla Bekçiler gelir gülbank okur. Dede: *“Hayırlı hizmetleriniz kabul ola. İçimiz kale, dışımız hisar ola, bizden olmayan bizi görmeye Kamber kılavuz, Hızır yoldaşınız ola.”* diyerek gülbengi tamamlar. Bekçilerden birisi dış kapıya, biri cemin yapıldığı kapıya gider. Bekçilerden birisi cem meydanında kalır ve düzeni sağlar.

Post serilir. Dede duasını yapar. Ardından El suyu dağıtma hizmetine geçilir. Dede, ellerinde ibrik ve havlu bulunan İbriktar ve bacıya şu gülbankı okur: *“Hizmetleriniz kabul ola, muradınız hâsıl ola, Selman-ı Pâk'tan şefaata erişe.”*

Çerağ uyandırılır. Bacılar dâr'a kalkar. Dede Gözcü'ye canlardan razı olup olmadığını üç defa sorar. Gözcü'nün razılığını aldıktan sonra Dede canlara: *“Canlar; yolumuz rıza yolu, aranızda dargın ve küskün olan varsa yol Hakk-Muhammed-Ali'nin yolu, yola gelsin, dile gelsin, beri gelsin”* der. Giderilecek bir sorun yoksa Dede:

xxii

Kaynak:

https://www.alevibektasi.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=606:erzncan-ve-tokatta-gez-notlarim-2-celeblere-bali-ocaklardan-eraslan-ocai&catid=38:2014-11-29-00-06-44&Itemid=54 Erişim Tarihi: 01.11.2024.

“İkrâr verenin ikrârını aldım, nabalını (vebâlini), günahını boynuna saldım” der. Böylece cemin birliği sağlanmış olur (KK-3).

Üç Dûvâz-ı İmam okunur. Dede Nâd-ı Ali Duası ile devam eder. Nâd-ı Ali duasından sonra canlar secdeye gider. Dede: “Allah Allah, vakitler hayr ola, şerler def ola, Hakk-Muhammed-Ali gözçümüz, yardımcımız ola, Allah’ım birliğimizi, dirliğimizi üstün eyle, ordumuzun kılıcını keskin, sözünü üstün eyle, yerden hayırlı bereketler, gökten hayırlı rahmetler ihsan eyle Ya Rabbî! Görünür görünmez kazadan beladan saklaya, hastalarımıza şifa, ölülerimize rahmet eyleye” şeklinde dua eder.

Ardından canlı kurban^{xxiii} dualanmak üzere meydana gelinir. Bacılar dâra dururlar. Dede, kurbanın duasını verir. Kurban serbest bırakılır, âşık deyişlerini çalar, hizmeti biten kurban dört kişi tarafından kucaklanarak kesimhaneye götürülür. Kurbandan sonra ceme ara verilir (KK-3).

2.2.2. Cem İbadetinin İkinci Faslı

Âşıklar üç deyiş okurlar. Dede canlara açıklamalarda bulunur. Ardından kesilen kurbanın helalligini almak için topluma vekâleten bir kişi görgüye geçer. Üç tane Dûvâz-ı İmam okunur.

Dûvâz-ı İmam bitince âşıklar üç deyiş daha okurlar. Bu esnada Kırklar Semâhı dönülür. Dede nasihatlerde bulunur. Ardından Saka suyu gelir ve Dede bu sudan içer. Kalan su kurban kazanına gönderilir burada amaç herkesin sudan içmesini sağlamaktır. Ardından Gönüller Semâhı dönülür. Dede dualarını yapar. Dede

^{xxiii} Canlı/cansız kurban: Aleviler arasında en yaygın olarak yerine getirilen ibadetlerden biri şüphesiz kurbandır. Canlı kurbanlar-cansız kurbanlar, içeri kurbanlar-dışarı kurbanlar şeklinde farklı isimler ve içerikle yerine getirilen, “tercüman” ve “lokma” olarak da isimlendirilen kurbanlar, Alevilerin dinî hayatlarının önemli bir unsurudur. Canlı kurban cansız kurban isimlendirmesi, tarikatta yerine getirilen bir uygulamadan ötürüdür. Bilindiği gibi, Canlar cemlere gelirken elleri boş gelmez. Evlerinde pişirdikleri yiyecekler veya meyve ya da çerez türü şeyleri ceme getirirler ve burada getirilen her şey Dede tarafından

dualanarak, kesilen kurbanla beraber cem sonunda sofralara konulmak üzere ilgililere teslim edilir. Cemlere kayıtlanarak getirilenler genelde lokma olarak isimlendirilmekle beraber bunların diğer adı kurbandır. Dolayısıyla bunlar “cansız kurban” olarak nitelendirilir. Aleviler arasında kurbanla ilgili yapılan diğer ayırım ise içeri kurbanları ve dışarı kurbanları şeklindedir. Bunlar, söz konusu isimleri, âyin-erkân içinde kesilip-kesilmemesine göre alırlar. Âyinlerde kesilen kurbanlar içeri kurbanı, âyin-erkân dışında kesilenler ise dışarı kurbanıdır (Üçer, 2005: 168). Tunceli bölgesindeki cemlerde de cansız kurban olarak dağıtılan lokmaya “niyaz” adı verilmektedir.

sırayla hizmeti görenleri dualar ve lokma yeme faslına geçmek üzere cem sonlandırılır (KK-3).

3. Tokat - Zile - Emirören’de Bulunan Abdâl Musa Mâkâmı

Türk-İslâm geleneğinde çok sevilen, manevi büyükler için gerçek türbelerinin yanı sıra onların maneviyatına ev sahipliği etmek ve bıraktıkları değerlere vefa göstermek adına mâkâm inşa etmek âdeti vardır. Mâkâmların içerisinde bir mezar bulunmaz. Buralar toplum tarafından ziyaret edilen ulu kişinin batını olarak bulunduğu düşünülen yerlerdir. Yunus Emre’nin, Seyyid Battal Gazi’nin farklı bölgelerde bulunan mâkâmları bunlara örnek gösterilebilir. Anadolu’da Abdâl Musa’ya ait birden çok türbe ve mâkâm bulunmaktadır.^{xxiv} Bunlardan biri de şimdiye kadar kimsenin dikkatini çekmeyen Zile-Emirören yakınlarındaki mâkâmdır. Zile-Emirören köyünde Keçeci Baba Ocağının da taliplerinin olduğunu ifade eden Keçeci Baba Ocağı dedesi Mahmut Koç ile yaptığımız görüşmede Sayın Koç, Abdâl Musa’nın zahiri ve batını iki yönünün olduğunu ifade etmiştir. Zile’de bulunan mâkâmını Abdâl Musa Sultan’ın batını olarak ziyaret ettiği ve bir nişane bıraktığını ifade etmiştir. Türbe olarak ziyaret edilen mâkâm da maddi, manevi sıkıntıların giderilmesi ve dileklerin kabul olması için kurbanlar kesilir. Tokat yöresinde Abdâl Musa’ya ait bir mâkâmın bulunması Abdâl Musa Sultan’ın Tokat bölgesindeki Alevi geleneğinde de önemli bir yerinin olduğunu göstergesidir. Anlatılara göre Abdâl Musa Sultan’ın babası Hasan Baba Keçeci Baba’nın kardeşidir (KK-1).

SONUÇ

Tokat, Alevi geleneğin yoğun olarak yaşandığı ve cem ibadetlerinin ocaklar vasıtasıyla yüzyıllardır sürdüğü önemli merkezlerden birisidir. Alevi Ocakları aynı inanç sisteminin halkası olmalarına rağmen gerçekleştirilen edep-erkânlar ocaktan ocağa farklılıklar göstermektedir. Gelenek içerisinde, “*Yol bir süre bin bir*” tabiri de bu durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Çalışmamız Tokat yöresindeki Alevi ocaklarından; Keçeci Baba, Hubyâr Sultan-Anşa Bacılılar ve Eraslan Ocağında yüzyıllardır devam ettirilen Abdâl Musa cemlerini konu alarak

^{xxiv} Bu mâkâmlara bir örnek olarak Malatya’nın Arguvan ilçesine bağlı Yukarı Sülmenli Mahallesinde bulunan Abdâl Musa Mâkâmı’nı da göstermek mümkündür.

incelemiştir. Bu kapsamda Abdâl Musa Ceminin Tokat yöresinde canlılığını koruyan cem süreklilerinden biri olduğu tespit edilmiştir. Tokat yöresindeki cemler; genellikle tarımsal işlerin bittiği, kırsalda çalışma hayatının yavaşladığı sonbahar veya kış mevsimlerinde yapılır. Keçeci Baba ve Eraslan Ocağında Birlik Cemlerinin ardından yapılan Abdâl Musa Cemi ve Kurbanı gerçekleştirilen ilk cemlerdendir. Hubyâr Ocağında ve Anşa Bacılların süreğinde ise Abdâl Musa Cemi ve Kurbanı ise yapılan son cemler olarak dikkat çekmektedir.

Tokat'taki Alevi ocaklarında Abdâl Musa Kurbanı, cem meydanına canlı olarak getirilip dualanır. Kesilen kurbanın bolluk, bereket, sağlık getireceğine, kazayı, belayı def edeceğine inanılır. Abdâl Musa ceminin düzenlendiği ve kurbanının kesildiği yıl köyde elem, keder, hastalık olmayacağına, mahsulün bereketleneceğine dair yaygın bir halk inanışı vardır. Bu ibadetin ardından doğacak çocukların anne-babasına ve büyüklere karşı saygılı olacağına inanılır. Abdâl Musa Cemlerinde tıpkı diğer cemlerde olduğu gibi dargınlar barıştırılır ve toplumsal sorunlar çözüme kavuşturulur. Bu cemin en önemli bir başka özelliği de musâhibi olsun veya olmasın tüm taliplere açık olmasıdır. Ancak musâhipli veya musâhipsiz herkese açık olan bu cemde sadece musâhibi olanların semâh dönebildiklerini ifade etmek gerekiyor. Birlik Ceminde tamamlanamayan razılıklar varsa Abdâl Musa Ceminde tamamlanır. Rızalık alınmadan lokma yenmez. Kesilecek kurbanın bile razılık nişanesi göstermesi önemlidir. Rızalık cem ibadetlerinin temelini oluşturur.

Keçeci Baba ve Eraslan Ocağında Abdâl Musa Ceminde, Kırklar Semâhı ve Gönüller Semâhı dönülür. Hubyar Ocağı ve Anşa Bacıllar'da ise Abdâl Musa Ceminde, Kırklar Semâhı, Gönüller Semâhına ek olarak Pervaz Semâhı adı verilen semâh da dönülmektedir. Abdâl Musa, Tokat bölgesinde yaşatılan Alevilikte, Aleviliğin bir gönül eri ve yol ulusu olarak her yıl düzenli olarak yapılan cemlerle anılmaktadır. Tokat yöresinde Abdâl Musa'ya ait bir mâkâmın bulunması Abdâl Musa Sultan'ın Tokat'taki Alevilerin inancında önemli bir yerinin olduğunun bir diğer göstergesidir. Dedelerin ifadelerine göre; Abdâl Musa "canın", Kızıl Deli (Seyyid Ali Sultan) da "malın" kurbanıdır. Tokat yöresi Alevi ocaklarından Keçeci Baba, Hubyâr Sultan, Anşa Bacıllar ve Eraslan Ocağında yüzyıllardır Abdâl Musa cem ibadeti ve kurban kesme geleneği, kazaların ve belaların def olacağına inanılarak yapılmaktadır.

Alevi ve Bektaşî geleneğinde Hakk’a münacatın en güzel örneklerini de içerisinde barındıran cem ibadetleri, yüzyıllardır toplumsal ahlâkın yaşatılması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Her ocağın kendi dokusunda yürütülen cemler, birlik-beraberliğin ve paylaşmanın en güzel örneklerini sunması açısından da önemlidir. Tokat bölgesindeki Aleviler arasında da Abdâl Musa adına yürütülen erkânlar, bu birlik ve beraberliğin en güzel örnekleri olarak yaşatılmaktadır.

KAYNAK KİŞİLER

KK-1: M***** K**, 1958, İlkokul, Emekli, Keçeci Baba Ocağı Dedesi, Tokat, 23.02.2018 tarihli görüşme.

KK-2: V***** Ç*****, 1992, üniversite, sağlık personeli, Veli Baba-Anşa Bacı Ocağı Dedesi, Tokat, 05.05.2021 tarihli görüşme.

KK-3: E***** Ö*****, 1976, Ortaokul, emekli, Eraslan Dede Ocağı, Tokat, 15.02.2018 tarihli görüşme.

KK-4: S***** A*****, 1952, İlkokul, emekli, Keçeci Baba Ocağı Dedesi, Tokat, 05.02.2020 tarihli görüşme.

KAYNAKÇA

Akın, Bülent (2020a). *Kızılbaş Oğuzlar ve Şah İsmail’in Anayurdu Diyarbakır*. Kitabevi Yayınları.

Akın, Bülent (2020b). “Alevilikte ‘Niyaz’ Kavramı ve Niyaz Merkezli Ritüeller”. *TÜRKÜL Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, C.8, S.22, ss. 98-116.

Aksüt, Hamza (2012) *Aleviler/Türkiye-İran-İrak-Suriye-Bulgaristan Dede Ocaklarının, Toplulukların ve Yerleşimlerin Tarihi*. Yurt Kitap Yayıncılık.

Alay, Okan (2019). “Velilik ve Keramet Bağlamında Abdâl Musa’nın Gerçek ve Menkıbevi Hayatı-Şahsiyeti”. *Turkish Academic Research Review*, (4), 2, 267-278.

Aydın, Ayhan (2018). *Dedeler Aleviliği Anlatıyor*. Kripto Kitaplar.

Bakan, Dilek (2011). *Alevi Bektaşî Geleneğinde Hubyâr Sultan* (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

- Cebecioğlu, Ethem (2014). *Tasavvuf ve Deyimleri Sözlüğü*. OTTO Yayınları.
- Çelebi, İsmail (2024). *Veli Baba-Anıya Bacı ve Sıraç Kültürü*. Vova Yayınevi.
- Çelik, Hasan (2019). *Alevilikte Gönül Eğitimi ve Model Kişilik Olarak Hüseyin Doğan Dede* (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi.
- Çıplak Coşkun, Nilgün (2014). “Anadolu Alevilerinde Cemler ve Bu Cemlerin Sosyo-Kültürel Hayattaki İşlevleri”. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, (20), 78, 9-20.
- Dedekarginoğlu, Hüseyin (2012). *Dede Garkın Süreğinde Cem*. Yurt Kitap Yayıncılık.
- Doğan, Eşref ve Çelik, Hasan (2022). *Kavramlar ve Tasavvufî İzâhlar Açısından Aleviliğin El Kitabı*. Kriter Yayınevi.
- Eröz, Mehmet (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşilik*. Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Ersal, Mehmet (2016). *Alevilik Kavramlar ve Ocak Sistemi: Çubuk Havzası Örneği*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş Veli Araştırmaları ve Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Erdem Kük, Didem Gülçin (2023). *Alevi-Bektaşî Gülbankları*. Paradigma Yayınları.
- Güneş, Deniz (2013) *Tokat Yöresi Alevi-Bektaşî İnancında Zâkirlik Geleneği* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Güzel, Abdurrahman (1999). *Abdâl Musa Velayetnâmesi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kırteke, Seda ve Çelik, Hasan (2017). “Alevi/Kızılbaşlıkta Ocak Kültü”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 81, ss.115-132.
- Köprülü, Orhan F. (1988) “Abdâl Musa” maddesi. *TDVİA*. Cilt I, ss. 64-65. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Maden, Fahri (2014). “Keçeci Baba Ocağı”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*. S.71, ss.149-169.
- Okan, Nimet (2021) *Canların Cinsiyeti (Alevilik ve Kadın)*. İletişim Yayınları, 3. Baskı.
- Özdemir, Ali Rıza (2018). *A’dan Z’ye Alevilik: Başlangıç Kitabı* Kripto Yayınları.

- Pehlivan, Muhsin (2002). “Anadolu’da Gizli Kalmış Gerçek Bir Er (Bektaşî Âhi Babası) Âhi Mahmut Veli Keçeci Baba”. *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Önderleri Kongresi Bildiriler Kitabı*. Türksev Yayınları.
- Rençber, Fevzi (2012). Alevi Geleneğinde Cem Evinin Tarihsel Kökeni. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, (12), 3, 73-86.
- Taşğın, Ahmet (2013). *Dile Gelen Alevilik*. Çizgi Kitabevi.
- Tokat İl Yıllığı (1967). Tokat Valiliği Yayınları.
- Tokat İl Yıllığı (1973). Tokat Valiliği Yayınları.
- Timur, Duran (2010). *Keçeci Baba (Horasan Ereni Âhi Mahmut Veli)*. Kümbet Altı Yayıncılık.
- Uçar, Ramazan (2010). “Pir-i Sani Abdâl Musa”. *Anadolu’da Aleviliğin Düny Bugünü*. Ed. Doç. Dr. Halil İbrahim Bulut. Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Üçer, Cenksu (2005). *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*. Ankara Okulu Yayınları.
- Üçer, Cenksu (2005). “Geleneksel Alevilikte İbadet Hayatı ve Alevilerin Temel İslâmî İbadetlere Yaklaşımları”. *Din Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.V, S.2, ss. 161-189.
- Yaman, Ali (2004). *Alevilik’te Dedelik ve Ocaklar*. Karaca Ahmet Sultan Derneği Yayınları.
- Yaman, Mehmet (2013). *Alevilik - İnanç, Edebiyat, Erkân-*. Demos Yayınları.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi (2010). *Kur’ân-ı Kerim ve Meali*. Ebabel Yayıncılık.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek Hasan (2008) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, Rıza (2018). *Geleneksel Alevilik (İnanç, İbadet, Kurumlar, Toplumsal Yapı, Kolektif Bellek)*. İletişim Yayınları.
- Yıldırım, Rıza (2020). *Menâkıb-ı Evliya (Buyruk)*. Yapı Kredi Yayıncılık.
- Yücel, Sabri (2003). *Keçeci Âhi Baba ve Zaviyesinde Yetişen Ünlü Kişiler*. Can Yayınları.

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Aralık/December 2024, ss. 81-90.
Geliş Tarihi–Received Date: 11.09.2024
Kabul Tarihi–Accepted Date: 05.12.2024
Araştırma Makalesi – Research Article
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578381>

KURULUŞUNDAN YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASINA KADAR OSMANLI- BEKTAŞILIK İLİŞKİLERİ

(The Relationship Between the Ottoman Empire and Bektashism from
Foundation to Abolition of the Janissary Corps)

Sevda OCAKTAN*

ÖZ

Tasavvufi düşünce İslâmiyet'in Türkler arasında yayılmasında olduğu gibi her dönemde Türk-İslâm devletlerinin kurulma ve yayılmasında başvurulan bir güç unsuru olmuştur. Örneğin İslâmiyet'in Türkler arasında yayılmasında ve ardından tarikat şeyhlerinden Ahmed Yesevî'nin öğrencileri ile birlikte Necmeddin Kübrâ gibi tarikat erbabının Anadolu'ya gelip İslâmiyet'in burada yayılmasında etkili olmuşlardır. Ancak bu unsurların siyasi idareye yararları yanında zaman zaman zararları da dokunmuştur. Nitekim Anadolu Selçuklu Devleti zamanında 1240 yılında vuku' bulan ve devlet için dönüm noktası olan Vefâiye tarikatı şeyhi Baba İlyas ve onun adamı Baba İshak tarafından başlatılan Babâî isyanı bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Bununla beraber bu ayaklanma XIII. yüzyılda Anadolu'da Bektaşiliğin oluşumuyla sonuçlanmıştır. Bektaşilik tarikatının yanı sıra XIII. yüzyılda Anadolu'da Mevleviyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye, Haydariyye, Kalenderiyye gibi tarikatlar da oluşmuştur. Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında da bu unsurlardan faydalanılmıştır. Hatta Osmanlı Devleti döneminde Bektaşilik yeniçeriler arasında kabul görmüş adeta yeniçeriler ile özdeşleşmiştir. Yeniçeri ocağının II. Mahmud döneminde 1826'da kaldırılması ile birlikte devlet yöneticileri tarafından Bektaşiliğe karşı bir tavır alınmıştır. Bu yazıda tasavvufi öğretilerin başta Bektaşiliğin devletlerin oluşum sürecinde ne kadar önem arz ettiği, yararları ve zararları mütalaa edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Bektaşilik, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahmed Yesevî, Gaza ve Cihat.

* Bursa Uludağ Üniversitesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, ocaksevdaro@gmail.com, orcid.org/0000-0002-8239-508X.

ABSTRACT

Sufi thought has always been a power element used in the establishment and spread of Turkish-Islamic states, just as it was in the spread of Islam among the Turks. For example, they were effective in the spread of Islam among the Turks and then the students of one of the sheikhs of the order, Ahmed Yesevi, and the men of the order such as Necmeddin Kübrâ, coming to Anatolia and spreading Islam there. However, while these elements were beneficial to the political administration, they were also sometimes harmful. As a matter of fact, the Babai rebellion, which took place in 1240 during the time of the Anatolian Seljuk State and was a turning point for the state, started by the sheikh of the Vefaiye order, Baba İlyas, and his man Baba İshak, can be shown as an example of this situation. However, this rebellion resulted in the formation of Bektashism in Anatolia in the 13th century. In addition to the Bektashism order, the 13th In the 19th century, religious orders such as Mevleviyye, Kübreviyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye, Haydariyye, Kalenderiyye were also formed in Anatolia. These elements were also used during the establishment of the Ottoman State. In fact, during the Ottoman State, Bektashism was accepted among the Janissaries and was almost identified with the Janissaries. With the abolition of the Janissary Corps in 1826 during the reign of Mahmud II, an attitude against Bektashism was taken by the state administrators. In this article, the importance of Sufi teachings, especially Bektashism, in the formation process of states, their benefits and harms will be discussed.

Key Words: Sufism, Bektashism, Hacı Bektaş-ı Veli, Ahmed Yesevi, Jihad and Gaza.

GİRİŞ

Tasavvufi düşünce, Orta Asya’da Türkler arasında İslâmiyet’in yayılmasında olduğu gibi Türk-İslâm devletlerinin kuruluş aşamasında da başvurulan bir güç unsuru olmuştur. Bu güç, sûfî ve dervişler yoluyla vücut bulmuştur. Bu kişiler bünyesinde Horasan’da doğan tasavvuf (Sarıoğlu, 2023: s. 103), H. III. yüzyılda Herat, Nişabur ve Merv’in mutasavvıflarla dolmasının ardından H. IV. yüzyılda Maverâünnehir bölgesinde Buhara ve Fergana’da Türkler arasında da yayılmaya başlamıştır. Hatta Türkler Fergana’da kendi şeyhlerine “baba” unvanını vermişlerdir. (Köprülü, 1976: s. 18). M. 10. yüzyılda Türkler topluca İslâmiyet’i kabul etmeye başlamışlardır. Türklerin kitleler hâlinde İslâmiyet’i kabulünde rol oynayan bu dini zümreler, Hz. Muhammed ve sahabeden sonra dini anlatan, insanları Allah’a davet eden ve bu konuda peygamber vekillığının en üst derecesinde kabul edilen kişiler olarak görülmüşlerdir. (Öngören, 2010: s. 50). Bu kişiler, sûfiliğin esaslarını Hz. Muhammed’e kadar dayandırmışlardır. Bununla birlikte idareciler tarafından tekkelerin tanınması, Karahanlılar gibi devletlerin

âlim, şeyh veya pirlere büyük önem vermesi, yöneticilerin tarikat veya şeyhlere bağılılıkları ve bu kişilerin gönülden Allah'a bağlı kişiler olarak görülmeleri sebebiyle halkın gözünde saygın bir yere ve etkili bir nüfuza sahip olmuşlardır. (Köprülü, 1976: s. 18). Bu durum halkın sûfi ve dervişlere tabiiyyetini kolaylaştırmıştır. Önemli sayıda bir Türk nüfusu İslâmiyet'i Allah dostu olarak kabul edilen bu sûfi dervişler vasıtasıyla benimsemiştir. (Türer, 1999: s. 376). Bunun yanında tasavvuf ehli dışında İslâmiyet'in yayılmasında askeri seferlerin ve ticari ilişkilerin rolü de göz ardı edilmemelidir. (Demirci, 2002: s. 927).

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Horasan ve Orta Asya'dan Anadolu'ya olan Türk boylarının göçleri Moğol akınlarıyla yoğunluk kazanmıştır. (Türer, 1999: s. 376). Türkistan'da H. V.- VI. yüzyıllar sırasında ortaya çıkmış olan Ahmed Yesevî'nin (Köprülü, 1976: s. 26) birçok takipçisi sûfi derviş de bu göçler sırasında Anadolu'ya gelmiştir. (Türer, 1999: s. 376). Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasının ardından Ahmed Yesevî ile birlikte Necmeddin Kübrâ gibi tarikat şeyhleri, kendi müritlerine İslâmiyet'i yaymak ve gaza faaliyetlerinde bulunmaları için Anadolu'ya gitmelerini salık vermiştir. (Türer, 1999: s. 376 ve Barkan, 1942: s. 297).

Türkmenler, Azerbaycan'ın Moğollar tarafından işgalini müteakiben Anadolu'da Sivas, Amasya, Bozok, Toros Dağları ve Bizans'a komşu Batı Anadolu dağlarına yerleşmişlerdir. (İnalcık, 2002: s. 119). Ancak Türkmenler, Orta ve Doğu Anadolu'da nüfus yoğunluğunun artması, sosyal ve ekonomik durumun bozulması, Selçuklu idaresinin halkına yabancı bir devlet hâline gelmesi ve keyfiliği, (Sarıkaya, 2002: s. 951), yine Anadolu Selçuklu Devleti'nin Türkmenlerden ağır vergiler alması gibi nedenlerden dolayı siyasi idareye karşı ayaklanmışlardır. Babaî adı verilen bu isyan, 1240 yılında Türkmenlerden Vefaiye tarikatı şeyhi Baba İlyas ve onun adamı Baba İshak tarafından başlatılmış ve zaten zayıf dönemlerini yaşayan Anadolu Selçuklu Devleti için bir dönüm noktası olmuştur. (İnalcık, 2002: s. 119). Bu isyan daha çok siyasi ve sosyal yönü ağır basan bir ayaklanmadır. Yani dini karakterli bir isyan değildir. Bu nedenle Şiilikle ilgisi yoktur. (Ocak, 2011: s. 146-150 ve Döğüş, 2002: s. 289). Bununla beraber bu ayaklanma XIII. yüzyılda Anadolu'da Sünnilik mezhebine muhalif bir grubun yani Bektaşiliğin oluşumuyla sonuçlanmıştır. (Köprülü, 1976: s. 208, 209). Bu teşekkülün yanı sıra bu isyan, sûfi dervişlerin idarecilerin karşısında yer aldığına olumlu etkileri kadar olumsuz etkilerinin de olabileceğini bize göstermiştir.

Aslında XIII. yüzyıl Anadolu’da tarikatlaşmanın başladığı yüzyıldır denilebilir. Nitekim daha önce zikredilen Bektaşîyye tarikatının yanı sıra Mevlevîyye, Kübrevîyye, Sühreverdiyye, Halvetiyye, Haydariyye, Kalenderiyye gibi tarikatlar da bu dönemde oluşmuştur. (Sarıkaya, 2002: s. 951). Bu dönemde Anadolu, farklı yapıda birçok dini taifenin nüfuzu altında karma bir yapı üstlenmiştir. (Türer, 1999: s. 378).

Bu çalışmada Bektaşîliğin oluşum-gelişme süreci ve Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan itibaren Osmanlı-Bektaşilik ilişkileri irdelenmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda Horasan Erenlerinin Anadolu’ya gelişi, çeşitli tarikatların Anadolu’daki faaliyetleri, tarikatlar ile devletlerin arasındaki ilişkiler ve özellikle Osmanlı Devleti ile Bektaşilik arasındaki münasebetler kısaca ele alınmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bektaşilik aslında başlangıçta Kalenderiyye’ye bağlı bir kol olarak H. IX. yüzyılda zuhur etmişti. (Ocak, 1992: s. 373 ve Köprülü, 1976: s. 111). Hacı Bektaş-1 Veli, Rum diyarı olarak zikredilen Anadolu’ya gelmiş (Köprülü, 1976: s. 53) ve Sivas, Kayseri, Kırşehir çevresinde gezerek kendisine yurt olarak Kırşehir yakınlarındaki Göreme yöresinde Sulucakarahöyük’ü (bugünkü Hacıbektaş) seçmiştir. (Ocak, 1992: s. 375 ve Sarıkaya, 2002: s. 952) Rum abdallarının başı olan Hacı Bektaş-1 Veli (Köprülü, 1976: s. 53 ve Çift, 2001: s. 226), bu bölgeye Sünni i’tikadın hâkim olduğu şehir, kasaba ve köylerden uzak olduğu için yerleşmiştir. (Ocak, 1992: s. 375). Hacı Bektaş-1 Veli, Çepni boyunun bir kolu olan Bektaşlı Oymağı’nın reisiydi. Horasan’dan Anadolu’ya gelen dervişlerden biri olan Hacı Bektaş-1 Veli, diğer dervişler gibi etrafında müritlerini toplayarak tekke ve zaviyeler açmıştır. (Ocak, 2011: s. 61 ve Ünlü, 2021: s. 613 ve Kara, 2011: s. 368-369). Böylelikle tekke ve zaviyeler, tarikat hâline gelerek sistematik bir düzen oturtana kadar şeyhin kurallarına göre idare edilen, dinin anlatıldığı sosyal mekânlar olarak tasavvur edilmiştir. Zamanla bu mekânlar etrafında tarikatlar teşekkül etmiştir. (Oğuzoğlu, 1999: s. 23 ve Kara, 2011: 368- s. 369).

Bektaşilik 13. yüzyılda Anadolu’daki siyasi karışıklık (Moğollar, Babailer, Haçlılar gibi) döneminde teşekkül etmiştir. Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde bu gruptan gaza ve cihat yolunda faydalanılmıştır. (Çift, 2001: s. 226 ve Alkan, 2009: s. 248). Başta zikredildiği gibi idareciler bu tasavvufi zümre ile irtibat kurmuş ve hatta Osmanlı Devleti döneminde Bektaşilik yeniçeriler arasında kabul

görmüştür. Hatta Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in Hacı Bektaş-ı Veli ile görüşmesinin ardından Hacı Bektaş-ı Veli'nin ocağa “pir” olarak kabul edilmesinin sonucunda bu ilişkinin başladığına yeniçeriler tarafından inanıldığı ileri sürülmüştür. (Bal, 2018: s. 179 ve Eğri, 2002: s. 114). Ancak Köprülü'ye göre bu görüşmenin ve yeniçeri ocağının kuruluşundaki tesir doğru değildir. (Köprülü, 1984: 102). Ölümünün ardından Hacı Bektaş-ı Veli tekkesinin başına Bursa'da da mekânı olan ve Buhara'dan gelen kırk abdalın biri olarak zikredilen Abdal Musa geçmiştir. Abdal Musa, Bektaşî tarikatının Batı Anadolu'da temellerini atmasından ve yayılmasını sağladığından dolayı Kafi Baba Tekkesi'nde yer alan kitabede pir-i sâni yani ikinci kurucu olarak anılmıştır. Abdal Musa'nın kurduğu tekke Bektaşiliğin dört dergâhından biri olarak gösterilir. Ayrıca Bektaşilik ayini sırasında etrafa serilen on iki tane posttan on birincisinin Ayakçı Şah Abdal Musa Sultan Postu olarak adlandırılması onun Bektaşî dergâhındaki önemini göstermesi açısından önemlidir. (Köprülü, 1988: s. 64 ve Uçar: s. 274 ve N. Yılmaz, 2002: s. 380).

Daha bu dönemlerde Bektaşiler kendilerini “Bektaşî” olarak değil “Baba İlyas müridi” olarak tanımlamışlardır. XIV. yüzyıl ile birlikte Rum Abdalları olarak zikredilmişlerdir. Hacı Bektaş Kültü'nün Bektaşiler arasında yayılması XIV. yüzyıldan sonradır. (Döğüş, 2002: s. 289). Aşıkpaşazâde'nin deyişiyle Abdalan-ı Rum olarak adlandırılan gruptan biri olan Abdal Musa'nın Geyikli Baba ile birlikte Bursa'nın fethine katıldığı ifade edilir. Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey ve Orhan Gazi ile kurulan ilişkinin ardından yeniçeri-Bektaşî ilişkisinin başladığı bahsi söz konusu olsa da tartışmalıdır. Uçar ve Barkan bu görüşmenin olduğunu iddia etmişlerdir. (Uçar: s. 275 ve Barkan, 1942: s. 290). Ancak yeniçeri ordusunun I. Murad döneminde kurulduğu kabul görmüştür. (Civelek, 2011: s. 856 ve Bal, 2018: s. 178). Bununla birlikte bu zümre siyasi yöneticiler tarafından da kabul gören ilk gayri sünni tasavvufî tarikat olmuştur. (Döğüş, 2002: 289 ve Ocak, 1992: 373). Tasavvuf erkânının devletin yanında yer almasının önemi daha önce Babailer isyanında da ifade edilmiştir. Bu isyanın başka yansımalarına daha sonraları da tesadüf edilecektir. Örneğin Kanuni Devri'nde yaşanan Kalender Çelebi İsyanı, Kanuni Macaristan seferindeyken gerçekleşmiş, bu yüzden seferden erken dönülmüş ve bastırılması oldukça güç olmuştur. (Öz: 1992: s. 187). Devletler zaman zaman bunun gibi ayaklanmalarla karşı karşıya kalmışlardır. Diğer taraftan, isyan çıkaran tarikatların yanı sıra Bektaşilik devletin tanıdığı bir tarikat olmanın meyvesini de tadacaktır. Geçimlerini vakıflar yoluyla

devam ettiren bu tarıkata sultanlar tarafından zaman zaman araziler de vakfedilmiş, tekke ve zaviyeler açılmıştır. (Ocak, 1992: s. 377- Alkan, 2009: s. 254). Zira bu suretle Bektaşilerin dolayısıyla yeniçerilerin gönlünü hoş eden sultanlar, stratejik hamleler yapmıştır. (Maden, 2015: s. 181). İşte bu dönemlerden biri de II. Bayezid Dönemi olmuştur. II. Bayezid kuvvetle muhtemel Anadolu'da görülen Şii nüfuzu üzerine Bektaşileri elinin altında tutmuştur. (Ocak, 1992: s. 377). Hatta II. Bayezid, Balım Sultan'ı 1501'de Dimetoka'dan getirerek Hacı Bektaş-ı Veli'nin zaviyesinin başına oturttuğu ifade edilmiştir. Bu dönemde iktisadi olarak güçlenen zaviye, Balım Sultan ile tarikatlaşma ve teşkilatlanma evresine girmiştir. (Yılmaz, 2015: s. 98 - Kara, 2012: s. 26 - Maden, 2015: s. 176). Böylelikle Balım Sultan döneminde Bektaşiliğe gelen iktisadi destek neticesinde bu kişiler ve aileler oldukça güçlenmişlerdir. Birçok tarikat Hacı Bektaş-ı Veli zaviyesine bağlanmıştır. İdari konularda bağımsız hareket edebilme hakkını kazanmışlardır. Böylece Hacı Bektaş-ı Veli tarikatı bugünkü görünümüne benzer bir şekil almış oldu. (Ocak, 1992: s. 374 - Ocak, 2011: s. 65). Bu dönüşüm dönemine tam olarak ne zaman girildiği bilinmemektedir. Ancak Kalenderilik, Haydarilik, Vefailik gibi tarikatlarla bütünleşik bir hâlden kurtulup müstakil bir tarikat hâline 16. yüzyılın başlarında Balım Sultan ile kavuşmuştur. (Ocak, 1992: 374-376). Balım Sultan Anadolu'ya Dimetoka'dan Kızıl Deli (Seyyid Ali Sultan) dergâhından alınıp getirilmişti. (Ocak, 1992: s. 375, 378- Bindoğan, 1999: s. 82). Balım Sultan'ın gelişiyile birlikte Bektaşî tarikatının esaslarını Hak-Muhammed-Ali ve on iki imam kültüne göre düzenlemiştir. Zira Babai kalıntılarının da Bektaşilere katıldığı göz önünde bulundurulursa da bu Şii akımlara yabancı olmaması beklenen bir durumdur. (Ocak, 1992: s. 375). Babaî bakiyeleri daha sonra diğer Türkmen sûfleri gibi Bektaşilik ile bütünleşerek varlıklarını devam ettirmişlerdir. (Sarıkaya, 2002: s. 952). Neticede Bektaşilik, Safevî Devleti'nin nüfuzu sonrasında Osmanlı Devleti zamanında Şiiliğe kaymıştır. (Bayram, 1999: s. 55).

17. yy. ile ilgili pek bir bilgi olmamasına rağmen Bektaşiler ile sultanlar arasındaki ilişkinin iyi seyrettiği ve her padişah cülusundan sonra Bektaşî şeyhinin sultanı tebrik etmeğe geldiği bilinmektedir. Evliya Çelebi tarafından verilen bilgilere göre bu tekke XVII. yüzyılda zengin vakıflara sahip olmuş ve tekkenin içinde bulunduğu köy vergiden muaf bırakılmıştır. (Yılmaz, 2002, s. 380). Başlangıçta Kalenderiye zümresinin bir kolu olarak teşekkül edip gelişen Bektaşilik, XVII. yüzyıla gelindiğinde tüm Kalenderîlerin Bektaşî kimliği kazanmalarıyla gelişimini

devam ettirmiştir. XVIII. yüzyıl ise Kalenderîlik zümresinin batı kesimi artık tamamen Bektaşiliğe dönüşerek gelişimini sürdürmüştür. (Ocak, 1992: s. 215).

1826 yılına gelindiğinde II. Mahmud Dönemi'nde "Vak'a-i Hayriye" adıyla bilinen yeniçeri ordusunun kaldırılmasının ardından Bektaşilik de yasaklanmış, tekke ve zaviyeleri kapatılmıştır. Bektaşilerin sürülme nedeni olarak yeniçerilerin Bektaşilerle olan ilişkileri ve Bektaşî tekkelerinin yeniçerilerin fesat yuvası hâline dönüşmesi gösterilmiştir. Bunun yanı sıra Bektaşilerin arkalarına yeniçerileri alarak bazı tekke ve zaviyeleri zorla ele geçirdikleri ve bunların vakıf gelirlerine el koydukları hatta kimi zaman halkı kullanarak sahte vakfiyelerle yeni vakıflar kurmaları kaldırılmasına sebep olarak gösterilmiştir. (Civelek, 2011: s. 868 - Alkan, 2009: s. 251-252). Ayrıca Bektaşilerin yeniçerilerin savaşlarda başarısız olarak devamlı yenilmelerinde ve devlete karşı isyan etmelerinde etkili olduğu, yeniçerileri sapkınlıklara sürüklediği, ramazan ayında yiyip içtikleri, ibadetlerini yerine getirmeyip şarap içtikleri ve cem ayini yaptıkları da iddia edilmiştir. (Bal, 2018: s. 184). Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile birlikte bazı Bektaşî tekkeleri yıkılmış bazıları ise cami ve mescitlere dönüştürülmüştür. (Civelek, 2011: s. 868). Bektaşilik Sultan Abdülaziz zamanında serbestliğe kavuşmaya başlamıştır. (Uçar, s. 283). 1925 yılına gelindiğinde ise TBMM tarafından çıkarılan 677 sayılı kanunla tarikatlar kapatılmış ve böylece Bektaşilik resmen sona ermiştir. Ancak günümüzde birçok tarikat gibi varlıkları devam etmektedir. (Alkan, 2009: s. 254).

SONUÇ

Yukarıda bahsedilenler ışığında Osmanlı Devleti ile Bektaşiler arasındaki ilişkiler bağlamında şu sonuçlara ulaşabiliriz:

- ✓ Osmanlı Devleti kuruluş döneminde dini oluşumlar arasında Sünni ya da gayri-sünni yapıda olması yönünde bir ayırımı gitmemiş ve bu gruplar birbirleriyle gaza ve cihat yapma yoluna gitmişlerdir.
- ✓ Osmanlı ordusunun önemli bir yapısını oluşturan yeniçerilerin gayri-sünni yapıya sahip olan Bektaşilik ile özdeşleşmesinde Osmanlı Devleti bir sakınca görmemiştir.
- ✓ Bektaşiliğe bağlı olan yeniçerilerin Sünni İslâm dünyasının önderi ve koruyucusu konumunda olan Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırıcı bir eylem içerisinde bulunmamışlardır.

- ✓ Sünni İslâm ilkelerini benimsemiş olan Osmanlı Devleti'nin padişahları her ne kadar yeniçerilerin gönlünü almak için olduğu düşünülse bile gayri-sünni bir tarikatı hem maddi hem manevi anlamda desteklemiş ve gelişmesini sağlamıştır.

KAYNAKLAR

- ALKAN Mustafa, “Yeniçeriler ve Bektaşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 50, 2009, ss. 243-260.
- BAL Kibar, “Tarihsel Süreç İçerisinde Bektaşiliğin Yeniçeriler İçerisinde Aldığı Şekil”, *IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, ed. Orhan Kurtoglu-Ayşe Çamkara Erginer, C.I, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2018, ss. 177-190.
- BARKAN Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve kolonizasyon metodu olarak Vakıflar ve temlikler-I, İstilâ devirlerinin Kolonizatör Türk dervişleri ve zâviyeler”, *Ankara: Vakıflar Dergisi*, S. 2., 1942, s. 297.
- BAYRAM Mikâil, “Hacı Bektaş-ı Horasânî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar Ve Yeni Bilgiler”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.7, Ankara : Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 51-56.
- BİNDÖĞAN Nejat, “Seyyid Ali Sultan (Kızıl Deli)”, *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1999, ss. 75-82.
- CİVELEK Yakup, “Yeniçeriliğin Kuruluşu Ve Hacı Bektaş Veli”, *I. Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu*, 2010, Çorum : Hitit Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma ve Uygulama Merkezi, ed. Osman Eğri, Mehmet Evkuran, Muammer Cengil, Adem Korukcu, C. II, Baskı Yeri ve Yılı: Ankara 2011, ss. 853-872.
- ÇİFT Salih, “Osmanlılar Döneminde Bursa’da Bektaşî Kültürü Ve Bektaşî Tekkeleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, C. 10, S. 2, 2001, ss. 225-239.

- DEMİRCİ Mehmet, “Müslüman Türklerde Tasavvuf”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara : Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 927-940.
- DÖĞÜŞ Selahattin, “Bektaşiler Ve Osmanlı Yönetimi”, C.V., S. 1, *Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2002, ss. 287-299.
- EĞRİ Osman, “Yeniçeri Ocağı’nın Manevi Eğitimi ve Bektâşilik”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, C. VIII, S. 24, 2002, ss.113-131.
- İNALCIK Halil, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 9, Ankara : Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 118-159.
- KARA Mustafa, “Tekke”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 40., İstanbul, 2011, ss. 368-370.
- KARA Mustafa, *Bursa’da Tarikatlar Ve Tekkeler*, 3.b., Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2012.
- KÖPRÜLÜ Fuat Orhan, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 3.b., Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976.
- KÖPRÜLÜ Fuad Orhan, *Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu*, 2.b., Ankara : TTK Basımevi, 1984.
- KÖPRÜLÜ Fuat Orhan, “Abdal Musa”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.1, İstanbul, 1988, ss. 64-65.
- MADEN Fahri, “Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 73, 2015, ss. 173-202.
- OCAK Ahmet Yaşar, “Baktaşilik”, *T.D.V. İslâm Ansiklopedisi*, C. 5., İstanbul, 1992, ss. 373-379.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik : Kâlenderûler (XIV-XVII. Yüzyıllar)*, Ankara : Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992.
- OCAK Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı- Aleviliğın Tarihsel Altyapısı*, 5.b., İstanbul : Dergâh Yayınları, 2011.

- OĞUZOĞLU Yusuf, “Osmanlı Kuruluş Dönemi Müesseselerindeki Sivil Karakter Ve Devletin Gelişmesi Üzerindeki Etkisi (1299-1402)”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C.7, Ankara : Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 17-27.
- ÖNGÖREN Reşat, “Şeyh”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul, 2010, ss. 50-52.
- ÖZ Baki, *Osmanlı’da Alevi Ayaklanmaları*, İstanbul: Ant Yayınları, 1992.
- SARIOĞLU Atanur, “Türklerin İslamiyete Geçiş Süreci ve Etkili Olan Faktörler”, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, S.1, 2023, ss. 87-110. <https://doi.org/10.55543/insan.1179330>.
- SARIKAYA Saffet, “Türklerin İslamlaşma Sürecinde Mezheplerin ve Tarikatların Yeri”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 5, Ankara : Yeni Türkiye Yayınları, 2002, ss. 941-963.
- TÜRER Osman, “Osmanlı’nın Temelindeki Manevi Harç : Kuruluş Döneminde Anadolu’da Tasavvuf”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, C. 4., Ankara : Yeni Türkiye Yayınları, 1999, ss. 375-383.
- UÇAR Ramazan, “Pir-i Sani: Abdal Musa”, *Anadolu’da Aleviliğin Dünü ve Bugünü*, *Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları*, ss. 273-287.
- ÜNLÜ İhsan, “Hacı Bektaş Veli’nin Tarihteki Konumu Ve Günümüze Yansımaları”, *DEÜİFD Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*, 2021, ss. 609-627.
- YILMAZ Gülay, “Bektaşilik ve İstanbul’daki Bektaşî Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 45, 2015, 97-136.
- YILMAZ Necdet, “Anadolu Bektaşiliğine Bir Bakış (XVII. Yüzyıl)”, *Yeni Türkiye Dergisi*, S. 45, 2002, ss. 379-383.

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Aralık/December 2024, ss. 91-112.
Geliş Tarihi–Received Date: 06.08.2024
Kabul Tarihi–Accepted Date: 26.10.2024
Çeviri
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578390>

HACI BEKTÂŞ TEKYESİ

Yazar: Hamit Zübeyir

Aktaran: Mustafa ÖGE*

İkinci cilt 1926

Türkiyât Mecmû'ası

İstanbul Darü'l-fünûnu Türkiyât Enstitüsü tarafından neşr edilir.

Müdür: Köprülüzâde Mehmet Fu'at

İstanbul Dârü'l-fünûn'unda "Türk Edebiyatı Tarihi" müderrisi

İstanbul Devlet matbaası

1928

Hacı Bektâş Tekyesi

Hamit Zübeyir

'Alevi ve Bektâşîlerin ka'besi makamında olan Hacı Bektâş (eski ismiyle "Hacım Köyü" yâhûd "Sulucakarahöyük" Kırşehir-Kayseri ana hattının sağında nispeten sapa mevki'de) "Mucur" kazasına tabi' takriben bin dört yüz nüfuslu bir nahiye merkezidir. Yüksek yaylada olduğu için havası fevkal'ade sağlam, içecek suları tatlı ve mebzûldür. Yolları ise, her sene gelen on binlerce zâire hac meşakkatlerini biraz tattırmak için, belki 'an-kasd ihmâl edilmiştir. Yalnız, karlı zamanlarda hacıların sahrâda gayb olmalarını temin için işaret olmak üzere, yol boyunca ba'zı dikili taşları yekdiğerinin takip ettiği görülür.

* Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
e-mail: mustafaoge@balikesir.edu.tr. ORCID: 0000-0002-2834-5575

Hacı Bektâş'ta han yoktur. Anlattıklarına göre ziyaretçi gerek Çelebi'ye ve dergâha mensûb olsun harice verilmez. Harb-i 'Umumide Babalar hükümete müracaatla evkâfiye (?), ta'amiye ve ta'miriye faslından terakküm eden yüz binlerce liradan bir misafirhane inşası için müsa'ade almışlar, ve bu misafirhanenin yalnız duvarları otuz bin liraya mal olmuş, mefrûşattan ma'ada ahşap kısmının ikmâli için kırk bin liralık bir keşif yapılmıştır. Dergâhın rakibi olan Çelebilik müessesesi, gölgede kalmamak için, bu misafirhanenin yapılmamasına çok çalışmışsa da muvaffak olamamıştır. Devran (?) eden rivâyete göre civârında seksen köy (en uzağı dört sa'atlik mesafede) olan Hacı Bektâş'ın kazaya kalbi için 329 da irâde çıkmışsa da merhûm "Cemalettin Çelebi" mâni' olmuştur. Çelebi Efendi'nin kuşkullanması, kaza olursa mahkeme, nüfus dairesi, tapu dairesi, eczahane, hastahane gibi müessesâtla birlikte birçok münevver me'mur gelir ve Çelebilik makamı daimi bir kontrol altında bulunur ve onlarla temas takdirinde şahsiyet-i ma'neviyesi haleldâr olur gibi düşüncelerden ileri gelmiş olsa gerekdir.

Hacı Bektâş'ın kısmen dergâha kısmen Çelebiler'e mensûb ahâlisi topraksız ve fakirdir. Çevresindeki köy ve kasabalarda kilim ve halı dokudukları halde, burada el sınayi'i teşvik

366

görmemiştir. Müritlere satılan Hacı Bektâş Teslim Taşı, nâhiye ahâlisine büyük istifâde temin etmez + (ı) Zira taş "Ürgüp"te çıkar ve orada yapılır. (Rivâyete göre Hacı Bektâş buraya geldiğinde zehir vermişler. Bir Hristiyan kadını kendisini yoğurtla tedavi etmiş. Onun şerefine Ürgüp'ün Taşı daha makbûl olmuş.) Tecrübeli nahiye müdürünün ifadesine göre Hacı Bektâş ahâlisi çok zeki olup mektepte tahsîl görmemiş olmalarına rağmen büyük bir kısmı okuyup yazmak bilmektedir.+ Yalnız içki ma'alesef çocuklar ve kadınlar arasında da tevsî isti'dâdını gösteriyor.

Hacı Bektâş ahâlisi bazı iktisâdî sebeplerden dolayı Babalara ve Çelebilik müessesesine muğber olmakla beraber, "Sünniler" de dâhil olduğu halde hepsi tekyenin nüfûz-ı ma'neviyesi altındadırlar. Evkâf Müdüriyet-i 'Umûmiyesiyle

+ Hacı Bektâş'da az çok her evde bu taşı yontmakla meşgul olanlar vardır. Bir topal zat ile tufengci ustası zana'atkar olarak tanınmışlardır. Çıkrıklar el ile dönmekte olup zahmetli ve nankör bir iştir.

+ 'acil ihtiyaca şimdilik kifâyet eden yeni mektebi Salih Niyâzi Baba yaptırmıştır. Elyevm Ankara'da otelcilik eden Salih Niyâzi Baba Tayyare cem'iyetine de büyük mu'avenetde bulunmuştur.

Ma'ârif Vekâleti'nin müştereken gönderdiği heyet, Tekyede çalışmak için yerlilerden tek bir 'amele bulamamıştır. Halk arasında bu günde şu rivâyet cârîdir.

-Kaç kereler kara kazanın altında köpekler ve kurtlar yavruladı. Yine de bu Tekye açıldı. Bir sürü hurâfenin mihrâbı olan Selam Kaya⁶ etrafındaki duvarı yıkdırub taşlarını mektep inşaatında kullanan nahiye müdürünün herkes çarpılacağına ka'ildir. Bütün bunlara rağmen, eski bâtil i'tikâdâtın sarsıldığını gösteren (nasıl iman edeyim, bu kapı yıkıldı) gibi ifadeler de işittik.

Dergâh:

Geniş bir sahada yükselen Çelebilik dairesinin sönük ve müksî bir manzara irâ'e itmesine mukâbil, dergâh, yeşillikler içinde sivrilen Selçûk biçimi ihrâmi kubbeleri, minaresi, daima çağlayıp akan çeşmeleriyle gönüle daha ziyâde neş'et veriyor. Ve bir âhiret müessesesinden ziyâde

367

bir mâlikânede imişiz gibi bir hüsn-i telkîn ediyor. Bu i'tibarla onun Zira'at Numûne mektebine tahvîl edilmesi isâbet olmuştur. Tekye kapandıktan sonra, ta'limatnâme mûcibince, Mucur kâ'imakâmının riyâseti altında, Jandarma kumandanı, Ma'ârif me'mûr vekîli, Muhâsebe-i Husûsiye Müdürü, Evkâf Müdüründen mürekkep olarak teşekkül eden tespit heyetinin bir aya yakın çalıştığını 'arz edecek olursak, ehemmiyeti tezâhür eder. Dergâh, hakikatde yalnız bir 'ibâdethâne olmayıp 'aynı zamanda iktisâdî bir müessesedir. Müstakilen dergâha 'âit olup bağlarda (Dede Bağı, Han Bağı) ve dergâhta ve çiftliklerde tespît olunan hayvanat mikdârı 105 ve dergâhın çiftliklerinde (Kütükçe Çiftliği, Kaya Çiftliği, Kızıl Öz Çiftliği, İlcek (?) Çiftliği) ortakçılarla müşterek olan ağnâm ve hayvânât 'adedi cem'an 527, dergâh çiftliklerinde tespit olunan arâzî, tarla, bağ, bağçe, kavaklık, çayır, ağaçlık ve kıraç olmak üzere 4487 dönümdür. Dergâha 'âid 'akârât dört yüzden ziyâde dükkân, buharla müteharrik un değirmeni, dört su değirmeninden 'ibârettir. Mebâniden gayrı bağ, bağçe, arâzî ve emlâk evkâf tarafından Zirâ'at Numûne Mektebine 12,586 lira 25 kuruşa satılmıştır! Ve yeni yapılan misâfirhânede, mektep olmak şartıyla zirâ'ate terk edilmiş Vilâyet bütçesinden mektebin ikmâline on beş bin lira tahsîs ve Zirâ'at Vekâleti'nin de mu'âveneti temin edilmiştir.

⁶ Hacı Bektaş'ta yerleri gösterilen Selam Kaya, Arslan Kaya, Hamur Kaya, Fatma Ana, Beş Taşlar, Ak Peykâr (?) vesâire için velâyetnâme ve menâkıbnâmelere bakınız.

9 Teşrin-i Sâni 341 tarih ve 17646/50 numarolu ta'limâtnâme mûcibince Ankara Evkâf Müdüriyet-i 'Umûmisine irsâli icâb eden halı, kilim, yastık dört yüz altmış bir parça eşya, tespit heyeti tarafından mühürlü on dört denk yapılarak Ankara Evkâf Müdüriyet-i 'Umûmisine teslim edilmiştir. Tekyelerdeki müzelik eşya ile 'alâkadâr olan Ma'ârif Vekâleti, halılardan müzelik olanların Evkâf Müzesine teslimini talep, Hacı Bektâş'da muhtelif odalarda sandıklar içinde bulunan kitapları toplatarak Ankara Kütüphane-i 'Umûmisine nakl ile fihristlerini tertip ettirmiş, ve diğer müzelik 979 'adet eşya tarihî kazan ile birlikte Ankara'ya nakl olunarak müze anbarına vaz' edilmiştir. Hacı Bektâş'ta kalan hubûbât vesâ'ir eşya ta'limâtnâme mûcibince Evkâf tarafından müzâyede ile satılmıştır. Bektâşiliğin hakkıyla anlaşılabilmesi için kütüphane ile sâ'ir muharrerâtın ve müzedeki eşyanın bir an evvel tedkîkî lazımdır. Ma'ârif Vekâlet-i Celilesi hiç şüphesiz bu vazifeyi ihmâl etmeyecektir. Biz burada dergâh hakkında ancak ba'zı müşâhedelerimizi kayd ile iktifâ edeceğiz:

368

Dergâhın henüz ikmâl edilmek üzere olan muhteşem dış kapısından girilince** geniş bir avlu gelir. Kapının soluna bitişik olarak zikri geçen nâ-tamam misâfirhâne bulunur. Bu misâfirhânenin yerinde eskiden 8-10 odalık misâfirhâne varmış.†† Avlunun sağını At evi ve ahırlar işgal eder. At evindekiler tekyenin atlarına ve gelen misâfirlerin atlarına bakarlar. At evi sofadan geçince az ziyâli geniş bir oda ile kiler gibi müştamilâtan 'ibarettir. Merfrûşât ve muhteviyâtını bir sürü kilim, cicim (?), yastık, minder, yorgan, şilte, post, köhne duvar sa'âti, zenbil, kalbur, bir sürü sahan, kavanoz, çorba tası, cezve, güğüm, leğen, tepsi, kevgir, tencere, tas, kepçe, havan, leğence (?), kahve değirmeni, el kantarı, eğer takımları, koğa (?), yaylı araba, kağrı, çift takımı gibi şeyler teşkîl eder.

At evinin önünde bol solu bir çeşme vardır. Hacı Bektâşlılar, içmek ve yıkanmak için ileride zikr edilecek olan "Arslan Çeşme"den su almayı tercih ederler. Bu, suların arasındaki farktan ziyâde, sonki (?) çeşmenin daha mübârek olarak tanınmasından ileri gelir. Büyük avludan havuzlu avlu ta'bîr olunan orta avluya girmek için alçak bir kapıdan eğilip geçmek lazımdır. Birkaç def'a başını çarpan Zirâ'at Müdürü bu kapıyı yükseltmiştir. Orta avlu, Arslanlı Çeşme, Ekmek Evi, Aş Evi, Cami', Kiler Evi, Meydan Evi, Mihman Evi ile ihâta olunan mustatîl

** Mimarı Tekye'nin içindeki Nakşibendi cami'nin imamıdır.

†† Misafir gelince adamına göre mu'amele edilir. Köylü dışarıda yatar, büyük misafirler şeyh odasında ve yukarıda bağçede köşke misafir idilir! On ikiden sonra misafir almazlarmış.

şeklinde bir saha ‘arz eder. Evlerin önünde direklere istinâd eden açık bir koridor, avlunun kapıya yakın kısmında büyük bir havuz vardır. Doldukça açılıp bağçeye bırakılır. Havuzun üzerinde gayr-ı mes’ûl bir el tarafından kırılan Bektaşî Tacının altında yol arkadaşım ressam Şerafettin Bey’in kayd ettiği zîrdeki kitâbe yazılıdır:

Maaşallah

Sene 1326 sene 1324

Bahr-i ‘Ummân vilâyet Hacı Bektaş Veli

Hangâh-ı feyz-i Bârî’dir heman cennet misal

369

Vali-i Beyrut devletlü Halil Paşa gibi

Bir vezirin hem-ser ‘ismetveri Zehra ‘Adîl

Nazlı Hanım bu havuzu etti inşa Tekye’de

yaptı güya cennetü’l-mevâde(?) ‘ayn-ı selsebil

Hacı Feyzullah Baba gayret ve himmet ile

oldu icrâda bu havuz safa-bahşın delil (...)

Saki-i kevser şehid-i Kerbela ‘aşkına (...)

Her biri olsun ilahî(?) nail ecr-i cezîl

gelen remziden guher(?) tarih carîdir (...)

Bab-ı kevser oldu bu havuz-ı dilârâda(?) sebil.

Mehmet Es’ar(?)

Arslanlı Çeşme:

Orta avlunun girilince sağ köşesinde Bektâşîlerin zemzemi makamında olan meşhûr Arslanlı Çeşme vardır ki büyük havuza munsabb olur. Arslanlı havuzda su bir arslan heykelinin ağzından boşanır. Arslan Mısırlı muhibbelere “Kara Fatma” tarafından gönderilmiş olup yukarısında şu kitâbe yazılıdır:

Nûş eden bulur hayat-ı câvidân

çeşme-i hayvan ki derler işte bu
iç şehid-i Kerbela'nın 'aşkına
ver salat ile selam ile vuzû
cevheri tarihi söyle Hilmiya
arslanın ağzından akdı buzlu su

Sene 1270

Büyük avlunun sağında duvara örülü olarak bu çeşmenin eski kitabesi bulunur:

Malkoç Bâlî İbn-i 'Ali hazretleri
Gaziler serdârı ve erenler serveri
Hacı Bektaş Veli'nün 'aşkına
Eyledi cârî bu 'ayn-ı kevseri
tarihi dokuz yüz altmış ikide
teşnelikte(?) oldu abdâlân tiri(?)

370

Asıl binanın üzerinde duvarda ve sütunun üzerinde zîrdeki kitâbeler mevcuttur:

idüp ta'mirini hayrat

Nebi Dede olup dilşâd

sene bin iki yüz otuz

sekizde eyledi bünyâd(?)

2-Etti ta'mirin Tûrâbî hane-i tākın cedîd

'avn-ı hak bin iki yüz seksen iki tarih bedîd

3-Bismillahirrahmanirrahim bizalık

Ammere hazihil imârete melikil meşâyih il abdâlân

Ekmek Evi:

Havuzlu avlunun sağında başta Ekmek Evi, fırından gayrı odaları havî olup sıralayacağımız eşya buradaki hayat hakkında bir nebze fikir verebilir:

Halı, yan halısı, kilim, cicim, 39 ‘adet post, meşin sofra, 12 şem’adan, çay ve kahve takımları, 3 teber, 2 nefir, 5 keşkül, 1 termometre, 2 asma sa’at, 4 et satırı, 3 burgu, 2 destere, tunç havan, çorba tası, güğüm, leğen, bir sürü kab kakak, 1 sandık, derununda kütüb-i mütenevvi’a bal bıçağı, tulumba, tütün havanı, 2 savurma makinesi, bulgur el değirmeni taşı, 2 ‘adet altı gözlü un anbarı, 2 kepek sandığı, 2 hamur teknesi, iki gözlü büyük anbar, tahta kerevet 18 hamur tahtası, 2 tahta kürek, 2 tarz-ı cedîd arı kovanı, 40 ‘adet ‘âdi boş arı kovanı, merdiven, ileh ileh...

Aş Evi:

Aş Evine girmezden evvel şu kitâbe nazar-ı dikkatimizi celb eder.

Benâ haz el mutbah el mübâreketehu el-Hacı Bektâş El-Horasânî

el-ma’mûr sâhibü’l-hayrât Balî Bey bin gazi Malkoç

rahmetullahi ‘aleyh 968

371

diğer kitâbe:

tecdîd kıldı bin iki yüz seksen altıda

aşhâneyi bu tâkı ve revâkı Hasan Dede

1286

Aş Evi tavanları kalın kirişlerden yapılmıştır. (Üstünde rutubeti gayr-ı nafiz toprak bulunur) Ortada Avrupa karî büyük gaz lambası asılıdır. Karşıda üç büyük kazan vardır. Ortadaki en büyük meşhûr Bektâşî kazanının ateşsiz kerâmetle kaynadığı rivayet olunuyor. Fi’l-hakîka altında ateş yakılmadan burası kaynayabilir! Zira mücâvirindeki kazanların altına yakılan ateşin ‘alevleri kazanı yalayup geçecek tarzda duvar içinden tertibât vardır. Kazanın üzerinde bir kitâbe müşâhede etmedik. Muharrem’in on ikisinde Aş Evi’nde bu kazanda ‘aşure pîşer ve Aş Evi önünde ayak üzerinde mersiye okunur. Kazanın üstünde yukarıda ‘Ali levhası, sağ ve solunda kazanla mütênâsip muhteşem kefçeler (?) asılıdır. Kapı tarafındaki duvarda geyik boynuzları keşköller nazar-ı dikkatimizi celb eder. Aş Evi’ne bitişik olarak Dede’nin oturmasına mahsûs bir oda vardır. Küçük ve yüksek

pencereleri yukarıdan esrarlı ziyâ neşr eder. Dolaplar alçak duvarlar içine gömülüdür. Duvarda yedi teber, iki nefir, üç keşkül, iki geyik boynuzu asılıdır. Hesapsız yastık, minder, kaşağı, hayata sırtlarını çeviren dervişlerin oldukça dinlendiklerine, 26 gümüş fincan zarfı, 2 altın yıldızlı gümüş fincan zarfı, 37 büyüklü küçüklü fincan çok sohbet edildiğine işaret olsa gerektir. Bektâşî hoş sohbetliği ve Bektâşî nükte perdâzlıkları galiba bu meclislerde inkişâf ediyordu. Altı büyük kazan, yirmi büyük küçük bakır kazan, altı et satırı, 29 et bıçağı, beş meşin sofra, altmış üç bakır yemek sahanı ve hesapsız kap-kacak, gelen misâfirlerin mikdârı hakkında bir fikir verebilir. Aş Evi'nin tertibâtı meyânında bir sandık kitap, iki kebir kantar, bir 'adet çeki kantarını da zikr etmeğimiz icap eder.

Mihman Evi:

Kahve ocaklı ve birçok dolaplı dar küçük odadan 'ibarettir. İçerisi ziyâyı yüksek ve küçük olan pencerelerden ziyâde açık kapıdan alır.

373

Meydan Evi:

Tekyenin kalbgâhı mesâbesindedir. Ayın cemler burada yapılır. Cum'a günleri kahve burada içilir. Alçak kapıdan içeri girince kendimizi diğer evlere nisbeten daha aydınlık bir salonda buluruz. "Kırlangıç" kanadı ta'bır olunan ve yontulmuş kalın kirişlerin bir kubbe teşkîl edecek sûrette hendesevî tarzda üst üste konulmasından vücûd bulan tavan, mevcûd numûnelerin en nefislerinden olsa gerektir. Medhalin tamam karşısında bir kahve ocağı, ocağın sağında pencere yanında Babalar mevki'i bulunur. Ocağın bir tarafında kasa, diğer tarafında kahve takımları durur. Duvarlara gömülü olan yedi 'adet dolap içinde müte'addid hediyeler vardır. Medhalin der hal (?) solunda Horasan Postu sarılı bir kürsü üzerinde "Selmân-ı Pak'ın" ibriği ile şem'adanlar durur. Sol duvardan açılan bir kapıdan şeyhin husûsî odasına girilir.^{††} Kapının üstünde 1298 tarihi ve bir (Hu) yazılıdır. Dört duvarda tertip gözetilerek ve gözetilmeyerek doksan levha asılmıştır. Sol duvar üstünde yukarıdan sıra ile zirdeki levhâlar bulunur:

Allah Celle Celalehu

Muhammed 'Aleyhisselam

^{††} Son Baba kendisi burada oturmaz, yerine Hasan Dede isminde birini bırakmış.

İmam ‘Ali Hazret-i Radiyallahu ‘anh Kerremallahu vechehu er-rıza es-sahi el-vefi

Hazret-i İmam Hasan Radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Hüseyin Radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Zeyne’l-‘Abidin radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Muhammed Bakır radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Ca’feri’s-Sadık radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Musa Kazım radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam ‘Ali Rıza radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Muhammedi’t-Taki radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam ‘Aliyyi’n-Naki radiyallahu ‘anh

Arka duvarda bu yukarıdakilerin mütemadisi olmak üzere:

Hazret-i İmam Hasani’l-‘Askeri radiyallahu ‘anh

Hazret-i İmam Muhammed Mehdi radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Muhammed Ekber radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Abdullah radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Kâsım radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Ali Ekber radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Seyyid Kâsım radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Ali el Asgar radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm ‘Abdah radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Yahya radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Sâlih radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma’sûm Tayyib radiyallahu ‘anh

Hazret-i Ma'sûm Ca'fer radiyallahu 'anh

Hazret-i Ma'sûm Tahir radiyallahu 'anh

373

Karşı duvardaki levhalar:

Allahu Vahdehu

Allah Muhammed 'Ali Fatma

Ya rab ileh

Edep ya Hû

Ya 'Ali

La ilahe illa Hû

Takvimü's-sa'ate ileh

Ene ve 'Ali ileh

Muhammed Celaleddin Rûmî

Li-muhsine

şemâ'il-i peygamberî

Sağ duvardaki levhalar:

Min kelim merhûm İzzet Paşa

Şecere-i Tayyibe es--seyyid Hacı Bektâş Veli

İnnallahe yuhibbü'l-cemile'l-cemal

Ve tekessebe 'ana ed-düfii tahmiden

nüi'me el- mü'eddibu'd-dehr

Kuli'l-hayr..

Zahidâ hakkıçün ol şahid ki cûd-ı ekmel

Hilye-i Muhammedî levhası

Bir kimse değil sırr-ı kaderden ağah
Fa'lem ennehu La ilahe illallahu
Rabbi yessir velâ tua'ssir
Rabbi yessir velâ tua'ssir (mükerrer)
ashab-ı kehf
Ene medinetü'l-'ilm ve 'Ali bâbihâ (İki tarafı türbe)
Ya Hazret-i Sehl
Allah le'l Mustafa 'ilmü'n mayeti
Ya Hazret-i ma'sûm Ca'fer radiyallahu 'anh
Ya Hazret-i Kâsım radiyallahu 'anh
Ekimü'l ulemâe fe innehüm ve resetü'l enbiyâi
Ya Hazret-i Hünkâr Bektâş Veli
Bismillahirrahmanirrahim
Türbe veya külah şeklinde Hacı Bektâş tuğrası
Vallahü galibün 'ala emrihi
ma seyakdiru tövbemiz çirkâbe-i isyanda
Medet yâ 'Ali Hacı Bektâş'ın tuğrası
tevekkeltu alellah
(Çiçekli) Rabbi yessir vela tua'ssir
Medet yâ 'Ali
Men sabera zafera
Sol taraf duvardaki ikinci sırayı teşkil eden levhalar:
raye'l-Hasanu 'ani'l-Hasani
Vemâ ümirtu rabbi

Ol resulî mücteba

Muhammed Hasan Hüseyn ‘Ali

ve bişşükri tedumu ileh.

(Çiçekli ibrik şeklinde) kadde el ilmü

Bismillahirrahmanirrahim

Rabbi yessir

İtteki şerran

Bismillah

Men kane fi kıbletillahi

Nur merkad pâkın mutaf ‘âşıkân oldu.

(İbrik şeklinde) kadde el ilmi

Yâ ‘Ali

(Beytü’l-makdes resimli levha)

La ilâhe illallah

Sırrı Paşa ta’limatnâmesi

Sırrı Paşa ta’limatnamesi emri

muvaḥḥak eylesin Tevfik-i Rabbani

(Ta’limat levhası)

(Küçük bir ayna) Men sabera zafera...

374

Arka duvarda Horâsân Postu mevki’i denilen sol köşede Bektâşî arması levhası, Hazret-i ‘Ali’nin deve ile gitmesi, ileh. Bu levhalar üzerinde keşküller, nefirler, arka duvarda medhalin sağ kısmında yine keşküller asılıdır. Arka duvar medhalin iç yüzünde kapı üzerinde (Ya Hazret-i Hünkâr Hacı Bektâş Veli) yazılıdır. Meydan Evi ve aksâminin mefrûşâtı ve tertibâtı hakkında bir fikir vermek için birkaç kalem eşya zikr edelim: 38 halı yastık, 13 çalgı yastık, bir sürü şilte, minder,

üç tiftik kırmızı post, 3 geyik postu, 12 ‘adî post, bir sürü şem’adân, 6 keşkül, 2 nefir, 22 gümüş fincan zarfı, hadsiz ve hesapsız fincan, 17 pirinç tütün tablası, 36 bakır çorba tası, 73 bakır sahan, 31 porselen tatlı tabağı, Necef ve Hacı Bektâş taşından kanberiyeler, ceylan derisi üzerinde kûfl yazılmış iki sure-i şerîfe, sandıklar içinde bir sürü hediyelik eşya, bir miktar afyon, esrar ileh ileh. Bizim ziyâretimizde halılar evkâfa teslim edilmiş olduğu için mefrûşâtını heyet-i asliyesiyle göremedik! Yalnız levhalara dokunulmamıştı.

Kiler Evi:

Kiler Evi ve anbarlarında tesbit heyetinin gösterdiği dört yüz seksen kalem eşyayı burada seyrü’l-inga imkân yoktur. Bir malikâne için lazım olan mefrûşât, envâ’ alât ve edevât hepsi burada bulunur. Arada sırada gözümüze ilişen tesbih ve teslim taşı, keçe, keşkül, kaşağı, buhurdan, kandil gibi mevâdd, ancak çiftlik anbarında değılde Bektâşî tekyesinde olduğumuzu hatırlatır ve ikâz eder.

Kiler Evi’nde ve diğer evlerde, hattatların levhalarından sarf-ı nazar, Hacı Bektâş ile Balım Sultân’ın gençliği gibi yağlı boya resimler de vardır. Türk Resim Müzesi için büyük bir kıymet teşkil eden bu (ibtida’i) resimlerin teşhîrine intizâr itmemiz icâb ider.

Nakşîbendî Cami’i:

Kiler Evi’nin tam karşısındadır. Yeniçeriliğin ilgâsı sırasında Bektâşî tekyelerini yıktıran Sultân Mahmud, Nakşîbendî terbiyesi verilmek şartıyla Hacı Bektâş’taki tekyeyi istisnâ ve bir cami’in inşasını emr itmiştir. Dedeler tekrar kuvvet buldukları sırada, Nakşîbendî şeyhlerine

375

intifâ’ hissesi ayırarak onları tamamen Bektâşileştirmişler, başta Yahya Efendi kendisi Bektâşî ikrârı almıştır.⁵⁵ Bu cami’in cema’ati hiç yoktur. Ezan-ı Muhammediyi de Kırşehir Valisi Hazım Bey’in teşrîflerinde ancak işittiğimizi hatırlıyoruz. Hacı Bektâş’ta ayrıca bir Cum’a cami’i vardır ki oranın da müdâvimi azdır.^{***}

⁵⁵ Bektaşî Sırri, E. Rıfkı, ‘Asır kütüphanesi 1328, 152.ci sahifesinde Çelebilerle Babalar arasındaki nizâ’aları öğrenmek için mühim bir eserdir. Çelebi Cemalettin Efendinin “müdafaa” 1328, ‘Asır kütüphanesi, ‘ünvanlı eserini de birlikte okumak lazımdır.

^{***} Hacı Bektaş’ta Cum’a cami’i kitabesi:

Babalar arasında rütbe:

Rütbe i'tibârıyla başta kiler Evi Babası, ondan sonra sıra ile Aş Evi Babası, Etmek (Ekme) Evi Babası, Mihmân Evi Babası, At Evi Babası, Han Bağlı Babası, Dedebağı Babası Balım Evi Babası gelir. Vaktiyle Meydan Evi Babalığı lağv edilince tekyenin riyâseti Kiler Evi Babasına geçmiştir.

“Eyvallah” kapısına baş vuran derviş ola Dede bağında iki üç sene hizmet eder! Kalenderlikle oturur! Ondan sonra Büyük Baba kabul ederse tekyede derviş olup altı ile on iki sene hidmet ider. On iki seneden sonra kısmetse Baba olur. Babaların ta'yîninde 'umûmiyetle kıdem ta'kip olunuyorsa da ehliyetin kıdeme tercîh edildiği de vâkı'dır. Ezcümle Feyzi Baba'dan sonra Kiler Babalığı Zeynel Baba'nın hakkı iken, ehliyetine mebnî vasiyeti mûcibince Sâlih Niyâzî Baba Kiler Babalığına irtikâ iderek tekyenin âmiri ve Bektâşîlerin reisi olmuştur.

Son Babaların İsmi ber-vech-i âti zikr olunur:

Kiler Evi Babası Sâlih Niyâzî Baba

Aş Evi Babası Zeynel Baba (gayet ma'lûmâtlı olduğu rivâyet olunuyor)

Etmek Evi Babası Hacı Kerîm Baba

Mihmân Evi Babası Muhtâr Baba

At Evi Babası Feyzî Baba

376

Han bağı Babası Necâti Baba

Dede Bağlı Babası Arslân Baba

Balım Evi Babası Japon Hasan Baba

Babalar içinde Necâti Baba ile Japon Hasan Babadan mâ'adâsı 'an asıl Arnavutluk'tan neş'et etmişlerdir. (Tezvirât (?) Salih Babaya gelir! Şahsî tezvirât (?) ancak diğerlerine verilirmiş.) Tekyelerin seddinden sonra Babaların ekserisi Arnavutluk'a taşınıp, rivâyete göre oradaki tekyelerin inkişâfını te'mîn

etmişlerdir. Sâlih Niyâzi Baba, evvelce de ‘arz edildiği vechile, ticaretle iştigâl kasdıyla Türkiye’de kalmıştır.

Türbeler:

Havuzlu avlunun cami’e mücâvir olan kapısından geçilince ağaçlıklı güzel bir Bektâşî mezarlığı gelir. Mezarlığın sağ köşesinde Balım Sultân türbesi, sol köşesinde ma’a müştemilât Hacı Bektâş’ın kendi türbesi vardır. Türbelerden sonra sebze bağçeleri ve kümeslikler (?) gelir. Mezar ve kitâbelerden ileride bahs ideceğiz.

Hazret-i Pîr: Bir Bektâşî tarafından neşr edilen “Bektaşî Sırrı” ‘ünvânlı eserin (E. Rıfkı, ‘Asır kütüphanesi, 1328) dördüncü cildinde 16. sahifesinde şu satırları okuyoruz: Murad-ı Sâni tarafından mevcûd olan cami’ ve türbe ve dergâh inşâ kılınmıştır. Binanın üzerinde ise zîrdeki kitâbeler mevcûddur:

Kad benâ mescidü’l Abd’ Allah hamden şâkirân ‘ala ni’mâbihi

Kale vakti’l-temâm tarihen inne hazâ mescid (?)

Bena hazâ el-mescid el-mübârek fi cenneti türbe sultân el-arifin

El-Hâc Bektâş el-Horasânî nevvare Allah merkadehu fi eyyam

el-sultanü’l â’zamü’l-sultân Süleyman bin Selim Şah han

Murad bin Abdullah emir-i livâ Ayas Abad sene sittin tisemie

Bina muhtelif zamanlarda tevsî’ ve ta’mîr edilmişe benziyor. Eskiden yapılan güzel şeyleri, bazı zevksiz Babaların emriyle iş gören zevksiz sıvacılar berbat etmişlerdir. Türbe ‘aleminin bin altı yüz sarı lira eritilerek vücûda getirildiğine ve bir mukavva kalınlığında olduğuna dâ’ir

377

dergâh sâbık k”atib-i husûsisi Nuri Efendi’ye çıkan bir rivâyet var. Bunun tahkiki evkafa ‘âittir. Türbenin dış kapısındaki demir parmaklığı geçer geçmez sağ ve solda iki büyük taş nazar-ı dikkatimizi celb ider. Birini “Hacı Bektâş” hıyar veya karpuz doğrar gibi doğramış, diğer merdâne gibi olanını da bir kadın damdan başına atdığı zaman iki parmağıyla tutmuştur. Her ikisinin izleri bellidir. (Menâkıbnâmelere mürâca’at idiniz) Solda, yüksekçe bir mevki’de mezarlıklar vardır.

Merdiven basamaklarından aşağı inince gayet masnu’ mermer kapı ve kapıdan içeri girilince dar bir koridor gelir. Koridorun sağ köşesinde “Kızların Çilehânesi” ta’bîr olunan penceresiz dar ve karanlık bir yer vardır. Açık kapısının üstünde bir taş oynar ve bu taş içeri girerken günahkârların başına düşermiş. Çilehânenin döşemesine geyik derileri ve postlar serilidir.

“Kırklar Meydanı” iki parmaklık içinde mahsûrdur. Sağındaki parmaklık boyunca hesapsız şem’adan sıralanır. Bu şem’adanların ortasında Kâvûrddan (?) alındığı rivâyet olunan kırk budak vardır. Parmaklığın öbür tarafında Çelebi mezarları vardır. Çelebi mezarlarından birkaç kadem yüksek olan mücâvir terasadan kapıya doğru gidilirse Güvenç Abdal yâhûd Kızlar Künbedine varılır. “Güvenç Abdal” türbesi duvarlara asılı yirmi üç muhtelif şekl ve cesâmetde teber ile bir makberden ziyâde bir şövalye odasını yâhûd bir silah müzesini andırıyor. Teberler ile birlikte yirmi yedi ‘adet camlı ve camsız loca (içlerinde yağlı boya tablo) dört nefir, bir geyik boynuzu, üç keşkül, bir ‘adet yedi budaklı şem’adan, Ankara’ya nakl olunan eşya meyanındadır.

Kırklar Meydanı, ayin yapılırken hepsi birden yanan kırk dört ‘adet muhtelif eb’âtda şema’dan, kırk budak, tepedeki avize, dokuz gümüş چراغ ve altı ayı postu, iki kaplan postu, hesapsız geyik postu, işlemeli namazlıklar üstüne çöken muhiblerle muhteşem bir manzara ira’e

ı-Baba Resul’ün mezarı yanında bir yeğın toprak gördük ve tahkik neticesinde bunun çocuğu olmayan kadınlara içirilmek üzere tevzi’ olunduğunu öğrendik. Cevher toprak ta’bîr olunan bu toprağı Çilehâne dağındaki dere yatağından toplayıp getirirlermiş. Ayrıca Çilehâne dağında bir delik taş varmış,

37⁸

etmiş olsa gerektir. Duvarlara asılı on altı ‘adet muhtelif eb’âtda levha sanki o zaman incimâd etmiş olan nefesler ve ahlardır:

Ya Hû hazret-i Pîr

Canım gibi hıfz eyler idim etmez idim fâş

Faş itmese bu raz deli gözden akan yaş

hicrân eleminden nice ben olmuşum ‘ayyaş

takat getürür mü bu gama olsa da bir taş

kemter kul ki ‘aşkın idüp hemre yoldaş

ta yüz süreyim eşigine ya Hacı Bektâş ileh ileh.

Kırklar meydanının cenûbunda bulunan gümüş kaplamalı masnu’(?), kapıdan asıl pîrin türbesine girilir. Bu gümüş kaplama kapının sağ tarafında:

Zuhur eyler nefes-i evliyadan (,,,,,,,,,,,,,?)

anlara ilham irişir Hüdâdan (.....?)

nefes dâd nefes-i evliyanın (.....?)

Bu bab etdi hepsi(?) evliyanın (.....?)

Sol kanadında:

Kalender şahı Hacı Bektâş Veli’nin (.....?)

Evladından ‘ayan oldu ‘ılk (?) (.....?)

Bin on dokuzunda tarih-i alev(?) (.....?)

vâli-i mirlivâ-i Kırşehirî ezrâd(?) (.....?)

bin ‘Ali fî şehr-i Muharrem sene 1019

yazılıdır. Pîrin, işlemeli kâr kadîm (?) yeşil atlas, Lahorî ‘Acem şalı, yeşil atlas örtü, beyaz zeminli lahorî örtü, kenarı sim işlemeli yeşil kadife, yeşil atlas ve kenarı işlemeli örtü, yeşil basma yazılı ve kenarı simli örtü, müdevver sim üzerine simden yazılı örtü, Heva atlası üzerine yazılı örtü, etrafı sim ile müzeyyen atlas boğça, penbe atlas üzerine yazılı örtü, beyaz atlas üzerine sim işlemeli örtü, müzeyyen peşkirler, yeşil atlas entari, basma çocuk entarisi, ileh ileh ile yüklü sandûkasını,

379

kubbeden açılan dört küçük pencere tenvîr eder. Kapı üstünde duran ve duvarlara asılı olan on sekiz levha nerede olduğumuzu bize ihtâr ider:

Men zare kabri veccebet lehü şefâ’eti

El ilmü şeceret-ün asliha bi Mekke ve semeriha bi Horasan

Ketebuhu el-müzennib derviş Mustafa Ohrili 1314

Evliyâî tahte kûbâbî lâ ya'rifuhum gayrî sevai

Li bihâ

El-Musafa el Murtaza ve ebnâhima ve'l-Fâtıma

Ena medinetül ilm ve Ali babiha

Elâ inne evliyâ Allâhi lâ havfun 'aleyhim velâ hum yahzenûn

diğer levhalardan bazıları sıra ile:yâd-ı 'ulyâ, küllühüm ... (gümüş el resmi ve sûret), sa'atten sonra 'Ali, ya 'Ali, cami' resmi ileh..

Gümüş kınlı ve kabızalı kılıç, yeniçeriler pirine lâyıık bir hediyedir. Hediyeler arasında yedi 'adet gümüş bilezik, altı 'adet büyük küçük zincirli tepelik, bir 'adet gümüş saç kozası (?) iki 'adet saç askısı gibi, şeyler ziyaretçilerin bilhassa kadınlardan olduğuna dair şüphe uyandırmıyor. Yere serili olan kaplan postu ile siyah ayı postu üstünde, kim bilir Pîre neler tazarru' ve ne gibi gaile esrârı ifşâ idilmiştir.

Balım Sultân:

Ayin ve erkân-ı tarîkatın vâz'ı Balım Sultân (Balı Sultân) türbesinin önünde kerâmetle Horâsân'dan atılan bir dut ağacı vardır⁺⁺⁺ Gelen ziyaretçiler diş ağrısı için kabuğundan bir miktar yontarak çürüklere vaz' iderler. Dut ağacın üzerindeki bıçak yaralarının çokluğundan, şifâ bulanların mikdârı hakkında bir fikir edinilebilir. Parmaklıktan geçip kapıdan içeri girilince bir sofa gelir. İç kapının üstünde şöyle bir kitâbe yazılıdır:

Bena hazihi el-kubbet el-şerife el-Emir el-'Ali

Ali Bek bin Şehsûvâr Bek li Kutb el-evliyâ

380

Ve hülasatü'l-büdelâ Hızır Bali bin Resul Balı.....

Bin Hacı Bektâş El Horasanî nevverallahü merkadehum.....

Fî sene hamse ve 'ışrin ve tes'amia

⁺⁺⁺ Velâyetname ve menakıpnamelere bakınız. Diğer bir rivayete göre karadutun kabuklarını züvvar od ağacı gibi yakarlar. Bunu Balım Sultan dikmiştir.

kapu kadife zemin üzerine işlemeli perde ile kapalıdır. Dört pâlâ namazlık, bir kaplan postu, bir geyik postu, daneleri ceviz büyüklüğünde doksan dokuzlu teşbihler, ileh..... Sofanın bir ‘ibadetgâh-ı hakîkî olduğunda şüphe bırakmıyor. Duvarı bir de topuz ve kılıfıyla Balım Sultan’ın kendi bıçağı asılıdır. Pîr-i sâni tarîkatın (Balım Sultan) yeşil çuhalar, ‘Acem şalları, Gürün şalı, işlemeli ipekli örtü, çuha üzerine işlemeli örtü, müzeyyen işlemeli sırmalı örtü, kenarlı yeşil atlas, kırmızı ipek örtü, yeşil atlas yazılı ve işlemeli örtü, Bağdat çarşafı, beş ‘adet ipekli poşide, yeşil baş örtüsü, üç peşkire ileh... Bu rûnun(?) sandûkası, ihtîşâm i’tibârıyla Hacı Bektâş’inkinden geri kalmıyor. Türbenin içinde Bektâşî rumûzâtını ihtivâ iden on beş levha, bir asma sâ’at, üç avize, yirmi beş pirinç şem’adan, gümüş şem’adan, cam şem’adan, beş ‘adet gümüş buhûrdân, gümüş gülâbdân, bakır keşkül, arslanlı kırk budak şem’adan, kayışdan zenbîl, envâ’ taşlar, bütün bu sayısız ve mütenevvî’ye hediyeler, Balım Sultân’ın muhiblerce her yatırdan hatta Pîrden bile fazla sevildiği kanâ’atini veriyor. Balım Sultân ile ‘aynı sakıf altında kapıdan girilince sol tarafta halifelerinden “Şeyh Kalender”in mezârı vardır. Bu mermer sütun üzerinde olan zîrdeki kitâbede, siyasî mücadeleler esnâsında öldürülen Şeyh Kalender için vücûda getirilmiş olsa gerek:

bir tahta-yı taht etti rahtını(?) virüp bâde

Hak oldu ayaklarda çok şah felek ref’et

“Şah Kalender”in sandûkası da yeşil işlemeli örtü, kırmızı atlas üzerine sim işlemeli örtü, Lahorî şal, üç ‘Acem şalı, kül rengine işlemeli atlas, Trablus şalı, simli işlemeli kırmızı örtü, Halep poşusu, ipek boğça, poşu, pullu ileh gibi kisenin ve kalbin (?) hediyesi olan kıymetli hâtıralara bürünmüştür. Kalender Şâh sandûkasının altından ayrıca yedi ‘adet rakı kadehi çıktı.

381

Balım evi zâviyesi:

Höyüğün karşısında türbeli ve odalı harapça bir yerdir. Tespit hey’etinin gösterdiği yüz yirmi beş kalem eşya arasında mefrûşât ile kapacak ve diğer alât-ı beytiyeden mâ’adâ iki ‘adet saz, keman, bir köhne sancak, yumurta makinesi, bahçıvanlıkla ‘alakadar alât-ı varidat nazar-ı dikkatimizi celb eder.

Dede Bağı ve Hân Bağı

Hacı Bektâş'ın hâricinde 'asrî bir malikâne manzarası irâ'e iden ve Arnavut Babaların büyük emekleriyle vücûda gelen bu iki bağ tekyenin şıra ihtiyacını tatmîn etmektedir.

Han Bağındaki çeşmelerde bulunan bazı Bektâşî taşlarının kırıldığını ve Bektâşî teslim taşlarının oyulduğunu müşâhede ettik. Fetret devresinden sonra tekyeyi teslim eden Zirâ'at Numûne Mektebi'nin bu gibi tahrîbâta mâni' olacağını kaviyyen ümit ederiz. Hân Bağındaki Şeker Punar'ın (?) kitâbesi, bunun 1337 de Salih Niyazi Baba tarafından ta'mîr edildiğini göstermektedir.

Bektâş Efendi türbe ve zâviyesi:

Bektâş Efendi türbesinde dergâhın muhâlifî olan 'ulvilerden bir baba oturur.+++
Yiyecek ve içeceğini Çelebilerden alırdı.

Bektâş Efendi türbesinin kitâbesinde:

Benâ haza'l-şeyh merhûm Bektâş bin Mahmut 'an

Evlâd-ı El-Hacı Bektâş el Horasanî isneyn 'aşer ve elf

yazılıdır. Dâhilindeki zevksiz fırının(?) taklîdi tezyînâtı yapan zata dâ'ir şu hâtıra var:

'amel Yuvân(?) Kepekçi oğlu Nevşehri

6 Eylül 1323

Ayrıca:

Hacı Bektâş Veli evlâdından Çelebi Cemalettin Efendi

tarafından ta'mîri fî 1324 Şa'ban 16 fî 1322 Eylül 20

Bektâş Efendi türbesinde tespit hey'etinin gösterdiği yirmi beş kalem eşya meyânında: dokuma poşide çuha ve ipekli bezden ma'mûl, 4 peşkir ikisi işlemeli, 1 fûta (?), 1 ipekli beyaz poşu, 1 işlemeli çevre, 1 şem'adan kürsüsü, 12 şem'adan 1 sandık derûnunda

382

+++ Son Babanın adı Hasan Baba'dır.

mum, 1 buhûrdânlık, 2 bakır tas, 2 cam fener, 1 topuz, 1 neffir, tesbih, billur taşlı avizeli iki mumlu şem’adan, 4 camlı levha birisi atlas üzerine, 2 geyik postu, 1 keçi postu, pala, kilim, cicim ileh, zıkr edebiliriz.

Dışarıda türbenin eşiğinden ayrılmak istemeyen eski bir hizmetkârın mezarı serilidir. Türbeye mücâvir olan Bektâş Efendi zâviyesi, Bektâş Efendi şeyhinin ikâmetine mahsûs bağla muhât sevimli bir evceğizdir. Mefrûşâtı, tasviri geçen derviş odalarına benzer.

Bektaşî mezar kitâbeleri:

Hacı Bektâş tekyesinde Hacı Bektâş Taşı nâmıyla ma’ruf balgamî (?) taşdan ve diğer taşlardan yontulmuş fevkal’âde güzel mezar kitâbeleri vardır. ‘Asrî ressamlık kendi serbest yoluna devam ederken hattatlığımızın önünde nasıl bir lahza hürmetle tavakkuf edecekse, ‘asrî heykeltıraşlığın da eski Türk mezar taşları önünde ‘aynı hürmeti izhâr etmesi icâb edecektir. Hacı Bektâş’taki mezar kitâbeleri Türkçe yazılmış olmaları i’tibarıyla da şayan-ı dikkattir. Numûne olarak birini derç ediyoruz:

Hu dost (ş)

Hâdim-i evlâd-ı Pâk Hacı Bektâş Veli

işite bu mürd-i mücerret canışın şâzeli

geldi bu bâb cenâb-ı Pîr’e itti intisâb

Hânümân zâdegânda hidmete didi beli

nâgahân gûş eyleyüb savt nefir arc’î (?)

Mâsevây-ı Allahdan hemandem yumdu göz çekdi eli

zenebi (?) mefkûr cürmü mestûr merkadi pür nûr ola

Pişgâhında olub şem’a şefa’at münceli

çıktı bir er söyledi tarih-i fevtin kâmiyâ (?)

göçtü bu kasr-ı dünyadan Kahveci Derviş ‘Ali

Çelebi ‘âilesinin kitâbelerinde de ‘aynı üslûb vardır. Eski kitâbeler içinde mansûr(?) olanlar da vardır:

Hu dost el merhûmü’l-mefkûr Hazret-i Sultân El-hac Bektâş Veli kaddes Allahü sırrehü’l ‘âlî Horasânî Seyyid Mehmet Baba ruhiçün Fatiha 1196

1-Kitabeleri lütfen Kırşehir ilk tedrisat müfettişi (şimdiki halde Ma’arif me’muru) Ramiz Bey kayd etmişlerdir.

Pir türbesinin medhali: Gümüş kaplamalı kapı

Nakşibendi Cami’i ve Bektâşî Mezarlığı

Bektâş Efendi Türbesi

Meydan Evi’nin bir köşesi

Hacı Bektâş’ta Mezarlık

“Hacı Bektâş’ın” ‘umûmî manzarası

Balım Sultân türbesi

Kırklar Meydanı

Hacı Bektâş Türbesinin dış kapısı

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 4, Aralık/December 2024, ss. 113-116.
Geliş Tarihi–Received Date: 13.09.2024
Kabul Tarihi–Accepted Date: 24.10.2024
Kitap Tanıtımı
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14578394>

**BALIKESİRLİ ABDÜLAZİZ MECDİ TOLUN SİYASİ, TİCARİ,
EDEBİ HAYATI VE TASAVVUFİ DÜNYASI**
Ahmed Güner SAYAR

Ötüken Neşriyat, İstanbul 2024, 544 s.

Hatice KOÇER*

Burada tanıtımını yapmaya çalışacağımız eser, monografik bir çalışma olup, Osmanlı Devleti'nin son dönemleri ile Cumhuriyet'in ilk dönemlerine şahitlik etmiş mutasavvıf, şair olan Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun'a aittir. Abdülaziz Mecdi Tolun, edebi, tasavvufi, ticari hayatı kadar siyasi hayatıyla da öne çıkmış bir şahsiyettir. Meclis-i Mebusan'da mebusluk yapmış, tavır ve görüşleriyle dikkatleri üzerine çekmiş ve aynı zamanda Meclis-i Mebusan'da meclis başkanlığı yapmıştır.

Eser, yazarımızın hocası olan Süheyl Ünver'in isteği üzerine kaleme alınmıştır. Güner Sayar, esasen iktisatçı olup çalışmalarıyla iktisat ve tarihi birleştirmiştir. Uzmanlık alanı iktisat teorisi ile iktisat tarihidir. Özellikle 1986 yılında yayımlanan *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması* adlı eseri bu alandaki önemli yayınıdır. Bunun yanında Abdülaziz Mecdi Tolun gibi Süheyl Ünver'in de biyografisini yazmış daha sonrasında sohbetlerini de yayınlarak Türk kültür tarihinin bir köşesine ışık tutmuştur. Eser, Osmanlı'nın son dönemlerine ilgi duyan ve bu dönemde yaşayan mutasavvıf bir aydının iç dünyasını gözlemlemek isteyenler için bulunmaz bir fırsattır.

Kitabın ilk bölümünde Abdülaziz Mecdi Bey'in doğumundan vefatına kadar olan özel hayatı hakkında bilgi verilmiştir. Abdülaziz Mecdi Efendi, Balıkesir'de dünyaya gelmiş öğrenim hayatını burada sürdürmüştür. Öğrencilik hayatı

* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, hkocer945@gmail.com

esnasında şiir yazmaya başlamıştır. Şiirlerinde Mecdi mahlasını benimsemiştir. Bunun sebebi Kamus sahibi Mecidüddin Firuzabadi'nin ilmi kudretini çok takdir etmesindendir.

Rüştiye eğitiminden sonra, mezun olduğu okula ikinci muallim olarak atanmış ancak okulun idadiye çevrilmesiyle işsiz kalmıştır. Bunun üzerine hakkını aramak için İstanbul'a gitmiş ve şikâyetle bulunmuştur. Bu süreç aslında onun hayatında yeni kapılar açacaktır. Mağduriyetinin giderilmesi için yazdığı dilekçe ile Maarif Meclis'i üyelerinin dikkatini çekmiş ve özel bir sınava davet edilmiştir. Yapılan sınavdan başarıyla çıkan Abdülaziz Mecdi Efendi, Balıkesir İdadisi Türkçe ve Edebiyat muallimliğine tayin edilse de bir türlü bu tayin gerçekleşmemiştir. Gerçekleşmeyen bu tayin daha sonrasında kendisine Girit kapılarını açacaktı...

Hayatı her an değişen Abdülaziz Mecdi Efendi, Girit günlerinden sonra yurda döndüğünde ailesiyle beraber İstanbul'a yerleşmiştir (*Dönüş zamanı tespit edilebiliyorsa tarihini vermekte fayda var.*). Geçim sıkıntısının ardından ticaret hayatına atılan Mecdi Efendi 5 yıl süreyle zahire ticareti yapmış ve bir anda her şeyi bırakarak 1902 yılında baba ocağı Balıkesir'e geri dönmüştür. Osman Nuri Ergin bu dönemi onun hayatında bir dönüm noktası olarak addetmektedir. Abdülaziz Mecdi Efendi 8 ay boyunca çekildiği istigrak haliyle kendini bulmaya çalışmış ve sofiyane hayatı burada başlamıştır. Bu sofiyane hayat kendisini ileriki günlerde Konya'da bulmasına vesile olacak, mutasavvıf hayatı burada şekillenecektir.

1908 devrimi ertesi rızası dışında Balıkesir'den mebus seçilerek hayatında yeni bir dönem şekillenmeye başlamıştır. Abdülaziz Mecdi Efendi yeniden İstanbul yollarına düşmüş ve bir mebus olarak kendisini siyasi hayatta bulmuştur. Mebusluğu sırasında konuşma ve hitabetleriyle, ara bulmaya çalışmasıyla ve Hizb-i Cedid hareketinde ön plana çıkmasıyla kendi etrafında bir çevrenin oluşmasına neden olmuştur. Bu hareket onun bir sonraki seçimlerde mebus olmasına da engel olacaktır. Ancak mecliste bulunduğu süreç içerisinde Ferid Paşa ile münasebetinde Balıkesir halkının yaşadığı zorluklar nedeniyle müstakil bir mutasarrıflık olmasını dile getirmiş ve onun bu ricası hemen yerine getirilmiştir.

Kitabın ikinci bölümünde onun edebi ve ilmi şahsiyeti üzerinde durulmuştur. Bir mutasavvıf şair olan Mecdi Efendi'nin yazdığı şiirler kendi hayatından kesitleri

taşımaktadır. Kendi yaşamı kadar aşk ve toplumsal konular içinde şiirler yazmış, tercümelerde bulunmuştur. Hayatının onu farklı dönemlerde farklı yerlerde bulundurması onu farklı muhitlere sokmuş her kesimden insanla karşılaşmasına neden olmuştur. Bunlar elbette onun yaşamını ve fikri hayatını etkilemiştir. Bu etki de yazılarına yansımıştır.

Eserin devamında ve son kısmındaysa Abdülaziz Mecdi Efendi'nin tasavvufi ve sosyal muhiti hakkındaki bilgilere ulaşmak mümkündür. Abdülaziz Mecdi Efendi için Ahmed Amiş Efendi, Mecdi Efendi'nin düşüncesinde merkezi bir konuma sahipti. Onun sohbetlerine katılmış hatta ölümüyle onun halifesi olduğuna dikkat çekilmektedir. Mecdi Efendi medrese kökenli, kendisinin tekke ve zaviyelere bağlamını Muhammedi sohbetlere indirgeyen bir kimseydi.

Ekler kısmındaysa; Abdülaziz Mecdi, Süheyl Ünver ve Ahmed Amiş Efendi'nin sözlerinden seçmelere yer verilmiştir. Abdülaziz Mecdi Efendi'nin el yazısına ait fotoğraflara, soy ağacına ve eser ebadında adından bahsedilen zatların portrelerine yer verilmiştir.

Türk tarihinin 1880-1940 aralığı, sıkıntılı bir dönemin köklü değişmelerini yansıttığı bir süreçtir. Mecdi Efendi'nin hayatı, doğumu ve vefatı bu çalkantılı döneme rastlamıştır. Hayatının bu döneminde meydana gelen önemli gelişmelere şahit olmuştur. Bu hayat tecrübesi ve şahit olduğu gelişmeler mücadele azmini geliştirmiş, hayat felsefesine uymayan gelişmelere karşı duruşu hayatına farklı renkler ve zenginlikler katmıştır.

Abdülaziz Mecdi Efendi, Osmanlı döneminin son padişahları ile Cumhuriyet yönetiminin Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü idaresindeki değişim ve dönüşümleri yaşamış ve görmüştür. Bu dönemler içerisinde, öğretmen, tüccar, mebus, müsteşarlık vazifelerinde bulunmuş, emeklilik günlerinde mutasavvıf kimliğiyle sohbetler yapmıştır. Bulunduğu görevlerde değişimleri yakından yaşamıştır.

İttihat ve Terakki Fırkasının faaliyetlerine aktif olarak katılmıştır. Hizb-i Cedit hareketi içerisinde önemli rol oynamıştır. İttihat ve Terakki sonrası dönemde Türkiye Zürra Fırkasının reisi olmuştur. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanın da Meclis Başkanlığı görevini 12 Nisan 1920 günü fesih kararına değin sürdürmüştür.

Eser, Osman Nuri Ergin'in Abdülaziz Mecdi Tolun Hayatı ve Şahsiyeti adlı kitabının yayınlanmasından 80 yıl sonra bu konuda yazılmış en son eserdir. Eserde kaynak olarak Süheyl Ünver'in birikimleri ve Abdülaziz Mecdi Efendi'nin divanları baz alınmıştır. Sık sık Mecdi Efendi'nin dizelerine yer verilmiştir. Şiir dili ağır olan Abdülaziz Mecdi Efendi'yi anlamak ne kadar güçse de onun kişiliğindeki farklı özellikler onu okumaya ve merak etmeye cezbediyor.